

ИДОРАКУНИИ ДАВЛАТӢ

НАШРИЯИ ДОНИШКАДАИ ИДОРАКУНИИ ДАВЛАТИИ НАЗДИ
ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

ГОСУДАРСТВЕННОЕ УПРАВЛЕНИЕ

ИЗДАНИЕ ИНСТИТУТА ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ ПРИ
ПРЕЗИДЕНТЕ

РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН

2017 (3)

МАҶАЛЛА АЗ СОЛИ 2005 НАШР МЕШАВАД.

МАҶАЛЛА ДАР ВАЗОРАТИ ФАРҲАНГИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН 03.07.17
ТАҲТИ РАҚАМИ 012/МҶ-97 САБТИ НОМ ШУДААСТ. МАҶАЛЛА ДАР ЯК СОЛ
4 МАРОТИБА ЧОП МЕШАВАД. МАВОДИ ИРСОЛШУДА БОЗГАРДОНИДА
НАМЕШАВАД.

Сармухаррир:

Абдуллоҳқозода Л.А. – ректори Донишкадаи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, номзади илмҳои педагогӣ, дотсент

Муовини сармухаррир:

Ҷамишев Ҷ.Н. – муовини ректори Донишкада оид ба илм, инноватсия ва муносибатҳои байналмилалӣ, номзади илмҳои ҳуқуқ, дотсент

Ҳайати тахририя:

Файзализода Ҷ.Х. – муовини ректори Донишкада оид ба таълим, доктори илмҳои педагогӣ

Мухторов З. – директори Пажӯҳишгоҳи идоракунии давлатӣ ва хизмати давлатӣ, доктори илмҳои филологӣ, профессор

Қудратов Р. – вакили Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, доктори илмҳои иқтисодӣ, профессор

Хидирзода М.У. – сарҳодими илмии шӯъбаи сиёсатшиносии Пажӯҳишгоҳи фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи ба номи А.Баҳоваддинови Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, доктори илмҳои фалсафа, профессор

Ализода Б.П. – сарҳодими илмии Пажӯҳишгоҳи идоракунии давлатӣ ва хизмати давлатӣ, номзади илмҳои филологӣ, дотсент

Шарипов Ш. – мудири кафедраи забонҳои Донишкада, номзади илмҳои филологӣ

Шарифов Ҷ. – котиби масъул, сармутахассиси бахши таъбу нашри Донишкада

Шукурова Т.Ф. – номзади илмҳои филологӣ

Ҳайати мушовара:

Раҳмон Озода Эмомалӣ – роҳбари Дастгоҳи иҷроияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Раҳмон Асадулло – ёрдамчии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба масъалаҳои кадрҳо

Раҳмонзода А.А. – ёрдамчии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба масъалаҳои рушди иҷтимоӣ ва робита бо ҷомеа, академики Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон

Давлатов Ҷ.М. – директори Агентии хизмати давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Раҳимӣ Ф.Қ. – президенти Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон

**САТҲУ СИФАТИ ИДОРАКУНИИ ДАВЛАТӢ БА ДОНИШУ
ТАҶРИБА, МАҲОРАТУ МАЛАКА, МАСЪУЛИЯТШИНОСИВУ
ТАШАББУСКОРӢ ВА СИФАТҲОИ КАСБИВУ КОРДОНИИ
ХИЗМАТЧИЁНИ ДАВЛАТӢ ВОБАСТА АСТ.**

ЭМОМАЛӢ РАҲМОН

Хизмати давлатӣ

МУНДАРИЦА

Президент

Суҳанрони Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба муносибати Рӯзи дониш ва ифтиҳои бинои нави Академияи Вазорати корҳои дохилӣ, 30.08.2017..... 7

Суҳанрони Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба муносибати Рӯзи истиқлолияти давлатӣ, 09.09.2017 16

Хизмати давлатӣ

Хидирзода М.У., Комилбеков А.Ё. Хизмати давлатӣ ҳамчун ниҳоди иҷтимоӣ: вижаҳои ташаккул ва рушди он дар замони соҳибистиклолӣ 20

Абдуллоев Ф.М. Ваҳдати миллӣ ҳамчун омилҳои муҳими ташаккули идоракунии давлатӣ 26

Дипломатия ва истиқлолият

Алимов Б.Х. Дипломатияи тоҷик: намунаи бориси рушду таҳкими ҳамкориҳо бо давлатҳои ҷаҳон дар даври истиқлолият..... 32

Нақши об дар сиёсати байналмилалӣ

Маҳмадов И. Об ҳамчун манбаи рушноӣ дар тамаддуни халқи тоҷик..... 39

Ифротгарӣ ва терроризм

Маҳмадов Н.Д. Нақши Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар таҳқиқи сабабҳои динию сиёсии ифротгарӣ ва терроризм..... 45

Оила ва ҷомеа

Носирова Ф. Заминаҳои ҳуқуқии пешгирии зӯрварӣ дар оила..... 52

Шабнама Самандар. Оила ва нақши он дар ҷомеаи муосир 58

Хизмати давлатӣ

Ҳифзи ҳуқуқ

Қосимов Ф.М., Латифзода С.З. Тавсифи психограмми (равоннамоӣ)-и фаъолияти оперативӣ-чустучӯӣ..... 65

Иқтисодиёт ва ҷомеа

Ғоибназаров С.М., Асоев М.М. Рушди иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар даврони истиқлолият 74

Маҳмадиева Г.А. Саҳми Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар пешбурди иқтисодиёти мамлакат 84

Ҷомеа ва ҷавонон

Пиров А. Сиёсати давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти мубориза бо коррупсия ва таъсири он ба мафкураи зиддикоррупсионии ҷавонон..... 91

Забон, услуб ва истилоҳот

Шарипов Ш.Р. Тобишҳои услубию маъноии баъзе вожаҳо дар коргузори мақомоти давлатӣ 100

Шукурова Т. К вопросу об автоматизации терминографической работы 110

Алиева Т.С. Оид ба баъзе масъалаҳои забони раванди конунофарӣ 121

Каландарбекова А.Д. Использование синонимических глаголов разговорной речи в современном английском языке..... 127

Некушоева С., Юсупов Н. Типы терминообразования в английском языке..... 133

Забон ва шабакаҳои иҷтимоӣ

Раҳимов Фарҳод. Таҳлили матни форумҳои шабакаҳои иҷтимоӣ дар мисоли як мақолаи васоити ахбори интернетии www.ozodi.org 143

Тарбияи ҷисмонӣ ва варзиш

Шаҳбози Одина. Рушди тарбияи ҷисмонӣ ва варзиш дар даврони истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон 153

**СУХАНРОНИИ АСОСГУЗОРИ СУЛҲУ ВАҲДАТИ МИЛЛӢ –
ПЕШВОИ МИЛЛАТ, ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
ЭМОМАЛӢ РАҲМОН БА МУНОСИБАТИ РӯЗИ ДОНИШ ВА
ИФТИТОҲИ БИНОИ НАВИ АКАДЕМИЯИ ВАЗОРАТИ КОРҲОИ
ДОХИЛӢ, 30.08.2017**

**Омӯзгорони арчманд ва донишҷӯёну хонандагони азиз!
Мухтарам устодон ва донишҷӯёни Академияи вазорати корҳои дохилӣ!
Ҳамватанони гиромӣ!**

Имсол мулоқоти анъанавии мо ба ифтихори Рӯзи дониш, дарси сулҳ ва оғози соли нави таҳсил якҷо бо ифтитоҳи бинои нави таълимии Академияи Вазорати корҳои дохилӣ дар арафаи чашни муқаддаси мубораки миллиамон – бистушашсолагии истиклолияти давлатӣ баргузор мегардад. Ба ин муносибат, омӯзгорону донишҷӯёни Академия, устодону толибилмони ҳамаи муассисаҳои таълимии мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ва сохторҳои низомӣ, хонандагони муассисаҳои таҳсилоти умумӣ, ибтидоии касбӣ, донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти миёна ва олии касбӣ, кулли кормандони соҳаи маориф, падару модарон ва сокинони мамлакатро самимона табрик мегӯям.

Академияи Вазорати корҳои дохилӣ ба сифати муассисаи таҳсилоти олии касбӣ дар тарбияи кадрҳои баландихтисос барои мақомоти ҳифзи ҳуқуқ саҳми назаррас дошта, кормандону хатмкардагони он дар мубориза

бар зидди чинояткорӣ, таъмини волоияти қонун ва таҳкими сулҳу суботи кишварамон фидокорона заҳмат кашида, ба Ватан ва халқи Тоҷикистон содиқона хизмат карда истодаанд. Муассисаи мазкур, ки дар замони истиқлолият таъсис ёфтааст, дар давраи фаъолияти худ ҳазорон нафар кадрҳои баландхатисос ва часуру далерро тайёр намудааст, ки онҳо дар лаҳзаҳои вазину ҳассоси ҳаёти кишварамон ҳомиёни воқеии Ватан ва ҳимоятгарони манфиатҳои миллӣ будани ҳешро исбот кардаанд.

Дар охири асри бист ва оғози асри бистуяк сайёраи мо ба як қатор таҳдиду хатарҳои нав, аз қабилӣ экстремизму терроризм, ҷангҳои мазҳабӣ, амалҳои даҳшатноки террористӣ, мусаллаҳшавии бошитоб, густариши чинояткорӣ муташаккили фаромиллӣ, қочоқи маводи мухаддир, силоҳу муҳиммоти ҷангӣ, одамрабӣ, инчунин, тағйирёбии иқлим ва ҳодисаҳои фавқулодаи вобаста ба он, бемориҳои сироятӣ, шиддат гирифтани раванди аз нав тақсим кардани дунё барои ба даст даровардани захираҳои табиӣ аз ҷониби абарқудратҳо ва мушкilotи дигар рӯ ба рӯ гардид.

Чунин вазъ мардуми сайёра, аз ҷумла моро водор месозад, ки ба масъалаи ҳифзи сулҳ, таҳкими пояҳои давлатдорӣ ва мустаҳкам намудани иқтисоди муҳофизатии давлат ҳамчун шартҳои муҳимтарини пойдеории амният ва суботи оромии ҷомеа аҳамияти хосса зоҳир намоем.

Халқи мо ба кадрҳои сулҳу оромӣ бештар мерасад, зеро мардуми тоҷик бо айби як идда ашхоси хоину зархарид, роҳбарони баъзе азҳоби сиёсӣ ва хоҷагони хоричии онҳо, ки мехостанд дар Тоҷикистон давлати исломӣ бунёд намуда, мазҳаб ва фарҳанги бегонаро ба сари мардуми мо бор кунанд, ба гирдоби ҷанги шаҳрвандӣ таҳмили гирифта шуда, хисороти зиёди моддиву маънавиро паси сар намуданд.

Маҳз ба ҳамин хотир, ҳар сол дар кишвари мо соли хониш дар ҳамаи зинаҳои таҳсилот бо дарси сулҳ оғоз мегардад. Аз ин рӯ, бахусус, наврасону ҷавонони моро зарур аст, ки ба кадрҳои сулҳу оромӣ, суботи сиёсӣ ва истиқлолу озодӣ расанд ва ҳамчун насли ояндасоз ба хотири ҳифзу таҳкими дастовардҳои он саъю талош намоянд.

Дар солҳои мудҳиши ҷанги шаҳрвандӣ қормандони милитсия, аз ҷумла устодону донишҷӯёни Академия дар баробари дигар мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ва сохторҳои низомӣ дар қатъи ҷангу хунрезӣ, барқарор намудани соҳти конституционӣ, таъмини амнияти тартиботи ҷамъиятӣ ва сулҳу оромӣ саҳми басо арзишманд гузошанд.

Мо ба ҳамаи қормандони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ва сохторҳои низомӣ изҳори миннатдорӣ карда, хотираи неки онҳоеро, ки барои барқарор кардани соҳти конституционӣ қурбон шудаанд, абадан пос медорем. Ҳамзамон бо ин, аз ақлу хирад ва сабру таҳаммули миллати қуҳанбунёдамон ифтихору шукрона мекунем, ки маҳз ба шарофати иродаи қавии мардуми шарифи кишвар давлати ҷавони тоҷиконро аз хатари нобудӣ ва миллатро аз парокандагӣ раҳой бахшидем.

Дар баробари ин, бояд гуфт, ки сулҳи тоҷикон дар ташаккули худшиносии миллӣ нақши муассир гузошт ва раванди миллатсозиву давлатсозиро дар мамлакат тавсеа бахшид. Аз ин лиҳоз, ҳангоми дарси сулҳ омӯзгорон бояд ба шогирдони худ аҳаммият ва нақши сулҳу ваҳдати миллиро барои суботи ҷомеа, рушди муназзаму муътадили кишвар ва пойдориву устувории давлат шарҳ диҳанд ва наврасону ҷавононро дар рӯҳияи сулҳдӯстиву сулҳпарварӣ тарбия намоянд.

Фарзандони мо бояд хуб дарк намоянд, ки омӯхтани илму дониш ва аз худ кардани касбу ҳунар танҳо дар сурати пойдорӣ сулҳу оромӣ ва амнияти ҷомеаву давлат имконпазир мебошад.

Дӯстони азиз!

Дар кишвари мо Рӯзи дониш баробари дарси сулҳ арзиши баланд дошта, шогирдони муассисаҳои таълимӣ ва волидайнӯ омӯзгорони онҳо ин санаи фархундаро бо шодиву хурсандӣ истиқбол менамоянд.

Мафҳуми дониш барои халқи мо аз замонҳои қадим то имрӯз як ҷузъи муҳимтарини маънавият ба ҳисоб меравад. Бузургони гузаштамон донишро ҷароғи ақл ва ҷавшани ҷисм доништаанд.

Бо дарназардошти нақши бузургии илму маърифат Ҳукумати мамлакат дар даврони истиқлолият масъалаи рушди илму маорифро яке аз самтҳои афзалиятноки сиёсати иҷтимоӣ эълон кардааст. Дар ин асос ҳоло дар низоми маориф ислохот ва навсозӣ бомаром идома дошта, Ҳукумати мамлакат дар доираи ислохоти соҳа консепсияву барномаҳои рушди соҳаи маорифро қабул ва амалӣ карда истодааст. То ба имрӯз китобҳои таълимӣ бо дарназардошти шароити нав таълиф ва ҷоп гардиданд, ки онҳо доир ба ҳар як мавзӯи дарсӣ маълумоти бештар дошта, бар замми ин, омӯзгорони соҳибтаҷриба аз шабакаҳои иҷтимоии таълимӣ низ фаровон истифода менамоянд.

Инчунин, аксари муассисаҳои таълимӣ дар ҷараёни дарс аз технологияҳои наву ҳозиразамон ва шаклу усулҳои фаъоли таълим истифода карда, насли наврасро бо дастовардҳои муосири илмӣ шинос мекунанд ва ҷиҳати васеъ гардонидани дараҷаи ҷаҳонбинии онҳо кӯшиш менамоянд.

Низоми муосири таълим, ки хоси даврони истиқлолият мебошад, барои баланд бардоштани сифати таълим ва бедор кардани завқу ҳаваси хонандагон ба донишомӯзӣ мусоидат менамояд.

Ҳоло дар соҳаи маориф гузариш ба стандартҳои нави таълим идома дошта, зарурати ворид намудани шаклу воситаҳои нави азхудкунии илму дониш дар ҳамаи зинаҳои таҳсилот пеш омадааст. Вобаста ба ин, омӯзгоронро зарур аст, ки ҷиҳати омӯхтани навгониҳои илмиву таълимӣ,

таҷрибаи пешқадам ва такмили маҳорату малакаи касбии худ мунтазам кӯшиш намоянд.

Дар ин раванд, тарзи тақсмоти равиявӣ, ки бо супориши Ҳукумати мамлакат дар низоми таҳсилоти умумӣ, баҳусус, литсею гимназияҳо қорӣ гардидааст, бояд такмил дода шавад.

Мушоҳидаву таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки дар ин самт ҳанӯз камбудихо вучуд доранд ва ислоҳи саривақтии онҳо боиси таҳаввулоти сифатӣ дар низоми таҳсилоти миёнаи умумӣ мегардад. Дар баробари ин, самаранок ба роҳ мондани таҳсилоти салоҳиятнок ва давра ба давра қорӣ намудани он дар ҳамаи зинаҳои таълим талаби замон мебошад.

Дар қараёни навсозӣ бояд ба омӯзиши фанҳои дақиқ, махсусан, риёзӣ ва табиатшиносӣ, технологияҳои иттилоотиву коммуникатсионӣ ва забонҳои хориҷӣ, аз ҷумла русиву англисӣ эътибори ҷиддӣ дода шавад, зеро таълими самараноки ин фанҳо барои ояндаи Тоҷикистон ниҳоят муҳим буда, вусъат ёфтани тафаккури техникиву ҷаҳонбинии истехсолӣ шартӣ зарурии рушди соҳаҳои ҳаётан муҳимми иқтисоди миллӣ мебошад. Илова бар ин, маҳз тавассути таълими сифатноки фанҳои дақиқ қобилияти навҷӯӣ ва мафкураи наврасон қавӣ гардида, майлу рағбати онҳо ба ихтироъқорӣ ва тарроҳиву моделсозӣ бештар мешавад ва интиҳоби ихтисосҳои техникиву технологӣ аз ҷониби хатмкунандагони муассисаҳои таълимӣ огоҳона сурат мегирад.

Аз рӯйи таҳлили нишондиҳандаҳои Маркази миллии тестӣ соли қорум аст, ки дар кластери яқум, яъне ихтисосҳои табииву техникӣ нақшаи қабул иҷро нашуда, ҳавасмандӣ ба ҷунин ихтисосҳои муҳим кам ба назар мерасад. Аз ин рӯ, мо бояд дар мактабҳои миёна сифати таълими фанҳои дақиқро баланд бардорем ва тавачҷуҳи хонандагонро ба ин фанҳо бештар ҷалб созем.

Бо ин мақсад, Вазорати маориф ва илм, кумитаҳои ҷавонон ва варзиш, занон ва оила, телевизион ва радио, мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии вилоятҳо ва шаҳру ноҳияҳо бояд ҷиҳати тарғибу ташвиқи ҳарчи бештари хонандагон ба омӯзиши фанҳои дақиқу риёзӣ озмунҳои ҷумҳуриявӣ, вилоятӣ ва шаҳриву ноҳиявиро мунтазам ба роҳ монда, натиҷаи онҳоро ҳар шаш моҳ ҷамъбаст намоянд ва ғолибонро қадрдонӣ кунанд.

Дар баробари ин, Вазорати маориф ва илм дар ҳамаи зинаҳои таҳсилот, баҳусус, дар синфҳои равияи дақиқу табиатшиносӣ дарси шохмотро қорӣ қарда, дар зинаи таҳсилоти миёнаи умумӣ ҳангоми таълими фанни технология азҳудкунии ҳунарҳои мардумӣ, аз ҷумла, дӯзандагӣ, қолинбофӣ, адрасбофӣ, ҷакандӯзӣ, махсусан, ҳунари пухтани таомҳои миллӣ ва дигар нозуқиҳои рӯзғордориро ба роҳ монда, ба барномаҳои таълимӣ ва китобҳои дарсии ин фан иловаҳо ворид намояд.

Ҳамзамон бо ин, ҳар шаш моҳ дар байни хонандагон озмунҳои чевари беҳтарин, кадбонуи мохир ва монанди инҳоро гузаронида, доир ба дастгириву ҳавасмандгардонии моддиву маънавии ғолибон чорачӯӣ намояд. Баргузор кардани чунин чорабиниҳо завқи хонандагонро ба касбу ҳунаромӯзӣ бештар карда, дар оянда ба рушди сайёҳӣ таъсир мерасонад ва боиси зиёд шудани маҳсулоти ватанӣ барои сайёҳону меҳмонон мегардад.

Барои амалӣ намудани ин тадбирҳои муҳим зарур аст, ки ба таҳсилоти иловагӣ ҳамчун қисми таркибии раванди донишомӯзӣ ва интиҳоби касб эътибори ҷиддӣ дода шавад, зеро ҳадафи он, пеш аз ҳама, рушди қобилияту истеъдоди кӯдакон ва наврасону ҷавонон мебошад.

Мо бояд на танҳо аз марказҳои таҳсилоти иловагӣ самаранок истифода намоем, балки дар заминаи муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ, ибтидоӣ ва миёнаи касбӣ маҳфилҳои гуногуни эҷодиёти техникавӣ бадеӣ, санъати амаливу ороишӣ, варзишӣ, шохмотбозӣ, сайёҳиву кишваршиносӣ, биологиву экологӣ, гуманитарӣ ва монанди инҳоро ба роҳ монем.

Дар шароити кунунӣ ба омӯзиши фарҳанги миллии ҳамчун омилҳои муҳимми рушди маънавии шахсият таваҷҷуҳ зоҳир кардан зарур аст. Зеро ташаккули ҳисси зебошиносӣ ва дарки амиқи фарҳанги миллии дар зехни хонандагон эҳсоси баланди ватандӯстиро бедор намуда, онҳоро ба омӯхтани осори адабиву фалсафӣ ва иҷтимоиву маънавии мутафаккирони гузаштаи халқамон водор мекунад. Ба ин васила мо дар роҳи ба воя расонидани насли замони нав ва дорои ахлоқи баланди инсонӣ қадами устувор мегузорем.

Мо бояд ба таҷдиди низомии таҳсилоти ибтидоӣ, миёна ва олии касбӣ низ вусъат бахшем. Таъкиди месозам, ки дар масъалаи сифати таълим ва тайёр кардани мутахассисони соҳибкасб, махсусан, дар зинаи таҳсилоти олии касбӣ ҳоло ҳам ба муваффақият ноил нагаштаем.

Омӯзиши забонҳои хориҷӣ, бахусус, русиву англисӣ ба талаботи стандартҳои давлатӣ ҷавобгӯ набуда, аксари хатмкунандагон ба ин забонҳо муошират карда наметавонанд.

Ба фанни технологияҳои иттилоотиву коммуникатсионӣ ва фанҳои таҳассусӣ кам аҳаммият дода мешавад ва серталабӣ дар бобати аз худ кардани ин фанҳо кам ба назар мерасад. Аз ин лиҳоз, Вазорати маориф ва илм, Шӯрои ректорони муассисаҳои таҳсилоти олии касбии кишвар вазирадор карда мешаванд, ки ба сифати таълими забонҳои хориҷӣ, технологияҳои коммуникатсионӣ ва фанҳои таҳассусӣ эътибори аввалиндараҷа зоҳир намоянд.

Дар баробари ин, бояд гуфт, ки ҳанӯз ҳам сатҳи дониш ва касбияти хатмкардагони муассисаҳои таҳсилоти олии ҷавобгӯи талабот нест. Қисме аз онҳо бо иллати паст будани сатҳи дониш бо ихтисоси худ дар ягон муассиса ё ташкилот ҷойи кор пайдо карда наметавонанд. Илова бар ин,

дар муассисаҳои таҳсилоти олии ҳоло ҳам нарасидани китобҳои дарсӣ аз рӯи баъзе ихтисосҳо ҳамчун масъалаи ҳалталаб боқӣ мондааст.

Имрӯзҳо вақти он расидааст, ки ба усули анъанавии таҳсили ғоибона хотима бахшида, таҳсилоти фосолавӣ ба роҳ монда шавад. Дар шароити имрӯза раванди таълиму тадрисро бе истифодаи васеи воситаҳои техникӣ ва технологияҳои муосир тасаввур кардан ғайриимкон аст. Аммо тибқи таҳлилҳо дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ ҳоло ҳам нарасидани озмоишгоҳу таҷҳизоти муосир мушоҳида мегардад.

Ҳарчанд ки бо супориши мо дар аксари донишгоҳҳо технопаркҳо таъсис ёфтаанд, лекин фаъолияти онҳо ба талабот мутобик нест.

Ҳадаф аз таъсиси чунин сохтори таълимиву истехсолӣ дар ҳаёти муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ бо маоши иловагӣ таъмин намудани омӯзгор ва чалби донишҷӯи магистр ба корҳои баъдидарсӣ ва пайдо кардани таҷриба мебошад. Вале дар технопаркҳои муассисаҳои таълимӣ омӯзгорон кам фаъолият карда, ба ин коргоҳҳо шахсони дигар ба кор чалб шудаанд ва маҳсулоти баровардашон низ сифатноку назаррас нест.

Аз ин рӯ, Хадамоти давлатии назорат дар соҳаи маориф вазифадор карда мешавад, ки бо истифода аз сохторҳои худ дар маҳалҳо фаъолияти муассисаҳои таълимиро зери назорати чиддӣ қарор дода, барои беҳтар шудани сатҳу сифати таълим тадбир андешад ва ҳар шаш моҳ рейтингҳои муассисаҳои таҳсилоти олии касбиро гузаронида, сатҳи донишандӯзии донишҷӯён, маҳорату малакаи касбии омӯзгорон ва амалӣ кардани навҷӯиву навгониро дар низоми таҳсилоти олии касбӣ муқаррар карда, доир ба натиҷаи корҳои иҷрошуда ба Ҳукумати кишвар гузориш диҳад ва дар воситаҳои ахбори омма интишор гардонад.

Дар баробари ин, Хадамоти давлатии назорат дар соҳаи маорифро зарур аст, ки ҳамчун мақоми ягонаи ваколатдор дар самти аттестатсия, аккредитатсия ва иҷозатномадиҳии муассисаҳои таълимӣ, сарфи назар аз шакли моликият ва тобеияти идоравии онҳо, барои шаффоф ва дар сатҳи баланди касбӣ анҷом додани санҷиши сатҳу сифати таҳсилот ва дар маҷмӯъ, ҷиҳати арзёбии воқеии фаъолияти муассисаҳои таълимии мамлакат чораҳои муассир андешад.

Ҳамзамон бо ин, такмили донишу маҳорати омӯзгорони муассисаҳои таълимӣ муҳимтарин омили беҳтар намудани сифати таълим мебошад. Аз ин рӯ, зарур аст, ки дар ҳамаи зинаҳои таҳсилот ба масъалаи бозомӯзӣ ва такмили ихтисоси омӯзгорон эътибори чиддӣ дода, фаъолияти марказҳо, курсҳо ва донишқадаҳои такмили ихтисос зери назорати доимии Вазорати маориф ва илм, инчунин, дигар вазорату идораҳои, ки дар сохторашон муассисаҳои таълимӣ доранд, қарор дода шавад.

Ҳукумати мамлакат дар роҳи татбиқи нақшаҳои стратегии худ ҳамеша ба омӯзгорон ва умуман, ба кормандони соҳаи илму маориф таъя менамояд, зеро онҳо дар ҳифзу нигоҳдошти дастовардҳои истиклолият ва

рушди минбаъдаи кишвар накши пурарзиш доранд. Махз омӯзгор аст, ки наврасону ҷавонро ба интиҳоби касбу ҳунар ва роҳи дурусти зиндагӣ ҳидоят мекунад. Дар шароити ғарбӣ фаҳмиши ҳақиқат ва масъулияти касбии омӯзор бамаротиб зиёд шудааст. Дар ин росто, ҳар як омӯзгор бояд ҳисси баланди миллӣ, ватандӯстиву ватанпарастӣ ва худшиносиву ҳудодоҳӣ дошта бошад ва шогирдонашро дар ҳамин рӯҳия тарбия намояд.

Ҳозирини гиромӣ!

Таҳдиди зуҳуроти харобиовари ифротгароӣ ва созмонҳои террористӣ, ки аксари онҳо фаъолияти худро бо номи ислом анҷом медиҳанд, имрӯз аз сатҳи миллӣ ва минтақавӣ фаротар рафта, хусусияти ҷаҳонӣ касб кардааст.

Мубориза бо ин вабод аср на танҳо вазифаи давлат, балки вазифаи муҳимми ҳар як фарди бонангу номуси ҷомеа мебошад, зеро он на фақат ба давлат ва асосҳои конституционии он, балки ба рӯзгори ободу осуда, ба тарзи зиндагии ҳар як шахс ва аҳли оилаи ӯ таҳдид мекунад. Роҳу усулҳои пешгирӣ намудани ҷалби ҷавонони кишварҳои гуногун ба ин гуна созмонҳои экстремистиву террористӣ имрӯз дар маркази диққати сиёсатшиносону сиёсатмадорони ҷаҳон қарор гирифтааст.

Ба назари мо, сабаби асосии фирефтаи таблиғгарони ташкилоту созмонҳои экстремистиву террористӣ гардидани ҷавонон, пеш аз ҳама, аз сатҳи пасти донишу маърифат, ҷаҳонбинии маҳдуд, инчунин, аз назорат дур мондани онҳо мебошад. Ба гурӯҳҳои ҷангҷӯи экстремистӣ ва созмонҳои террористӣ ҳамроҳ шудани баъзе ҷавонони мо низ боиси ташвиш гардидааст, ки инро дар суҳанрониву воҳӯриҳо бо ҷавонон ва намояндагони дигар табақаҳои ҷомеа борҳо таъкид намудаам.

Ҷой доштани чунин зуҳуроти нангин моро водор месозад, ки ба масъалаи тарбияи ҷавонон боз ҳам бештар диққат дода, пеши роҳи гароиши онҳоро ба ҳар гуна ҳаракату созмонҳои тундраву террористӣ гирем, зеро чунин афрод ба шаъну шарафи миллати тамаддунсози мо ва давлати тоҷикон иснод меоранд.

Муҳтарам устодону омӯзгорон ва донишҷӯёну хонандагони азиз!

Дар арафаи таҷлили 26 - умин солгарди истиқлолияти давлатӣ ба истифода супорида шудани маҷмааи нави таълимии Академияи Вазорати корҳои дохилӣ далели равшани кадршиносии Ҳукумати кишвар аз хизмати содиқонаи ҳайати шахсии мақомоти милитсия мебошад.

Ба корҳои сохтмони бинои нави Академия дар арафаи таҷлили ҷашни бистсолагии Конституция асос гузошта будем ва ҷунонки имрӯз мебинем, бинои маъмуриву таълимии он, ки аз се қисмат ва ҳашт ошёна иборат мебошад, бо сифати баланди меъморӣ бунёд гардидааст.

Бояд таъкид намуд, ки ҳадаф аз бунёду таҷдиди заминаҳои моддиву техникаи Академияи Вазорати корҳои дохилӣ баланд бардоштани сатҳи таълиму тарбияи донишҷӯён, омода кардани мутахассисони баландихтисос ва ватандӯсту худшинос барои мақомоти корҳои дохилӣ ва тақмили тақвияти донишу малакаи касбии кормандон ба ҳисоб меравад.

Дар зарфи солҳои 2000-2016 Академияи милитсияи Вазорати корҳои дохилоро беш аз 8 ҳазор нафар хатм намудаанд. Имрӯз дар Академия 2200 нафар таҳсил мекунанд, ки аз онҳо 156 нафарашон духтарон мебошанд, вале ин шумора ҳанӯз хеле кам аст.

Ҳоло бо супориши Роҳбари давлат дар ҳамаи муассисаҳои таҳсилоти олии касбии кишвар 600 нафар ятимон, аз ҷумла дар Академияи Вазорати корҳои дохилӣ 169 нафар таҳсил мекунанд.

Дар ин муассисаи таҳсилоти оӣ, инчунин, 56 нафар фарзандони кормандони мақомоти милитсия, ки хангоми адои хизмат ҳалок гардидаанд ва 15 нафар хатмкардагони хона-интернатҳои кишвар ба таҳсил фаро гирифта шудаанд, ки иқдоми мазкур нишонаи ғамхории давлату Ҳукумат нисбат ба оилаҳои камбизоат ва кишри ниёзманди ҷомеа мебошад.

Хотирнишон бояд қард, ки бо истифода аз технологияҳои замонавӣ ба роҳ мондани омӯзиши ҳамаҷонибаи фанҳои тахассусӣ дар Академияи Вазорати корҳои дохилӣ аз ҷумлаи вазифаҳои муҳим ба шумор меравад. Дар робита ба ин, ба масъалаи таълими забонҳои хориҷӣ, технологияҳои иттилоотиву коммуникатсионӣ, ҳуқуқи инсон ва ҳуқуқи байналмилалӣ эътибори ҷиддӣ додан зарур аст. Яъне хатмкардагони Академия бояд на танҳо ҳуқуқшиносони баландихтисос, балки донандагони хуби забонҳои хориҷӣ низ бошанд.

Дар баробари ин, вазифаи устодони Академия аз он иборат аст, ки шогирдони худро дар руҳияи ҳисси баланди миллӣ, ватанпарастӣ, садоқат ба Ватан, ҳифзи арзишҳои олии давлатӣ ва манфиатҳои миллӣ тарбия намоянд ва дар навбати аввал худашон намунаи ибрат бошанд.

Итминони комил дорам, ки кормандони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ зимни фаъолияти худ манфиатҳои миллиро аз ҳама боло гузошта, донишу малакаи ва ҳатто ҳастии худро ба ин ҳадафи оӣ равона месозанд. Зеро мақомоти корҳои дохилӣ, дигар мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ва сохторҳои низомӣ дар ҳифзи арзишҳои олии давлатдорӣ, таъмини амнияти давлат ва ҷомеа, яъне волоияти қонун нақши калидӣ доранд. Ҳайати шахсии сохтору мақомоти зикршуда бояд сатҳи баланди касбият дошта, аз лиҳози руҳиву равонӣ устувор бошанд, бо истифода аз шароити муҳайёкардаи давлату Ҳукумат ҳамеша дар ҳолати омодабош қарор дошта бошанд, зеро тавре ки дар оғоз хотирнишон қардам, вазъи ҷаҳон ва минтақа бисёр ноорому хатарзо мебошад ва ин масъаларо ҳатто як лаҳза ҳам фаромӯш набояд қард.

Чунонки огаҳӣ доред, бо Фармони Президенти кишвар «Стратегияи ислоҳоти милитсия барои солҳои 2013-2020» қабул гардида, давра ба давра татбиқ шуда истодааст. Муҳимтарин масъала дар ин самт тибқи муҳлатҳои муайяншуда ва босифат таъмин намудани татбиқи бандҳои дахлдори санади зикршуда мебошад. Ин санади муҳим дар баробари дигаргуниҳои ҷиддӣ дар самти беҳсозии заминаҳои моддиву техникаӣ тақозо менамояд, ки корманди милитсия хислатҳои беҳтарини инсониву одоби баланди муошират дошта, хайрхоҳу одамдӯст бошад ва аз нигоҳи равонӣ, ҷисмонӣ ва ирода устувор буда, ба Ватан ва халқи худ содиқона хизмат намояд. Таълимгирандагони Академия низ бояд дорои ҳамин хислатҳои ҳамидаи инсонӣ, сазовори номи баланди донишҷӯи муассисаи таҳсилоти олии Вазорати корҳои дохилӣ ва ҳомиёни ояндаи қонуниятӣ тартибот бошанд.

Хизмат дар сафҳои милитсия поквичдонӣ, эҳтиром ба қонун ва ҳуқуқи озодиҳои инсонро тақозо намуда, кормандони мақомот набояд ба тамаъҷӯӣ, беэҳтиромӣ нисбат ба шахрвандон ва истифодаи усулҳои номатлуби таҳқиқу тафтиш роҳ диҳанд.

Шумо бояд дар риояи талаботи қонунҳои миллӣ дар бораи танзими анъана ва расму ойинҳои миллӣ ва масъулияти падару модар дар таълиму тарбияи фарзанд низ пешсафу ташаббускор бошед, чунки қисми зиёди муқаррароти қонунҳои зикршуда ба зиндагии ҷавонон дахл доранд.

Ҳар кадоми шумо бояд ҳамеша дар хотир дошта бошед, ки сулҳу субот ва оромиву осоиш барои ҳар кишвару миллат, махсусан, барои халқи мо, ки даҳшати ҷанги шахрвандиро аз сар гузаронидааст, неъматӣ бузургтарин маҳсуб ёфта, ҳифзу ҳимояи он вазифаи муқаддаси ҳар як фарди миллатдӯсту ватанпараст ва кулли ҷавонони бонангу номуси Ватан мебошад.

Дар баробари шумо - наврасону ҷавонони мамлакат ман ҳамаи 240 ҳазор нафар кӯдаконеро, ки имсол ба синфи якум мераванд, табрик гуфта, ба онҳо саломативу умри дароз орзу мекунам ва умедворам, ки кӯдакони имрӯза фардо ҳамчун насли ватандӯст ва номбардори Тоҷикистони азизамон ба воя мерасанд.

Дар охир ҳамаи шумо, ҳозирини гиромӣ, кулли омӯзгорону хонандагон ва донишҷӯёни муассисаҳои таълимии кишварро бо оғози соли нави таҳсил самимона табрик мегӯям.

Рӯзи дониш ва оғози соли нави таҳсил муборак бошад, ҳамватанони азиз!

**СУХАНРОНИИ АСОСГУЗОРИ СУЛҲУ ВАҲДАТИ МИЛЛӢ –
ПЕШВОИ МИЛЛАТ, ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
ЭМОМАЛӢ РАҲМОН БА МУНОСИБАТИ РӯЗИ ИСТИҚЛОЛИЯТИ
ДАВЛАТӢ, 09.09.2017**

**Ҳамватанони азиз!
Ҳозирини гиромӣ!**

Бо камоли ифтихору самимият тамоми мардуми шарифи кишвар, аз ҷумла сокинони пойтахти Тоҷикистони озоду сохибхитиёр – шаҳри Душанбе ва кулли ҳамватанони бурунмарзиамонро ба муносибати ҷашни мубораку муқаддаси миллиамон - бистушашсолагии истиқлолияти давлатӣ самимона табрик гуфта, ба ҳар фарди худогоҳу худшиноси мамлакат бахту саодат ва дастовардҳои рӯзафзун орзу менамоем.

Истиқлолият ва озодӣ дар сарнавишти миллати тоҷик гардиши кулӣ ба вучуд овард ва оғози марҳалаи сифатан нави таърихӣ гардид.

Марҳалаи нав дар назди мардуми Тоҷикистон иҷрои вазифаи бисёр пурмасъулияти таърихӣ, яъне бунёди давлати мутамаддини ҷавобгӯ ба манфиатҳои халқу кишвар ва эҷоди аркони давлатдорӣ муосирро ба миён гузошт.

Дар зарфи бисту шаш сол мо ба шарофати заҳмати софдилонаи халқамон дар роҳи таъмини рушди сиёсӣ ва иқтисодӣ ва иҷтимоиву фарҳангии мамлакат ба натиҷаҳои намоён ноил гардидем. Дар ин давра барномаи муқаммалӣ ислоҳоти куллии сиёсӣ ва ҳуқуқиро татбиқ намуда, барои рушди иқтисодӣ заминаи мусоид фароҳам овардем, дар соҳаҳои ҳаётан муҳими кишвар, аз ҷумла саноату энергетика, нақлиёту коммуникатсия, кишоварзӣ ва бахшҳои дигар ба дастовардҳои назаррас муваффақ шуда, дар соҳаҳои иҷтимоӣ, бахусус, илму маориф ва тандурустиву фарҳанг таҳаввулоти сифатиро таъмин намудем.

Сохибистіқлолӣ ва хусусан, солҳои аввали он барои мардуми мо марҳалаи бисёр вазнин ва озмоишҳои сангин буданд. Кишварӣ мо дар натиҷаи фитнаву дасисаи қувваҳои бадхоҳи дохилӣ хориҷӣ ба гирдоби ҷанги таҳмилии шаҳрвандӣ гирифтӣ шуда, хатарӣ аз байн рафтани давлатӣ ҷавони тоҷикон ва пароканда гардидани миллат ба воқеияти талху даҳшатнок табдил ёфта буд. Вале мардуми шарифи Тоҷикистон бо саъю талоши ватандӯстонаву фидокорона ба хотири ҳимояи истиқлолияти давлатӣ ҷавони худ ин имтиҳони сахту сангини таърихро пасӣ сар намуданд.

Дар як муддати кӯтоҳ мо на танҳо мушкilotи зиёди баъдичангири бартараф карда, сулҳу суботро дар мамлакат барқарор сохтем, балки барои пешрафти бомароми кишвар асосӣ мустаҳкамӯ боэътимод гузоштем. Ҳоло бо ифтихору сарфарозӣ изҳор медорем, ки ҳамаи қорҳои

азими созандагиро, ки то имрӯз дар кишвари маҳбубамон амалӣ намудем, ба номи мубораку муқаддаси истиқлолият анҷом додем. Зеро истиқлолият барои мо рамзи пойдеории давлат, ҳастии миллат ва шарафу эътибори Тоҷикистони азизамон мебошад.

Гузашта аз ин, истиқлолият тантанаи хирад ва андешаи миллати солору қуҳанбунёди тоҷик, оғози марҳалаи навини давлатдорӣи миллӣ, омили иттиҳоди сарҷамъии мардуми фидокору ватандӯсти мо, василаи муҳимтарини ҳифзи асолату ҳувияти миллӣ ва муҳимтар аз ҳама, нишонаи возеҳи ҳастии миллат ба шумор меравад.

Бо истифода аз фурсат, бори дигар хотирнишон месозам, ки дар зарфи солҳои соҳибистиқлолӣ мардуми шарифи Тоҷикистон бо вучуди мушкilotу монеаҳои зиёд барои ҳифзу нигоҳдории давлати навини тоҷикон, пешрафту ободии сарзамини муқаддаси аҷдодӣ ва эҳё намудану гиромӣ доштани арзишу суннатҳои миллӣ саҳми бесобиқа гузошанд.

Ман ҳамчун Роҳбари давлат ҳамеша бо чунин халқи заҳматкашу сарбаланд ифтихор мекунам ва дар ин лаҳзаҳои пурҷалоли ҷашнӣ ба халқи азизам сипоси самимии хешро изҳор менамоем.

Ҳамватанони гиромӣ!

Бисту шаш соли даврони истиқлолият дар муқоиса бо таърихи бостонии халқи тоҷик ва ҳатто аз нигоҳи раванди бунёди давлати муосир муҳлати чандон тӯлонӣ нест.

Сарфи назар аз мушкilotу монеаҳои саҳту сангине, ки дар ин муддат вучуд дошанд, мо тавонистем бо тақия ба ақлу заковат ва дастгирии самимонаву заҳмати софдилонаи мардуми сарбаландамон дар роҳи эъмори давлати муосири демократӣ, ҳуқуқбунёду дунявӣ ва ташаққули ҷомеаи шаҳрвандӣ қадамҳои устувор гузорем.

Дар тӯли солҳои истиқлолият тавассути амалисозии барномаву стратегияҳои давлатӣ ва сафарбарсозии тамоми захираву имкониятҳо сатҳу сифати зиндагии мардум бамаротиб баланд бардошта шуд. Бо дарназардошти он, ки ояндаи ҷомеа, идораи давлату миллат, ҳифз кардан ва афзун намудани дастовардҳои истиқлолият аз наврасону ҷавонони имрӯза вобаста мебошад, мо таълиму тарбияи шоистаи насли наврасро яке аз ҳадафҳои асосии сиёсати давлату Ҳукумат эълон кардаем. Чунки бунёди ҷомеаи демокративу дунявӣ ва соҳиб шудан ба мақоми арзанда дар арсаи байналмилалӣ бе рушди сармоҷи инсонӣ, яъне бидуни тарбия ва ба воя расонидани насли донишманду соҳибмаърифат ва ватандӯсту ободгар, инчунин, тайёр кардани кадрҳои баландхатисос ғайриимкон аст. Маҳз бо дарназардошти аҳаммияти бузурги ин масъала мо соли 2017-ро дар мамлакат “Соли ҷавонон” эълон кардем.

Ман ҳамеша ба ақлу заковат, нерӯи созанда ва ҳисси миллии ҷавонони саодатманду ватанпарвар ва бонангу номуси кишвар, яъне фарзандони

даврони истиқлол бовар дорам ва бо итминон изҳор менамоям, ки онҳо минбаъд низ ба хотири хифзи арзишҳои истиқлолият чун сипари бозътимод хизмат мекунанд.

Ҳамватанони азиз!

Истиқлолияти давлатӣ дар баробари он, ки неъматӣ бузург мебошад, хифзу таҳкими он ба дӯши мардуми кишвар масъулияти азимеро низ мегузорад.

Яке аз омилҳои расидан ба кадри ин неъматӣ бузург ва ҳимояи он дар зеҳну шуури ҳар як соҳибватан ташаккул додани эҳсоси худшиносӣ худогоҳӣ, ватандӯстӣ ватандорӣ ва хувияти миллӣ ба ҳисоб меравад.

Имрӯз ҳамаи мо шоҳиди воқеаҳои даҳшатноку фочибор дар як қатор кишварҳои олам ҳастем, ки бар асари шиддати бесобиқа пайдо кардани бархӯрди манфиатҳои қудратҳои ҷаҳонӣ ва таҳдиду хатарҳои нав, аз ҷумла торафт вусъат гирифтани фаъолияти гурӯҳҳои экстремистиву террористӣ амнияти суботи баъзе давлатҳои як вақтҳо ороми сайёра аз байн рафтааст.

Тоҷикистони мо аз лиҳози ҷуғрофӣ ва бо дарназардошти вазъи минтақа дар ҷорсӯйи бархӯрди манфиатҳо қарор гирифтааст. Бо дарназардошти чунин вазъи ноорому хатарзои ҷаҳони муосир ва бо мақсади таъмин намудани рушду инкишофи давлату миллатамон вазифаи муҳимтарини ҳар яки мо хифзи истиқлолияти давлатӣ, суботу оромии комили ҷомеа ва тақвияти ваҳдату ҳамдигарфаҳмии кулли сокинони кишвар мебошад.

Барои ҳалли ин вазифаҳо зарур аст, ки ҳар фарди бонангу номуси миллат ва тамоми мардуми Тоҷикистон сарҷамъу муттаҳид бошанд ва дар татбиқи сиёсати ободгаронаву созандаи давлату Ҳукумати мамлакат фаъолона ширкат намоянд. Бисёр муҳим аст, ки ҳар як сокини мамлакат қимату арзиши озодиву соҳибхитӣ ва давлати миллиро амиқан дарк намояд ва аз имконияте, ки таърих барои мо фароҳам овардааст, пурсамар истифода барад.

Мо бояд дар хотир дошта бошем, ки танҳо бо доштани давлати соҳибистиқлол, Ватани соҳибхитӣ ва ҷомеаи пешрафта метавонем дар дунёи мутамаддин мақоми арзанда дошта бошем.

Хотирнишон месозам, ки дар шароити бисёр мураккабу печидани ҷаҳони муосир мо танҳо бо ваҳдату сарҷамъӣ, заҳмати аҳлона ва саъю талоши ватандӯстонаи тамоми сокинони кишвар метавонем истиқлолияти Ватани маҳбубамонро ҳимоя кунем, давлати соҳибхитӣрамонро пешрафта гардонем ва ҳамаи нақшаву ҳадафҳои миллиамонро амалӣ намоем.

Дар ин лаҳзаҳои пуршукӯҳи идона бори дигар кулли мардуми сарбаланди Тоҷикистон, ҳамватанони бурунмарзиамон ва ҳамаи шумо, ҳозирини арҷмандро ба ифтихори ҷашни бузурги бистушашсолагии

Хизмати давлатӣ

истиклолияти давлатӣ самимона табрик гуфта, ба хонадони ҳар яки шумо зиндагии орому осуда ва барору комёбӣ орзумандам.

Бигзор, сулҳу субот дар Тоҷикистони азизамон ҳамеша ҳукмрон ва истиклолияти миллати фарҳангсолорамон ҷовидону бегазанд бошад!

Бигзор, нури хуршеди истиклолият то абад равшангари ҳаёти ҷомеаи мо гардад!

Бигзор, ҷашни муқаддаси истиклолият барои ҳар фарди соҳибдилу озодаи кишвар саломатӣ, бахту саодат ва фатҳу қушоишҳо оварад!

Ҷашни истиклолият ва соҳибдавлативу соҳибихтиёрӣ муборак бошад, ҳамватанони азиз!

**ХИЗМАТИ ДАВЛАТӢ ҲАМЧУН НИҲОДИ ИҶТИМОӢ:
ВИЖАГИҲОИ ТАШАККУЛ ВА РУШДИ ОН ДАР ЗАМОНИ
ИСТИҚЛОЛИЯТИ ДАВЛАТИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН**

Хидирзода М.У. – доктори илмҳои фалсафа, профессор, сарҳодими илмии шуъбаи сиёсатишиносии Пажӯҳишигоҳи фалсафа, сиёсатишиносӣ ва ҳуқуқи ба номи А. Баҳоваддинови АИ ҶТ, 734005, шаҳри Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ 33, тел.: (+992) 918 639 754, E-mail: makhfirat@mail.ru

Комилбеков А.Ё. – н.и.с., дотсент, мудири кафедраи муносибатҳои байналмилалӣ ва равандҳои сиёсии Донишқадаи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 734003, ш. Душанбе, кӯчаи Саид Носир 33, тел.: (+992) 935 575 855, E-mail: amid.komilbek@mail.ru

Хизмати давлатӣ ҳамчун ниҳоди муҳими иҷтимоӣ дар ҳаёти ҷомеа ва давлат нақши муҳим дошта, занҷири иҷтимоии пайвандкунандаи муносибатҳои миёни ниҳодҳои мазкур, яъне ҷомеа ва давлат мебошад. Дар ин замина ташаккул ва рушди хизмати давлатӣ дар Тоҷикистон дар солҳои соҳибистиқлолӣ раванди муташаккилонае мебошад, ки ба шаклгирии ҷаҳорҷӯбаи ҳуқуқӣ ва рафторӣ, доираи муносибатҳо ва принсипҳо дар амалигардонии мақсадҳои давлат саҳми босазо мегузорад.

Калидвожаҳо: ниҳоди иҷтимоӣ, хизмати давлатӣ, раванди идоракунии эҳтиёҷи ҷомеа, идоракунии мақсаднок, маҷмӯи арзишҳо, захираи инсонӣ, танзими ҳуқуқӣ, иттиҳодияи ҷамъиятӣ, ҷанбаи рафторӣ, фаъолияти босамар, омӯзиши касбӣ, курси тақмили тахассус

**ГОСУДАРСТВЕННАЯ СЛУЖБА КАК СОЦИАЛЬНЫЙ ИНСТИТУТ:
ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ В ПЕРИОД
ГОСУДАРСТВЕННОЙ НЕЗАВИСИМОСТИ РЕСПУБЛИКИ
ТАДЖИКИСТАН**

Хидирзода М.У. – доктор философских наук, профессор, главный научный сотрудник отдела политологии Института философии, политологии и права имени А.Богоутдинова АН РТ г. Душанбе, пр. Рудаки, 33, тел.: (+992) 918 639 754, E-mail: makhfirat@mail.ru

Комилбеков А.Ё. – к.п.н., дотсент, заведующий кафедрой международных отношений и политических процессов Института государственного управления при Президенте Республики Таджикистан, 734003, г. Душанбе, ул. Саида Носира 33, тел.: (+992) 935 575 855, E-mail: amid.komilbek@mail.ru

Государственная служба как социальный институт имеет важное значение в жизни общества и государства и служит социальной цепочкой, соединяющей отношения между этими институтами. На этой основе формирование государственной службы в Таджикистане в годы независимости представляет собой высокоорганизованный процесс, способствовавший оформлению правовых и поведенческих рамок, отношений и принципов, играющих важную роль в реализации целей государства.

***Ключевые слова:** социальный институт, государственная служба, процесс управления, общественная нужда, целесообразное управление, комплекс ценностей, человеческий ресурс, правовое регулирование, общественная организация, поведенческий аспект, эффективная деятельность, профессиональная учёба, курс повышения квалификации*

STATE SERVICE AS A SOCIAL INSTITUTE: PECULIARITIES OF FORMATION AND DEVELOPMENT IN THE SOVEREIGNTY PERIOD REPUBLIC OF TAJIKISTAN

***Khidirzoda M.U.** – Doctor of Philosophy, Professor, Main Specialist of Politology Department of Bahouddinov Institute of Philosophy, Politology and Law of Academy of Sciences of the Republic of Tajikistan, 734025, Dushanbe, Rudaki ave. 33, phone: (+992)918 639 754, E-mail: makhfirat@mail.ru*

***Komilbekov A.Y.** – Candidate of Political Science, Head of International Relations and Political Processes Department of the Institute of Public Administration under the President the Republic of Tajikistan, 734003, Dushanbe, Said Nosir str. 33, phone: (+992)935 575 855, E mail: amid.komilbek@mail.ru*

Public service as a social institution is of great importance in the life of society and the state and serves as a social chain connecting the relations between these institutions. On this basis, the formation of the civil service in Tajikistan during the years of independence is a highly organized process that facilitated the formulation of legal and behavioral frameworks, relations and principles that play an important role in realizing the goals of the state.

***Keywords:** social institution, public service, management process, social need, advisable management, complex of values, human resource, legal regulation, public organization, behavioral aspect, effective activity, refresher course, professional study*

Чомеа хамчун вучуди томи доимо дар ҳоли рушд қарордошта, баҳри танзими муносибатҳои мавҷуда ва минбаъд пайдошавандаи иҷтимоӣ ба ташаккули ниҳодҳои муайяни иҷтимоӣ эҳтиёҷ дорад, ки баҳри дар амал

татбиқ намудани ниёзҳои худ ва қишрҳои иҷтимоии дар он фаъолияткунанда мусоидат намояд.

Дар ин раванд таъсис ва фаъолияти он ниҳодҳое, ки бевосита бо раванди идоракунии иртиботдоранд, махсусан муҳим мебошанд. Зеро маҳз тавассути онҳо муносибатҳои иҷтимоӣ метавонанд ба низоми муайян даромада, рушди ҷомеа дар ҷаҳорҷӯбаи дақиқ ва мувофиқ ба мақсадҳои давлат рушд намоянд.

Бояд қайд намуд, ки идоракунии давлатӣ ҳамчун самти муҳими татбиқи мақсадҳои давлат низоми мукаммали иҷтимоӣ сиёсате мебошад, ки маҷмӯи томи сохторӣ, муносибатҳои тавассути меъёрҳои ҳуқуқӣ ва ахлоқии эътирофшуда, маҷмӯи арзишҳо ва қоидаҳои рафторро дар бар мегирад, ки пеш аз ҳама, ҷиҳати ба дараҷаи сифатан баланд иҷро гаштани вазифаҳои давлат мусоидат мекунанд. Дар ин раванд нақши субъекти бевоситаи идоракунии ва татбиқкунандаи мақсадҳои давлат - хизматчиҳои давлатӣ хеле муҳим мебошад.

Хусусияти иҷтимоӣ доштани хизмати давлатӣ дар се сатҳ ба назар мерасад: яқум, дар сатҳи ҷомеа (табиат ва моҳияти ниҳоди иҷтимоӣ, мақсад ва вазифаҳои он); дуум, дар сатҳи қишри иҷтимоӣ – хизматчиёни давлатӣ (арзишҳо, анъанаҳо ва меъёрҳо); сеюм, дар сатҳи хизматчиҳои алоҳида (мақоми иҷтимоӣ, нуфуз ва имич).[3,367] Чунин дараҷабандӣ бори дигар аз он шаҳодат медиҳад, ки хизмати давлатӣ дорои робитаҳои зичи иҷтимоӣ, ҳатто дар баъзе ҳолатҳо ташаккулдиҳандаи ин муносибатҳо ба шумор меравад. Ҳамчунин, таҳлили моҳияти иҷтимоии хизмати давлатӣ баёнгари он мебошад, ки он ҳамчун василаи муҳими таъминкунандаи робитаи миёни давлат ва ҷомеа баромад намуда, имичи он аз имичи ҳар як хизматчиҳои давлатӣ вобастагӣ дорад.

Таҳлили назарияҳои гуногуни илмӣ вобаста ба эътирофи хизмати давлатӣ ҳамчун ниҳоди мукаммали иҷтимоӣ ва таҷрибаи ташаккул ва рушди он дар солҳои соҳибистиқлолии Тоҷикистон бори дигар аз он далолат мекунанд, ки мавҷудияти як қатор нишондиҳанда ё аломатҳо ташаккули ин соҳаи муҳимро асоснок мекунанд. Аз он ҷумла, қобилияти қонеъ намудани эҳтиёҷоти ҷомеа ба идоракунии мақсаднок ва босубот, танзими дурусти равандҳои иҷтимоӣ, маҷмӯи томи сохторӣ, аз ҷумла муассиса ва ташкилот, ки ин равандро амалӣ менамоянд, мавҷудияти маҷмӯи арзишҳои фарҳангӣ, ахлоқӣ ва ҳуқуқии рафтори мансабдорони дар ин самт фаъолияткунанда ва захираҳои инсонӣ ва моддии зарурбуда ҷиҳати дастрасӣ ба чунин мақсадҳоро танзим менамояд.

Вобаста ба аломатҳои номбаршуда метавон хулоса намуд, ки дар ҳақиқат ҳам хизмати давлатӣ ҳамчун ниҳоди муҳими иҷтимоӣ зарурати мавҷудияти худро муддатҳо пеш собит намудааст. Дар ҳама давру замон масъулияти идоракунии ҷомеа ба уҳдаи аққалияте гузошта мешуд, ки бо дарназардошти ҳимояи манфиатҳои аксарият бояд ин рисолатро иҷро мекард. Дар баробари ин лозим ба ёдоварист, ки раванди идоракунии мутобиқкунони манфиатҳои қишрҳои гуногуни ҷомеа, таъмини ҳамгирии

иҷтимоии онҳо, таъмини суботу амният дар он муҳити иҷтимоие, ки ин қишрҳо зиндагӣ мекунанд, ташаккули мафкураи созандаи мутобиқ ба ҳадафҳо ва мақсадҳои давлат ё худ таъмини ягонагии ғоявиеро тақозо менамояд, ки баҳри амалӣ намудани ниёзҳои ҷомеа ва ҳар як шаҳрванд заруранд.

Дар ин замина хизмати давлатӣ ҳамчун василаи муҳими иҷрои корҳо дар самти номбурда дар замони соҳибистиклолӣ бо дарназардошти вижагиҳои миллию давлатӣ ва фарҳангию иҷтимоӣ ташаккул ёфта, дар ҳоли рушд ва густариш мебошад. Асосгузори сулҳу ваҳдати миллий-Пешвои миллат, Президенти мамлакат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба рушди ин ниҳоди муҳими иҷтимоӣ тавачҷуҳи махсус дода, сатҳу сифати идоракунии давлатиро ба донишу таҷриба, маҳорату малака, масъулиятшиносию ташаббускорӣ ва сифатҳои касбию кордонии хизматчиёни давлатӣ вобаста медонад.[1]

Дар робита ба ташаккули хизмати давлатӣ ҳамчун ниҳоди муҳими иҷтимоию сиёсӣ дар Тоҷикистон метавон ду марҳилаи муҳимро ҷудо намуд:

- яқум, марҳилаи шаклгирии ҳуқуқӣ, ки дар доираи он эътирофи хизмати давлатӣ ҳамчун фаъолияти давлатии хизматчиёни давлатӣ баҳри таъмини иҷрои ваколатҳои шахсони мансабдори давлатии ҳокимияти давлатӣ ва амалӣ намудани салоҳияти мақомоти давлатӣ ташаккул ёфт;

- дуюм, марҳилаи ташаккули ҷаҳорҷӯбаи муносибат ва рафтори хизматчиёни давлатӣ, ки маҷмӯи меъёрҳо, принципҳо ва қоидаҳои рафтори хизматӣ ва ғайрихизматии хизматчиёни давлатӣ, ҳислатҳои фаъолияти касбӣ, рафтор дар қор ва ҷомеа, эҳтироми арзишҳои эътирофшудаи ахлоқи инсонӣ ва талаботи маънавии ҷомеаро муайян мекунанд.[2]

Муҳайё намудани заминаи меъёрии ҳуқуқӣ омили муҳим дар самти бамеъёрдарории фаъолият дар ин самт гардида, асосҳои ташкилию ҳуқуқии хизмати давлатӣ, вазъи ҳуқуқӣ ва кафолатҳои иҷтимоии хизматчиёни давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистонро муайян намуд. Дар ин ҷода танзими ҳуқуқ дар хизмати давлатӣ, муайян намудани самтҳои асосии сиёсати давлатӣ ва низоми хизмати давлатӣ ва усули (принсипҳои) асосии хизмати давлатиро метавон ҷанбаҳои муҳими заминавӣ дар самти ташаккул ва рушди ин ниҳоди муҳими давлатдорӣ номид. Зеро дар заминаи умумихатмӣ меъёрӣ мушаххасу дақиқ гардидани ҳуқуқи шаҳрвандон ба хизмати давлатӣ боиси аз миён рафтани баъзе меъёрҳои таъъинӣ гашта, имконияти мусоидро баҳри ба хизмати давлатӣ ҷалб намудани шахсони лоиқу сазовор фароҳам овард. Яъне, фақат муҳим будани дарачаи таҳассусӣ, ахлоқи воло, фарҳангу маърифат ва маҳорату дониш ҳамчун талаботи муҳим арзёбӣ гардида, маҳдудиятҳо аз рӯи мансубияти миллий, наҷодӣ, динӣ ва ҷинсӣ аз байн бардошта шуданд. Чунин муносибат ба асосҳои демократии сохтори давлатӣ мувофиқ буда, имконият медиҳад, ки идоракунии давлатӣ дар сатҳи дастрас ба ҳар як узви ҷомеа қарор дошта, самаранокӣ фаъолияти он тавассути таҳассуси воло таъмин карда шавад.

Асли (принсип) танзими ҳуқуқӣ, ки дар низоми идоракунии чи гурӯҳҳои калон ва чи гурӯҳҳои хурду миёна омили асосӣ баҳри самаранокии фаъолият хизмат мекунад, дар шаклгирии ин ниҳоди муҳими давлатдорӣ нақши бузург дорад. Зеро асли конститусионӣ, ки Тоҷикистонро ҳамчун давлати демократию ҳуқуқбунёд эътироф намудааст, тақозо мекунад, ки ин талабот, пеш аз ҳама, дар сатҳи идоракунии давлатӣ татбиқ карда шаванд. Дар баробари ин, дар хотир бояд гирифт, ки муайян намудани чаҳорчӯбаи ҳуқуқии мавҷудият ва фаъолияти ин ниҳоди муҳими иҷтимоию сиёсӣ дар самти таъмини ҳуқуқ ва озодиҳои инсон ва шаҳрванд низ аҳамияти калон дорад.

Ҳамзамон, бояд дар назар дошт, ки танзими ҳуқуқӣ метавонад ҷанбаҳои дохилӣ ва берунӣ дошта бошад. Ҷанбаи берунӣ муносибатҳои байни ниҳоди хизмати давлатӣ ва дигар ниҳодҳои ҷомеа, аз қабили иттиҳодияҳои ҷамъиятиро дар бар гирифта, ҷанбаи дохилӣ муносибатҳои вобаста ба талаботи фаъолият дар дохили ҳуди ниҳодро дар бар мегиранд.[3,358] Дар низоми ҳуқуқии давлати Тоҷикистон ҳар ду ҷанбаи хизмати давлатӣ қаблан муайян гардида, вобаста ба талаботи ҷомеа мунтазам рушд меёбад.

Чуноне ки дар боло зикр гардид, яке аз нишонаҳои муҳими ташаққули ниҳодҳои иҷтимоӣ ин мавҷудияти қоида ва меъёрҳои муайяне мебошанд, ки ба арзишҳои умумиинсонӣ милли, талаботи фарҳангӣ ахлоқӣ асос ёфтаанд. Вобаста ба ин, одоби хизматчиӣ давлатӣ ҷанбаи муҳимест, ки ба ташаққули симои мақомоти давлатӣ ва сиёсати давлатӣ бевосита таъсири ҳудро расонида метавонад. Аз ҳамин сабаб, тибқи моддаи 7¹ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизмати давлатӣ» одоби хизматчиӣ давлатӣ тавассути санадҳои дигари меъёрии ҳуқуқӣ, аз ҷумла Кодекси одоби хизматчиӣ давлатӣ ва кодексҳои соҳавии хизмати давлатӣ танзим шуда, чаҳорчӯбаи меъёрҳои рафторие муайян шудаанд, ки хизматчиӣ давлатӣ дар фаъолияти ҳаррӯзаи худ бояд онҳоро риоя намояд.

Бояд таъкид кард, ки ҷанбаи рафторӣ (behavioral) дар равиши фаъолияти идоракунӣ аҳамияти махсус дошта, дар ин робита масъалаҳои одоби муошират, фарҳанги гӯш фаро додан ва шунидани ҳамсухбати худ, таҳаммулпазирӣ, эътиромҳои худ ва шахсияти дигарон, ҳимояи ҳуқуқи шаҳрвандон, қобилияти қабули қарори дуруст ва дигар шаклҳои муносибат ва рафтор омилҳои муҳим дар самти фаъолияти самараноки хизматчиӣ давлатӣ ба ҳисоб мераванд. Ин ҳама имрӯз тавассути Кодекси хизматчиӣ давлатӣ танзим гардида ва ҳамчун талаботи меъёрӣ аз ҷониби хизматчиёни давлатӣ бояд риоя карда шаванд.

Рушди хизмати давлатиро бе ташкили омӯзишҳои касбӣ сиёсӣ тасаввур кардан имконнопазир аст. Зеро таҳаввулоти ҳамаҷузӣ сиёсӣ иҷтимоӣ ва фарҳангӣ чӣ дар дохили кишвар ва чӣ дар сиёсати байналмилалӣ, дастовардҳои нави илму техника, рушди технологияҳои муосир ва фазои тағйирёбандаи муносибатҳои минтақавию ҷаҳонӣ тақозо менамоянд, ки хизматчиӣ давлатӣ дар ҷараёни ин ҳама дигаргунӣҳо бошад.

Таъсиси Раёсати хизмати давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дар ин замина таъсиси Агентии хизмати давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Донишкадаи тақмили ихтисоси хизматчиёни давлатӣ ва дар ин замина Донишкадаи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон қадами чиддӣ дар самти тарбияи кадрҳои баландихтисос дар соҳаи хизмати давлатӣ гашта, чихати рушди ин ниҳоди муҳими иҷтимоӣ дар кишвар мусоидат мекунанд.

Ҳамчунин, амалӣ гардидани фаъолияти магистратураи идоракунии давлатӣ низ дар ин самт саҳми босазо мегузорад. Магистратура ҳамчун зинаи таҳсилоти олии касбӣ тайи солҳои 2009-2016 чихати тарбияи ҷавонон ва омода намудани онҳо дар сатҳи сифатан нав дар соҳаи хизмати давлатӣ мусоидат намуда, 111 нафар хизматчиёни давлатии дар сохторҳои гуногуни мақомоти маҳал ва сохторҳои маҳаллии мақомоти марказӣ фаъолияткунандаи вилояти Хатлон дар асоси шартномаи сетаарафа курсҳои рӯзна ва ғойбонаи магистратура аз рӯйи ихтисоси «Идоракунии давлатӣ» хатм намуда, 9 нафар таҳсилро дар ин самт идома медиҳанд.

Мавҷудияти механизми омӯзиш, бозомӯзӣ ва тақмили ихтисоси хизматчиёни давлатӣ дар раванди умумии оморасозии кадрҳои соҳаи хизмати давлатӣ аҳамияти махсус дошта, баҳри самаранокии фаъолияти онҳо дар ин самт мусоидат менамояд. Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки ҳаракат дар зинаҳои мансабӣ чи ба таври уфуқӣ ва чи ба таври амудӣ барои ташвиқ ва ҳавасмандии хизматчиёни давлатӣ мусоидат намуда, дар амри сайқалёбии маҳорату малака ва донишу маърифати корбарии ӯ таъсири муайян мерасонад. Дар ин робита, месазад ёдовар шавем, ки тайи солҳои 2009-2016 аз 111 нафар магистрантон 38 нафар ё 34,2 фоизи онҳо дар мансабҳои болотар, 45 нафар ё 40,5 фоизашон дар мансабҳои баробар ба мансаби то магистратура ишғолнамудаашон фаъолият менамоянд.

Ҳамин тариқ, таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки ташаккул ва рушди хизмати давлатӣ ҳамчун ниҳоди муҳими амаликунандаи мақсадҳои давлат дар солҳои соҳибистиклолӣ таҳти назорати бевоситаи роҳбарияти олии кишвар қарор дошта, дар ин давра тавонист мавҷудияти худро ҳамчун самти муҳиму зарурӣ собит созад. Ҷанбаи муҳими дигари фаъолияти ин ниҳод вобаста ба рушди ҷомеа тақмил ёфтани он мебошад, ки ин хусусият имконият медиҳад, то самаранокии фаъолияти он таъмин карда шавад.

Адабиёт

1. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 25 апрели соли 2008
2. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизмати давлатӣ»/ Ахбори Маҷлиси Олии ҶТ, с. 2007, №3, мод.166; №6, мод. 429; с. 2010, №3, мод.158 с. 2011, №6, мод.552 ; с. 2012, №8, мод. 834; №12, к.1, мод. 1008; с. 2013, №7, мод.542; №12, мод. 495; с. 2014, №7, к. 2, мод. 425; с. 2015, 1260
3. Мельников В.П., Нечипоренко В.Г. Государственная служба в России. М., 2003

ВАҲДАТИ МИЛЛӢ ҲАМЧУН ОМИЛИ МУҲИМИ ТАШАККУЛИ ИДОРАКУНИИ ДАВЛАТӢ

Абдулхонов Ф. М. - н.и.х., дотсент, мудири кафедраи идоракунии давлатии Донишқадаи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 734003, шаҳри Душанбе, кӯчаи Саид Носир 33, тел.: (+992) 933 339 946

Дар мақолаи мазкур нақши ваҳдати миллӣ дар рушди мақомоти давлатӣ ва идоракунии давлатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мавриди таҳқиқ ва баррасӣ қарор дода шудааст.

Муаллиф қайд менамояд, ки пас аз ба даст овардани истиқлолияти давлатӣ, дар ташаккул ва рушди ниҳоди идоракунии давлатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ваҳдати миллӣ ҳамчун омил муҳим ва калидӣ хизмат намудааст.

Вожаҳои калидӣ: ваҳдати миллӣ, истиқлолият, ватандӯстӣ, идоракунии давлатӣ, хизмати давлатӣ, субот, ҳудодоҳӣ, ризоияти миллӣ, давлатдорӣ

НАЦИОНАЛЬНОЕ ЕДИНСТВО КАК ВАЖНЫЙ ФАКТОР ФОРМИРОВАНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ

Абдулхонов Ф. М. - к.ю.н., доцент, заведующей кафедры государственной управления Института государственного управления при Президенте Республики Таджикистан, 734003, г. Душанбе, улица Саида Носира 33, тел.: (+992) 933 339 946

В статье анализируется роль национального единства в развитии государственных органов и государственного управления в Республике Таджикистан.

Автор подчеркивает, что после приобретения государственной независимости национальное единство в формировании и развитии института государственного управления в Республике Таджикистан было основным и ключевым фактором.

Ключевые слова: национальное единство, независимость, патриотизм, государственное управление, государственная служба, самосознания, национальное согласие, устойчивость, государственность

NATIONAL UNITY AS THE MAIN FORMATION FACTOR OF PUBLIC ADMINISTRATION

Abdoulkhonov F.M. - Candidate of Juridical Science, Associate Professor, Head of Public Administration Department of the Institute of Public Administration under the President of the Republic of Tajikistan, 734003, Dushanbe, Said Nosir str., 33, phone: (+992) 933 339 946

This article analyzes the role of national unity in the development of state bodies and public administration in the Republic of Tajikistan. The author emphasizes that after the acquisition of state independence in the formation and development of the institution of public administration in the Republic of Tajikistan, national unity served as the main factor.

Key words: *national unity, independence, patriotism, public administration, public service, self-consciousness, stability, statehood.*

Бо ба даст овардани истиқлолияти давлатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҳаёти сиёсӣ, иҷтимоӣ-иқтисодӣ, фарҳангӣ ва масъалаҳои тақмили низоми идоракунии давлатӣ дигаргуниҳои муҳим ба вучуд омаданд.

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон дар асари худ «Бунёди давлатдорӣ навин», қайд менамояд: «Таърих гувоҳ аст, ки дар тӯли ҳазорсолаҳо оини давлату давлатдорӣ тоҷикон саҳтиҳои хорошикани таназзулу эҳё шуданро борҳо аз сар гузаронида, аз дунболи ҳар шикасту инқироз, боз эҳёшавӣ ва камолоти афзунтарро ноил гаштааст.

Истиқлолият рамзи соҳибдавлатӣ ва ватандорӣ миллати сарбаланду мутамаддини тоҷик аст, ки номаи тақдирашро бо дасти хеш навишта, роҳу равиши хоса ва мақому мавқеи муносибро дар ҷомеаи ҷаҳонӣ пайдо карда, набзи давлату миллати моро ба набзи сайёра ҳамсадо месозад».[5, 23]

Яке аз рукнҳои, ки метавонад пояи давлатдорӣ миллиро мустаҳкам намояд, ин дуруст ба роҳ мондани раванди идоракунии давлатӣ мебошад. Ниҳоди идоракунии давлатӣ дар таърихи давлатдорӣ тоҷикон маҳз пас аз соҳибистиқлолӣ масири вижаи худро пайдо намуд. Дар ин раванд ташаккули идоракунии давлатӣ ба таври воқеӣ асосан, баъд аз ба имзо расидани Созишномаи истиқрори сулҳ ва ризоияти миллӣ, ки ба ҷанги бародаркуш дар кишвар хотима бахшид, ибтидо мегирад.

Сулҳи тоҷикон, ки дар таърихи навини ҷаҳони имрӯзаи пурҳаводис беназир арзёбӣ мегардад, на танҳо давлату миллати тоҷикро наҷот дод, балки дар дили сокинони ҷангзадаву азиятдидаи Тоҷикистон умедро ба ояндаи нек ва ваҳдати ногустастанӣ зинда намуд. Расидан ба ҷунин сулҳ кори басо душвор ва раванди ниҳоят мураккаб буд. Дар натиҷаи музокироти тӯлонӣ, ки аз 5 апрели соли 1994 то 27 июни соли 1997 дар кишварҳои гуногуни ҷаҳон: Афғонистон, Покистон, Эрон, Қазоқистон,

Қирғизистон, Федератсияи Россия ва Туркменистон идома ёфта буданд, ба фарзандони ин миллат муяссар гардид, ки ниҳоят санади аз лиҳози ҳуқуқи тақдирсози миллатро қабул ва ба имзо расонанд.

Истиқрори сулҳу субот барои рушду таҳкими сохторҳои идоракунии давлатӣ ва хизмати давлатӣ шароити мусоид фароҳам овард. Барои густариш ва таҳкими низоми давлатдорӣ, ташаккули низоми муосири идоракунии давлатӣ ва татбиқи ҳадафҳои миллии кишвар зарур буд, ки низоми самараноки интиҳоб ва ҷобачогузори кадрҳо, механизми болоравии мансабӣ, баланд бардоштани касбияти кадрҳои роҳбарикунанда ва шаффофияти дастгоҳи идоракунии давлат таъмин карда шавад.

Имзо шудан ва татбиқ гардидани Созишномаи умумии истиқрори сулҳ ва ризоияти миллий дар ҷомеа раванди ваҳдати миллий, ҳудогоҳӣ, эҳтиром ба муқаддасоти миллий ба мисли Конституция, Парчами давлатӣ, Суруди миллий ва Нишони давлатӣ, демократикунонӣ, таҳаммулпазирӣ ва гуногунандеширо тақвият бахшид ва сулҳи тоҷиконро дар саросари мамлакат пойдор сохт.

Дар солҳои аввали истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон набудани имконоти зарурӣ оид ба назорату мониторинги давлатию ҷамъиятӣ аз болои қори кадрҳо ва заиф гардидани системаи бозомӯзӣ ва азнавтәйёркунии кадрҳо боиси коҳиш ёфтани самаранокии идоракунии давлатӣ гардид. Бисёр кадрҳои ботаҷрибаву варзида ва баландихтисос аз доираи фаъолияти меҳнатӣ берун монда, донишу таҷрибаи онҳо ба манфиати ҷомеа ва давлат сафарбар карда нашуд. Мавҷуд набудани механизмҳои таъсиррасони давлатӣ ба раванди ташаккулёбӣ ва истифодаи иқтисдорҳои кадрӣ, пастшавии сатҳи касбии онҳо сабаби қафомонии баъзе соҳаҳои иқтисодиёти миллий шуд. [4, 46]

Имзои Созишномаи умумии истиқрори сулҳ ва ризоияти миллий дар Тоҷикистон ба давлатҳои гуногуни ҷаҳон нишон дод, ки минбаъд тамоми мардуми ҷумҳурӣ Сарвари давлат Эмомалӣ Раҳмонро ҳамчун Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон эътироф ва эҳтиром карда, низоми демократӣ, ҳуқуқбунёд ва дунявиро интиҳоб ва қабул намуданд. Ҷомеаи ҷаҳонӣ итминон пайдо кард, ки Тоҷикистон роҳи сулҳ, ободӣ ва бозсозии кишварро пеш гирифтааст ва бинобар ин бисёр кишварҳои ҷаҳон омодагии ҳудро барои сармоягузори дар ҷумҳурӣ изҳор дошанд.

Истиқрори сулҳ ва ризоияти миллий волоияти иҷроӣ қонунҳои ҷумҳурӣ, амру дастурҳои Президенти кишвар ва қарорҳои Ҳукумати ҷумҳуриро дар тамоми қаламрави Тоҷикистон таъмин намуд. Баъд аз барқарорӣ ваҳдати миллий ва сулҳи сартосарӣ дар кишвар бо ташаббус ва ибтикороти ҳамешагии Асосгузори сулҳу ваҳдати миллий-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон раванди бозсозии иқтисодиёти кишвар, рушди демократия, тақмили идоракунии далатӣ, гуногунандешӣ, таҳаммулпазирӣ, озодии сухан ва матбуот, ташаккули тафаккури миллий равнақу ривочи бештар пайдо намуд.

Ваҳдати миллӣ боис гардид, ки низоми идоракунии давлатӣ дар Тоҷикистон такмил дода шавад. Дар ҳамин росто метавон қабули аввалин Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи хизмати давлатӣ”-ро ном бурд, ки он заминаи ибтидоии ниҳодисозии низоми хизмати давлатӣ гардид. [1, 56]

Қонуни номбурда сарфи назар аз баъзе норавшаниҳои ҷойдошта, аввалин қонуне ба ҳисоб мерафт, ки хизмати давлатиро муаррифӣ мекард. Хизмати давлатӣ дар таҷрибаи амалӣ ба қонуни мазкур таъя намуда, нуқсон ва камбудии соҳаро ошкор кард ва зарурати такмили ниҳоди идоракунии давлатиро вобаста ба ситезаҳои замони гузариш, таҳкими имконияти онро ҷиҳати ба раванди иҷтимоӣ расонидани таъсири мақсаднок ва танзимкунанда ба миён овард.

Ваҳдати миллӣ боиси фароҳам гардидани заминаҳои ислоҳоти идоракунии давлатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон гардид, ки яке аз асосҳои он ворид намудани тағйироту иловаҳо ба Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соли 1999 оғоз мешавад. Мувофиқи ин тағйирот дар Тоҷикистон ба бунёди парламенти касбии доимамалкунандаи дупалатагӣ асос гузошта шуд. Ташкили парламенти касбӣ дар таърихи давлатдорӣ тоҷикон воқеаи муҳим ба шумор мерафт.

Таҷриба нишон дод, ки мушкилии асосӣ дар роҳи рушди низоми хизмати давлатии Тоҷикистон риоя нагардидани усул(принсипҳо)-и давраи гузариш ҳангоми таҷдиди сохтори низоми идоракунии давлатӣ ва аз шаклҳои кӯҳнаи идора ба шаклҳои нав гузаштан буд.

Бо мақсади рафъи ин камбудии ва зарурати ташкили низоми самараноки хизмати давлатӣ дар заминаҳои нави меъёрии ҳуқуқӣ бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон 25 январи соли 2001 Раёсати хизмати давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон таъсис ёфт. Баъд аз он бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон 7 феввали соли 2001 Низомномаи Раёсати хизмати давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон қабул шуд. Баъдан, ҳамин Низомнома 9 июни соли 2007 дар таҳрири нав тасдиқ гардид. Ҳамчунин, Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 15 марти соли 2006 “Дар бораи тасдиқи Стратегияи ислоҳоти системаи идоракунии давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон” ва қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1 июни 2007 “Дар бораи тасдиқи Консепсияи ислоҳоти хизмати давлатии Тоҷикистон”, аз 31 августи соли 2007 “Дар бораи тасдиқи Барномаи ислоҳоти хизмати давлатии Тоҷикистон” қабул гардиданд. [2, 76]

Ҳадафи асосии қабули Консепсияи мазкур, таҷбиқи Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 15 марти соли 2006 “Дар бораи тасдиқи Стратегияи ислоҳоти системаи идоракунии давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон”, таҷвиати рушди минбаъдаи хизмати давлатӣ ва баланд бардоштани самаранокии он, инчунин барои беҳбудии раванди ислоҳоти системаи идоракунии давлатӣ арзёбӣ мегардад.

Пас аз даҳ соли барқарории сулҳу субот ва ваҳдати миллӣ дар фазои сиёсии кишвар шароит фароҳам омад, ки дар самти такмили идоракунии давлатӣ санадҳои дигари меъёрии ҳуқуқӣ қабул карда шавад, аз ҷумлаи ин санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи хизмати давлатӣ” дар таҳрири нав аз 5 марти соли 2007 қабулгардида мебошад.

Қонуни мазкур асосҳои ташкилию ҳуқуқии хизмати давлатӣ ва идоракунии давлатӣ, вазъи ҳуқуқӣ ва кафолатҳои иҷтимоии хизматчиёни давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистонро муқаррар менамуд.

Дар Қонун ҳолатҳое, ки ба хизмати давлатӣ қабул намудани шахрванд ва дар хизмати давлатӣ будани онро истисно мекунад, санҷиши маълумоте, ки аз тарафи шахрванд пешниҳод карда мешавад, тартиби таҳсили хизматчиёни давлатӣ, аттестатсияи онҳо, додани рутба, захираи кадрҳо, пешбурди феҳристи хизматчиёни давлатӣ, ҳуқуқ ва уҳдадорихоӣ хизматчиӣ давлатӣ, тартиби пешниҳоди эълomia дар бораи даромад ва вазъи молумулкӣ, кафолатҳо ва ҳавасманд гардонии хизматчиӣ давлатӣ пешбинӣ гардидаанд. [3, 49]

Гузaronидани ислоҳоти идоракунии давлатӣ яке аз самтҳои асосии рушди устувори кишвар ба ҳисоб меравад. Ислоҳоти идоракунии давлатӣ бо мақсади танзими идоракунии давлатӣ, такмили сохтори мақомоти давлатӣ, барҳам додани функсия ва вазифаҳои такроршаванда, таъмини шаффофияту самаранокии фаъолияти хизматчиёни давлатӣ ва дар маҷмуъ ташаккули бемайлони сохтори давлатӣ ба роҳ монда мешавад.

Бо мақсади таъмини пайваста ва муассири чараёни ислоҳот, тақвияти самтҳои ҳамоҳангшуда барои ноил гардидан ба ҳадафҳои стратегӣ, инчунин бо мақсади иҷрои тадбирҳои Стратегияи паст кардани сатҳи камбизоатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷиҳати такмили низоми идоракунии давлатӣ Стратегияи ислоҳоти низоми идоракунии давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 15 марти соли 2006 тасдиқ гардид. Санади мазкур ҳуҷҷати заминавие мебошад, ки нақшаи фаъолияти давлатро доир ба ислоҳоти идоракунии давлатӣ то соли 2015 муайян менамояд.

Маҷмуи тадбирҳои дар Стратегияи ислоҳоти низоми идоракунии давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинишуда ҷанбаҳои кӯтоҳмуҳлат, миёнамуҳлат ва дарозмуҳлат доранд. Амалисозии Стратегия барои фаъолияти устувор ва баланд бардоштани самаранокии низоми давлатии Тоҷикистон мусоидат мекунад.

Бо қабул гардидани Стратегияи ислоҳоти идоракунии давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳуҷҷати навбатии барои рушди хизмати давлатӣ мусоидаткунанда Консепсияи ислоҳоти хизмати давлатии Тоҷикистон буд, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1 июни соли 2007 тасдиқ гардидааст.

Вазифаи асосии ислоҳоти хизмати давлатӣ таҳия ва амалӣ намудани усул ва методҳои идоракунии замонавӣ ба шароити иқтисодии бозорӣ

ҷавобгӯ буда, дурустии худро дар таҷрибаи бисёр давлатҳо собит сохтааст. Барои амалисозии ислоҳоти мазкур ва ба стандартҳои байналмилалӣ мутобиқ намудани хизмати давлатӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон бо ниҳодҳо ва муассисаҳои молиявии ҷаҳонӣ, аз ҷумла Бонки Ҷаҳонӣ ва Иттиҳоди Аврупо ҳамкориҳои судмандро ба роҳ мондааст. Дар солҳои 2007-2010, ки ислоҳоти хизмати давлатии Тоҷикистон амалӣ мешуд, мутахассисони хориҷии сатҳи байналмилалӣ ба раванди ислоҳот ҷалб карда шуданд. Ҷалби мутахассисони хориҷии сатҳи байналмилалӣ, ки боиси рушд ва тақомули раванди идоракунии давлатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мегардид, гуфтан мумкин аст, ки он низ самараи ваҳдати миллӣ дар кишвар мебошад.

Ҳамин тариқ, метавон дар охир натиҷагирӣ намуд, ки сулхофаринии тоҷикон, ки бо ташаббуси бевоситаи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон амалӣ гардид, имрӯзҳо мавзӯи омӯзиши аҳли ҷомеаи байналмилалӣ гаштааст. Он ба ҷаҳониён собит намуд, ки миллати дорои фарҳангу тамаддуни бузург ва таърихи кӯҳан ҳамеша дар ҳолати душвор ва сарнавиштсози таърихӣ аз ин афзалияти азалии истифода намуда, худро аз вартаи ҳалокат мераҳонад ва зина ба зина дар таҳкими пояҳо давлатдорӣ миллӣ ва рушди босуботи идоракунии давлатии худ тадбирҳои амалӣ меандешад.

Адабиёт

1. Имомов А. Мақомоти ҳокимияти давлатии Тоҷикистон. Душанбе: - 2007. 236 с.
2. Каримов К.М. Хизмати давлатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. Душанбе: 2006. С. 248.
3. Каримов К. М. Принципҳои ва ташкили хизмати давлатӣ. Душанбе: 2006. 214 с.
4. Қосимов Г. Ҷ., Нуриддинов Х., Искандаров Қ., Ализода Б. П. Хизмати давлатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. Душанбе: «Офест», 2012.
5. Эмомалӣ Раҳмон. Бунёди давлатдорӣ навин. М. 2002. 234 с.

ДИПЛОМАТИЯИ ТОЧИК: НАМУНАИ БОРИЗИ РУШДУ ТАҲКИМИ ҲАМКОРИҶО БО ДАВЛАТҶОИ ҶАҶОН ДАР ДАВРОНИ ИСТИҚЛОЛИЯТ

Алимов Б.Ҳ. – н.и.т, дотсент, мудири кафедраи муносибатҳои байналхалқии Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон, 735700, шаҳри Хучанд, микроноҳияи 17, бинои 1, тел.: (+ 992) 927 796 966, E-mail: alimovb@rambler.ru

Дипломатияи тоҷик дар даври истиқлолияти кишвар намунаи бори рушду таҳкими ҳамкориҳо бо давлатҳои ҷаҳон ва созмонҳои байналхалқиву минтақавӣ ба шумор меравад. Новобаста аз мушкилоти аввали солҳои 90-уми қарни гузашта дипломатия ва сиёсати хориҷии Тоҷикистони соҳибистиқлол таҳти роҳбарии хирадмандонаи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба дастовардҳои назаррас ноил гардиданд.

Калидвожаҳо: дипломатия, сиёсати хориҷӣ, муносибатҳои дипломатӣ, ҷомеаи байналмилалӣ, таҷрибаи сулҳофарӣ, ташаббуси навин, сиёсати «дарҳои боз», амнияти минтақавӣ, ҳамшиарии иҷтимоӣ, манфиати миллӣ, рушди устувор, сиёсати бисёрсамта, табодули назар, ҳалӣ силоҳ

ТАДЖИКСКАЯ ДИПЛОМАТИЯ: НАИЛУЧШИЙ ПРИМЕР УКРЕПЛЕНИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА С ГОСУДАРСТВАМИ МИРА В ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ

Алимов Б.Х. – к.и.н., доцент, заведующий кафедрой международных отношений Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики, 735700, г. Худжанд, микр. 17, корпус 1, тел.: (+ 992) 927 796 966, E-mail: alimovb@rambler.ru

Таджикская дипломатия в годы независимости страны является наилучшим примером развития и укрепления сотрудничества с государствами мира, международными и региональными организациями. Независимо от трудностей начала 90-х годов минувшего столетия, дипломатия и внешняя политика независимого Таджикистана под мудрым руководством Основателя мира и национального единства – Лидера нации Президента Республики Таджикистан Эмомали Рахмона достигли значительных успехов.

Ключевые слова: дипломатия, внешняя политика, дипломатические отношения, международное сообщество, миротворческий опыт, новая

инициатива, политика «открытых дверей», региональная безопасность, социальное партнерство, национальный интерес, устойчивое развитие, многовекторная политика, обмен мнений, разоружение

TAJIK DIPLOMACY: THE BEST EXAMPLE OF STRENGTHENING COOPERATION WITH STATES OF THE WORLD IN THE YEARS OF INDEPENDENCE

Alimov B.H. – Candidate of History, Associate Professor, Head of the Department of International Relations, Tajik State University of Law, Business and Politics, 735700, Khujand, mdis. 17, Building 1, phone: (+ 992) 927 796 966, E-mail: alimovb@rambler.ru

Tajik diplomacy in the years of the country's independence is the best example of developing and strengthening cooperation with the states of the world, international and regional organizations. Regardless of the difficulties of the early 1990s, diplomacy and foreign policy of independent Tajikistan under the wise leadership of the Founder of Peace and National Unity, the Leader of the Nation, the President of the Republic of Tajikistan, Emomali Rahmon, have made significant progress.

***Keywords:** diplomacy, foreign policy, diplomatic relations, international community, peacekeeping experience, new initiative, open door policy, regional security, social partnership, national interest, sustainable development, multi-vector policy, opinion exchange, disarmament*

Бо таъмини сулҳу оромӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба мақсади рушду тавсеа бахшидан ба робитаҳои хориҷӣ сиёсати бисёрсамтaro, ки онро сиёсати “дарҳои боз” низ мегӯянд, пеш гирифта, ҷуғрофия ва самтҳои ҳамкориро хеле густариш дод. Ба шарофати чунин сиёсати санчидашуда ва мутавозин Ҷумҳурии Тоҷикистон дар баробари дӯстону шарикони анъанавии худ боз теъдоди зиёди кишварҳо ва созмонҳои байналмилалию минтақавиро ба мадори ҳамкориҳои худ ворид сохта, барои мустаҳкам кардани мавқеи кишвар дар сиёсати ҷаҳонӣ ва ҳифзи манфиатҳои миллӣ ба дастовардҳои назаррас ноил гардид. То имрӯз қариб 150 кишвари ҷаҳон давлати Тоҷикистонро ба расмият шинохта ва бо 130 мамлакат муносибатҳои дипломатӣ барқарор гардидаанд. Қобили зикр аст, ки ҳамасола Тоҷикистон бо беш аз 100 кишвари ҷаҳон тичорат ва табодули молро роҳандозӣ менамояд.

Ҷумҳурии Тоҷикистон бо Созмони Милали Муттаҳид, Созмони амният ва ҳамкорӣ дар Аврупо, Созмони ҳамкории иқтисодӣ, Созмони ҳамкории Шанхай ва дигар созмонҳои байналмилалию минтақавӣ ҳамкории судмандро ба роҳ монда, тавассути онҳо дар ҳаллу фасли

мушкилоти сайёра ва минтақа, аз ҷумла, проблемаҳои Афғонистони ҳамсоя ҳиссаи худро мегузорад.

Дар сиёсати байналмилалӣ, бахусус, ташаббусҳои Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ- Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон роҷеъ ба об дорои аҳамияти бузурги глобалӣ мебошанд.

Дар доираи ташаббусҳои мазкур, яъне: “Соли байналмилалӣ оби тоза” эълон гардидани соли 2003 ва Даҳсолаи амал “Об барои ҳаёт” солҳои 2005-2015 дар микёси байналмилалӣ ибтикороти зиёд роҳандозӣ шуданд, дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бошад, чун кишвари ташаббускор чандин нишасту конфронсҳои байналмилалӣ баргузор гардиданд, ки зимни онҳо барои ҳаллу фасли проблемаҳои мавҷуда ва табодули назарҳо тақлифу пешниҳодоти зиёд матраҳ шуданд. Ибтикори Пешвои миллат оид ба эълон намудани соли 2013 - “Соли байналмилалӣ ҳамкориҳо дар соҳаи об” ва солҳои 2018-2028 – Даҳсолаи байналмилалӣ амал “Об барои рушди устувор” аз ҷониби ҷомеаи ҷаҳонӣ ба хушнудӣ пазируфта шуд.

Сарвари Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар мавриди иҷрои уҳдадорӣҳои ҷумҳурӣ пайравии устувори Тоҷикистонро бо ҳадафу усул(принсипҳо)-и Оинномаи СММ ва санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ ибраз дошта, ҳамзамон омодагии онро ҷиҳати дастгирии ташаббусҳои гуногуни байналмилалӣ дар ҷодаи таҳкими сулҳу субот, масъалаҳои ҳалӣи силоҳ ва манъи паҳншавии силоҳи ҳастай эълон менамояд. Дар зимн Пешвои миллат роҳандозӣ намудани чунин тадбирҳоро барои рушди ҷомеаи ҷаҳонӣ шартӣ муҳим арзёбӣ намуда, онҳоро чун афзалиятҳои ҳамкориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бо СММ муайян кардааст.

Дар ин росто Аҳднома оид ба минтақаи озод аз силоҳи ҳастай эълон намудани Осиёи Марказӣ, ки 8 сентябри 2006 дар ҷаҳорҷӯбаи СММ ба имзо расид, ба талошҳои Тоҷикистон дар пешгирии паҳншавии силоҳи ҳастай қомилан мувофиқ буда, ба таҳкими амнияти минтақавӣ, тақвияти ҳамкориҳо миёни кишварҳо ва истифодаи нерӯи ҳастай ба мақсадҳои осоишта мусоидат мекунад.

Масъалаи дигаре, ки ҳамеша мавриди тавачҷӯҳи Сарвари давлати тоҷикон Эмомалӣ Раҳмон қарор дошт, истифодаи кумакҳои кишварҳои хориҷӣ барои таъмини пешрафти кишвар ва рушди иқтисодии он мебошад. Миёни мақсаду вазифаҳои сершумор се ҳадафи стратегӣ – таъмини истиқлолияти энергетикӣ, амнияти озуқаворӣ ва баромадан аз бунбасти коммуникатсионӣ аз ҷониби Роҳбари давлат мушаххас шуданд, ки барои тараққиёти минбаъдаи ҷумҳурӣ аҳамияти бузург доранд. Ба хоҳири амалӣ кардани ин ҳадафҳо Пешвои миллат тавассути роҳандозӣ намудани дипломатияи фаъоли иқтисодӣ ва гуфтушунидҳо бо ҳамёрони бозътимоди хориҷӣ қарзҳои имтиёзнок ва сармояро ҷалб намуд, ки сохтмони нерӯгоҳҳои барқи обии Сангтӯда -1, Сангтӯда-2, Роғун, хатҳои баландшиддати интиқоли барқ, роҳҳо, пулҳо, нақбҳои мошингузар гувоҳи ин мебошанд. Дар маҷмӯъ, тавассути роҳандозӣ намудани чунин сиёсати

оқилона ҷумҳурӣ тадричан, аз бунбасти коммуникатсионӣ баромада, низоми мустақили энергетикӣ худро ба вучуд овард ва таҳкими ин раванд идома дорад.

Дар бобати ба вучуд овардани асосҳои назариявӣ ва ҳуқуқии сиёсати хориҷӣ кӯшишҳо амалӣ гардида, он дар Конститутсияи ҷумҳурӣ инъикоси худро ёфт, Қонун “Дар бораи хизмати дипломатӣ”, Консепсияи сиёсати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон, дигар санадҳои қонунгузории зарурӣ ба мақсади самаранок ба роҳ мондани фаъолияти мақомоти низоми хизмати дипломатӣ қабул гардиданд. Дар баробари ин, шабакаи васеи намоёндагиҳои дипломатӣ ва муассисаҳои консулии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар хориҷа ба вучуд оварда шуд, ки барои таъмин намудани робитаҳои доимӣ ва пайгирии рафти иҷрои тафвоққо бо кишварҳои дӯсту ҳамшарик нақши муҳим мебозанд. Барои рушди бонизоми ҷаҳони муосир Ҷумҳурии Тоҷикистон мақоми махсусро касб намуда ва ин падида аз ҷониби ҷаҳони муосир борҳо дастгирии худро ёфтааст. Вобаста ба мақоми Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити муосири ҷаҳонишавӣ метавон бо ифтихор ташаббусҳои хориҷии кишварро, ки масоили мубрамро дар бар мегирад нишон дод. Инак, ташаббусҳои байналмилалӣ Тоҷикистон:

1. Пешниҳоди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар Иҷлосияи 54-уми Маҷмаи Умумии СММ (1 октябри 1999) – эълон намудани соли 2003 – “Соли оби тоза”. Дар асоси ин ташаббус 20 сентябри соли 2000 дар Иҷлосияи 55-уми Маҷмаи Умумии СММ соли 2003 ҳамчун “Соли байналмилалӣ оби тоза” эълон карда шуд. Аз 29 август то 1 сентябри соли 2003 дар шаҳри Душанбе Форуми байналмилалӣ оид ба оби тоза баргузор гардид.

2. Пешниҳоди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба эълон намудани солҳои 2005-2015 ҳамчун Даҳсолаи байналмилалӣ амал “Об барои ҳаёт”. 23 декабри соли 2003 Маҷмаи Умумии СММ дар асоси Эълонияи Душанбе Қатъномаи дахлдорро қабул карда, солҳои 2005-2015 – ро ҳамчун Даҳсолаи байналмилалӣ амал “Об барои ҳаёт” эълон кард.

3. Пешниҳод оид ба таъмин намудани кишварҳои Осиёи Марказӣ бо оби тоза тавассути таъсис додани Консортиуми байналмилалӣ доир ба истифодаи оби кӯли Сарез.

4. Ташаббус оид ба Бунёди байналмилалӣ хифзи пирияхҳо. Ин масъала аз ҷониби Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар Форуми 3-юми ҷаҳонӣ доир ба иқлим 31 август - 4 сентябри 2009 дар шаҳри Женева, сипас дар Конфронси 15-уми ҷонибҳои Конвенсияи СММ оид ба тағйироти иқлим дар шаҳри Копенгаген 7-8 декабри соли 2009 пешниҳод гардида буд.

5. Ташаббусҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба ҳалли масъалаҳои амният, мубориза бо терроризм, экстремизм ва гардиши ғайриқонунии маводи нашъаовар. Дар ин самт яке аз масъалаҳои муҳим – таъмини амният ва сулҳу субот дар Афғонистон мебошад. Бо дарназардошти ин,

Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон доир ба таъмини амну субот тавассути таҷдиди иқтисодӣ-иҷтимоии Афғонистон пешниҳод намуд. Дар ин чода бо маблағгузории Созмони Оғохон ва Ҳукумати ИМА пайи ҳам панҷ пули хурду калон дар дарёи сарҳадии Панҷ сохта шуд. Сохтмони пулҳои наздисарҳадӣ дар ҳалли мушкилоти аҳолии ноҳияҳои наздисарҳадии Афғонистон, аз ҷумла, дарёфти ҷойи қор, хариди маводи ғизой ва рӯзгор, доруворӣ, гирифтани муолиҷа дар шифохонаҳои ноҳияҳои сарҳадии Тоҷикистон нақши муҳим мебозад.

6. Эълон намудани соли 2013 – Соли байналмилалӣ ҳамкориҳо дар соҳаи об (20 декабри 2010). Тибқи ташабуси мазкур 20-21 августи 2013 Конфронси байналмилалӣ сатҳи баланди ҳамкорӣ дар соҳаи об дар шаҳри Душанбе баргузор гардид. Дар натиҷа як қатор санадҳои ниҳой қабул шуданд:

- Эълומияи Конфронси байналмилалӣ сатҳи баланди ҳамкорӣ дар соҳаи об;

- Барномаи амали Конфронси Душанбе оид ба ҳамкорӣ дар соҳаи об

- Натиҷаи Конфронси байналмилалӣ сатҳи баланди ҳамкорӣ дар соҳаи об

7. Таъсис додани маркази минтақавӣ оид ба масъалаи минаҳо. Ҷамаи хатарҳо ба сулҳу субот ва амнияти ҷаҳониву минтақавӣ бояд бо роҳи созишу муколамаи созанда ва дар асоси муқаррароти ҳуқуқи байналмилалӣ, пеш аз ҳама, Оинномаи Созмони Милали Муттаҳид ҳамчун созмони глобалӣ танзимкунандаи муносибатҳои байналмилалӣ бартараф карда шаванд.

Дар марҳилаи баъдӣ усул(принсипҳо)-и асосӣ ва анъанаҳои сиёсати хориҷии Тоҷикистон ба ҳалли масъалаҳои афзалиятноки рушди кишвар, аз ҷумла таҳкими сулҳу субот ва ваҳдати миллӣ, тақвияти ислоҳоти сиёсӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоӣ равона гардида буд. Дар ин муддат сиёсати «дарҳои боз», ҳамчун фарҳанги ҳамзистӣ бо олами муосир аз ҷониби роҳбарияти кишвар муаррифӣ гардида, дар асоси он сиёсати хориҷии бисёрсамта, мутавозин ва прагматикӣ тарҳрезӣ шуд ва густаришу таҳкими робитаҳои дӯстона ва ҳамкориҳои судманд бо кишварҳои гуногуни олам роҳандозӣ гашт. Ба шарофати чунин сиёсат Тоҷикистон мавқеи худро дар сиёсати байналмилалӣ ва ҳаллу фасли мушкилоти сайёра мустаҳкам сохта, ба мадори ҳамкориҳои худ давлатҳои сершуморро ворид намуд ва бо дарназардошти манфиатҳои миллӣ тавозуни муносибатҳо ва манфиатҳои худро таъмин кард. Сиёсати «дарҳои боз» меҳвари сиёсати хориҷии Тоҷикистонро таҷассум мекунад. Натиҷаҳои пурмаҳсули ин сиёсат чунинанд:

- Ҳар сол миёни Тоҷикистон ва беш аз 100 кишвари ҷаҳон тичорат ва табодули мол сурат мегирад. Соли 2013 Ҷумҳурии Тоҷикистон узви

комилхуқуқи яке аз созмонҳои бонуфузтарини дунё - Созмони Умумиҷаҳонии Савдо гардид.

- То имрӯз Тоҷикистон бо кишварҳои гуногуни олам беш аз 1200 ҳуҷҷати дучониба ба имзо расонидааст, ки масъалаҳои муносибату ҳамкориҳои дучонибаро дар соҳаҳои сиёсӣ, иқтисодӣ, тижоратӣ, ҳарбӣ-техникӣ, амният, илм, фарҳанг, маориф, тандурустӣ, сайёҳӣ ва дигар самтҳои фаро мегиранд.

- Аксарияти ташаббусҳои сиёсӣ, аз ҷумла ҳаллу фасли низоъҳои шахравандӣ ба тариқи гуфтушунид, мусоидат ба ҳалли мушкилоти сиёсӣ ва иқтисодӣ ва иҷтимоии Афғонистон, рушди ҳамкориҳои минтақавӣ, як зумра ташаббусҳо оид ба истифодаи оқилонаи захираҳои обӣ ва ҳамкорӣ дар соҳаи энергетика, мубориза бар зидди терроризм, экстремизм ва қочоқи маводи нашъаовар, инчунин, дигар пешниҳодҳои арзишманди роҳбарияти Тоҷикистон аз ҷониби ҷомеаи ҷаҳонӣ ҳамовозӣ ва дастгирӣ пайдо намудаанд.

- Тоҷикистон бунёдгузори форматҳои нави муколама дар доираи кишварҳои форсизабон (сегонаи Тоҷикистон-Афғонистон-Эрон) ва кишварҳои “Ҷаҳорғонаи Душанбе” (Тоҷикистон-Россия-Афғонистон-Покистон) мебошад.

Ташаббусҳои роҳбарияти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи об аз ҷониби Созмони Милали Муттаҳид дастгирӣ ёфта, самти фаъолияти ҷомеаи ҷаҳониро аз баррасиву изҳори мақсад ва эълони уҳдадорӣ ба иҷрои чораҳои амалӣ равона кардаанд. Ташаббусҳои зерин дар маҷмӯъ ҳадафи стратегияи навро барои инсоният ва таъмини ҳаёти арзандаи одамон эҷод намуданд:

- Соли байналмилалии “Оби тоза” - соли 2003;
- Даҳсолаи амалиёти байналмилалии “Об барои ҳаёт”, солҳои 2005-2015”;

- Соли байналмилалии “Ҳамкориҳо дар соҳаи об” - 2013. Бо ибтиқори ҷониби Тоҷикистон Соли ҳамкориҳо дар соҳаи об эълон шудани соли 2013, мафҳуми дипломатияи обро ба сатҳи амалӣ боло бароварда, онро бо мазмуни воқеӣ мукамал намуд: - ғояи дипломатияи об аз фаҳмиши анъанавӣ ё классикии он фарқ дошта, роҳандозии ҷунин технологияҳои нави гуфтушунидро тақозо мекунад, ки онҳо тавонанд ба анҷоми муваффақонаи ихтилофу муноқишаҳо оид ба идора ва истифодаи захираҳои оби дарёҳои фаромарзӣ мусоидат намоянд.

- Даҳсолаи байналмилалии амал «Об барои рушди устувор» барои солҳои 2018-2028 ва дигар ташаббусҳои оламшумул мақому манзалати Тоҷикистонро дар арсаи ҷаҳонӣ баланд муаррифӣ намуд.

Ҳамаи ин тадбири ибтиқорҳо боиси он гардид, ки имрӯз Ҷумҳурии Тоҷикистон дар сиёсати ҷаҳонӣ ҷойгоҳи сазовори худро мустақкам намуда, доираи муносибату ҳамкориҳои худро сол то сол густариш медиҳад. Алҳол ба шарофати роҳандозии ҷунин сиёсат Тоҷикистон дар

арсаи байналмилалӣ ба сифати кишвари сулҳдӯсту инсонпарвар, пайрави арзишҳои демократӣ, тарафдори ҳамгирӣ ва ҳамкориҳои бисёрҷониба шинохта шудааст.

Адабиёт

1. Паёми Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон// Ҳақиқати Суғд, 21-январӣ соли 2012.

2. Концепсияи сиёсати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон

3. Сиёсати хориҷии Тоҷикистон дар масири истиқлолият. Душанбе: «Ирфон».- 2011

4. Ваҳдат, Давлат, Президент. Ҷилди VI. – Душанбе: 2007.- С.76

5. Эмомалӣ Раҳмонов. Долгий путь к миру. – Душанбе: 1998.- С. 16

6. Роҳи сулҳ (Ҳуҷҷатҳои гуфтушуниди байни тоҷикон). Душанбе: 1997.- С.30

7. Т. Назаров. Таджикистан: экономика, политика, международное сотрудничество. – Душанбе: 2001.- С.153-154

8. Эмомалӣ Раҳмон – бунёнгузори сиёсати хориҷии Тоҷикистон. - Душанбе: «Ирфон», 2012

9. Саҳифаи нави дипломатияи тоҷик-Душанбе: «Ирфон», 2013

10. Сиёсати хориҷии Тоҷикистон дар масири истиқлолият. Душанбе: «Ирфон», 2011

ОБ ҲАМЧУН МАНБАИ РУШНОӢ ДАР ТАМАДДУНИ ХАЛҚИ ТОЧИК

Махмадов И. - саромӯзгори кафедраи илмҳои гуманитарӣ-иҷтимоии Донишқадаи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 734003, шаҳри Душанбе, кӯчаи Саид Носир 33, тел.: (+992): 935 929 878, 987 929 878

Муаллифи мақола таъкид бар ин нукта менамояд, ки мавзӯи об дар тамаддуни халқи тоҷик аз аҳди бостон то кунун мақоми махсус дошта ва дорад. Дар мақола оид ба мақоми муқаддаси об дар оини зардуштия, дар китоби Авасто, дар фарҳанги замони Сосониён ва давраҳои минбаъда, махсусан, ташаббусҳои басо муҳимму бамавқеи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар робита бо матраҳ намудани масъалаи об дар арсаи байналмилалӣ мурури мухтасар ба назар мерасад.

Калидвожаҳо: манбаи ҳаёт, тамаддуни инсонӣ, асри санг, бошгоҳи инсонҳо, ҳаёти иҷтимоӣ, муҳити сукунат, олудагии об, ҳаёти муқимӣ, обёрии заминҳо, мавҷудоти зинда, қувваи ҳаётбахш, оби ошомиданӣ, интиқоли об, қубури сафолӣ, обиавири пиряхҳо, хатарҳои экологӣ, офати табиӣ, вазъи демографӣ, сарвати табиӣ, тағйири иқлим, омилҳои техногенӣ, рушди устувор

ВОДА КАК ИСТОЧНИК СВЕТА В ЦИВИЛИЗАЦИИ ТАДЖИКСКОГО НАРОДА

Махмадов И. – старший преподаватель кафедры гуманитарно-общественных наук Института государственного управления при Президенте Республики Таджикистан, 734003, г. Душанбе, ул. Саида Носира 33, тел.: (+992) 935 929 878, 987 929 878

Автор статьи подчёркивает, что тема воды в культурном сознании таджикского народа имела и имеет особое место с древнейших времён до наших дней. В статье речь идёт о священном месте воды в зороастрийской религии, в частности, в книге Авеста, также в цивилизации времён династии Сасанидов и последующих периодах истории таджикского народа. Особенно, подчёркиваются важнейшие инициативы Основателя мира и национального единства – Лидера нации, Президента Республики Таджикистан Эмомали Рахмона о проблемах воды на международной арене.

Ключевые слова: источник жизни, человеческая цивилизация, каменный век, обиталище людей, социальная жизнь, среда обитания, загрязнение воды, оседлая жизнь, животворная сила, питьевая вода, водопровод, керамическая труба, таяние ледников, экологическая опасность, природная стихия, демографическая ситуация, природное богатство, изменение климата, техногенные факторы, устойчивое развитие

WATER AS A SOURCE OF LIGHT IN THE CIVILIZATION OF THE TAJIK PEOPLE

Mahmadov I. - senior lecturer of the Department of Humanitarian and Social Sciences of the Institute of Public Administration under the President of the Republic of Tajikistan, 734003, Dushanbe, Said Nosir str., 33, phone: (+992) 935 929 878, 987 929 878

The author of the article stresses that the theme of water in the cultural consciousness of the Tajik people had and has a special place from ancient times to the present day. The article is mainly about the sacred place of water in the Zoroastrian religion, particularly in the book of Avesta, also in the civilization of the Sassanid dynasty and subsequent periods of the history of the Tajik people. Especially, the most important initiatives of the Founder of Peace and National Unity - the Leader of the Nation, the President of the Republic of Tajikistan Emomali Rahmon about the problems of water in the international arena are underlined in the article.

Keywords: source of life, human civilization, Stone Age, abode of people, social life, habitat, water pollution, sedentary life, life-giving force, drinking water, water pipe, ceramic pipe, melting glaciers, environmental hazards, natural disaster, demographic situation, Natural wealth, climate change, man-made factors, sustainable development

Дар бораи об ва нақши он дар масири инкишофи тамаддуни инсонӣ донишмандони соҳаҳои мухталиф (файласуфон, суханшиносон, кимиёдонон, физикдонон, ситорашиносон, риёзидонон, зистшиносон, заминшиносон, пиизишкон ва коршиносони соҳаи муҳити зист ва ғайра) таҳқиқоти маҳсул гузаронидаанд. Вале, то ҳанӯз инсон сирру асрори обро бо пуррагӣ кашф накардааст. Аз саҳифаҳои таърих чунин бармеояд, ки дар сарзамини сукунати халқи тоҷик зиндагии инсонҳо ба давраи қадимтарини асри санг-палеолит рост меояд. Кашф гардидани якҷанд бошгоҳҳои инсонҳои қадимтарин дар ҳудуди Осиёи Марказӣ ва ноҳияҳои ҷануби Тоҷикистон шаҳодати ин гуфтаҳост. [3, 22,26].

Инсонии ибтидоӣ дар ин сарзамин давраҳои гуногуни асри сангро дар ҷамоаи ибтидоӣ сипарӣ намуда, сохтани олоти меҳнатшикор кардани ҳайвоноти ваҳшӣ, афрӯхтани оташ, дӯхтани либос, пӯшидани либос, пухтани

хӯрок, ром ва истифода намудани ҳайвоноти хонагӣ, зироаткорӣ, боғдорӣ, обёрӣ намудани заминҳои кишт ва дигар шугӯҳои кишоварзиро омӯхта, дар пешрафти тамаддуни сокинони ин сарзамин саҳми худро гузоштааст. Халқи тоҷик соҳиби арзишҳои неке мебошад, ки аҷдоди вай дар ин сарзамин дар раванди гузариш аз ҳаёти кӯчӣ ба муқимӣ, аз ҳаёти истеъмолий ба истеҳсолий, аз ҷомеаи ибтидоӣ ба ҷамъияти синфӣ онҳоро офаридааст.

Аз ёфтаҳои ҳафрияи бошгоҳҳо ва пажӯҳиши манбаҳои таърихӣ бармеояд, ки ҳаёти иҷтимоии мардум асосан, дар соҳилҳои кӯлҳо, чашмаҳо, ҷӯю рӯдҳои равон оғоз гардида, то кунун идома дорад. Агар сароғози тамаддуни қадимтарин халқҳои дунё - мисриён ба дарёи Нил марбут дониста шавад, тамаддуни ҳиндуҳо ба дарёи Ҳинд (Ганг), тамаддуни ориёӣҳо – аҷдоди тоҷикон ба рӯдхонаҳои Ому, Сир, Зарафшон, Вахш, Қофарниҳон, Ёхсу ва дигар дарёҳои ҳудуди Осиёи Миёна ташаккул ёфтааст.

Дар гузашта аҷдоди тоҷикон - сокинони бумии ин сарзамин мардуми кишоварзу муқимӣ буда, тамаддуни хосеро боқӣ гузоштаанд. Яке аз нишонаҳои боризи тамаддуни башарии тоҷикон оини зардуштия ва шаҳодатномаи он китоби муқаддаси «Авасто» мебошад, ки муҳимтарин сарчашмаи қадимии таърихи халқи тоҷик ба ҳисоб меравад.

То омадани оини зардуштия ҳам ориёӣёни бостон обро ҳамчун мабдаи асосии зиндагӣ муқаддас медонистанд. Ҳатто онҳо ба нишони муқаддас донишҷуи об олиҳаи зебои Анахиторо ҳамчун Худои об парастии менамуданд. Аз рӯйи таълимоти Зардушт Худои олитабор Ахуромаздо офарандаи ҳама мавҷудоти некманиш буда, барои бандагонаш унсурҳо ва ё оғозҳои муқаддаси Об, Хок, Оташ ва Ҳаворо офаридааст, ки онҳо барои инсон шароити зиндагиро муҳайё месозанд ва барои инсонҳо азизу муқаддас мебошанд.

Дар Ясно – қисмати якум ва Яштҳо – қисмати дувуми китоби муқаддаси оини маздаясно Авасто мавқеи об, рӯдҳо, дарёҳо, чашмаҳо дар ҳаёти инсон, табиат ва умуман, мавҷудоти зинда ҳамчун қувваи ҳаётбахши табиӣ ситоиш шудааст. (Авасто, Обоняшт (яшти 5)). [1,5] Зардушт дар таърихи башарият нахустин паёмбарест, ки арзишҳои ахлоқиро дар либоси дин ба ҷилва оварда, дар унсурҳои ахлоқии он олула накардани обу хок ва оташу хаворо таъкид намуда, ба ҷо овардани амалҳои неку савоб, ва ба ташналабон об доданро амали шоиставу барозанда медонист. [6, 307,312]

Аз ин рӯ, аҳамияти об дар ҳаёти инсон хеле бузург аст. Дар ҳоле ки аз 2/3 ҳиссаи кураи Замин ва аз 2/3 қисми бадани инсон об аст, бе об ҳаёт умуман вучуд дошта наметавонад.

Дар аҳди Сосониён ҳаракати Монӣ ва баъдан оини Маздак зуҳур намуд, ки дар таълимоти онҳо низ об яке аз муқаддастарин неъматҳо ба ҳисоб мерафт. Дар ҳамаи низомҳои иҷтимоӣ-сиёсӣ ва махсусан дар низоми феодалӣ барои зиндагии инсонҳо кишоварзӣ, коркарди замин мақоми аввалро ишғол намуда, об ҳамчунон яке аз муқаддасоти арзишманд боқӣ монд. Дар ин робита зарурати кандани ҷӯю каналҳои обрав аз рӯдхонаҳои Ому, Сир ва Вахшу Зарафшон ба миён омада, дар гузариши соҳаи

кишоварзӣ, ки аз шуғлҳои асосии халқи тоҷик ба ҳисоб меравад, нақши бориз дошт. Дар натиҷаи ҳафриёти бостоншиносӣ дар марказҳои маскунии бостонии сарзамини кунунии Тоҷикистон - Саразм, Хулбук ва чандин мавзеъҳои дигар кубурҳои сафолӣ пайдо шуданд, ки ба воситаи онҳо марказҳои шаҳрҳо бо оби ошомиданӣ таъмин карда мешуданд.

Дар таълимоти дини мубини ислом ҳам об додан ба ташналабҳо амали неку савоб доништа шудааст (Қуръон оятҳои 67,69,79-и сураи «Воқеа»). Дар замони ҳукмронии Абдуллоҳ ибни Тоҳир (828-844) – амири сулолаи Тоҳириён сарзаминҳои Хуросон ва Мовароуннаҳр ба давлати мустақил табдил дода шуд. Барои ташкил кардани ҳокимияти муттамаказ ва рушд додани соҳаи кишоварзӣ, ки замин ва об моликияти асосӣ ба ҳисоб мерафт, тариқи беҳтар истифода кардани обро чорӣ намуда, каналҳои нав месозанд. Тибқи супориши амир Абдуллоҳ машхуртарин фуқаҳо ва қонундонҳо чамъ омада, бо мақсади танзим масъалаи обёрии киштзорҳо, истифодаи оқилона ва мунсифонаи об дар қорҳои зироат ва пок нигоҳ доштани оби наҳру ҷӯйборҳо ва каналу қорезҳои мавриди мутолиа қарор дода, китоби «Китоб-ал-Куний» (Китоб дар бораи ҷӯйборҳо) мураттаб мекунанд, ки муддати зиёда аз 200 сол дар ҳалли масъалаҳои об ва обёрӣ ҳамчун дастурамал хизмат кардааст. [5, 251] Донишманди маъруф академик Ферман обро ба торҳои асаби замин ташбеҳ додааст.

Азбаски миллати куҳабунёди тоҷик аз азал дар манотиқи кӯҳистон дар сарғаи қоризавии рӯдхонаҳои асосии минтақа қарор доштааст, поку беолоиш нигоҳ доштани обро қори муқаддасу хайр ва ба ташналабон об доданро амали неку савоб медонистанд. Маҳз ин амалҳои наққоронаи миллати тоҷик, ки аз кешу оинҳои бостонии аҷдоди отиётҳои вай ибтидо гирифта, то зуҳури дини мубини ислом ва минбаъд дар тӯли қарнҳо идома дорад, меросдорони ин миллатро бетараф нагузошта, водор намуд, ки ин манбаи муқаддаси рӯшноиро дар тамаддуни муосири ҳеш дар замони ҳатарҳои глобалии замони муосир аз сари нав эҳё бахшад. Дар урфият меғӯянд: «Ҷаҳон дар қатраи об инъикос меёбад».

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, ки ҳамакун яке аз ташаббусқорони масъалагузори оид ба таъминоти оби нӯшокии тоза дар сайёра ва баррасии масъалаи мазкур аз минбари баланди Созмони Милали Муттаҳид мебошад, оид ба ҳаллу фасли масъалаҳои глобалии сатҳи ҷаҳонӣ оид ба норасоии оби тоза дар арсаи ҷаҳон чунин мефармояд: «Мардуме, ки ҳамеша ба ахлоқу одоби ҳақиқии ниёгонаш арҷ мегузорад, дар зиндагии ҳамаҷузӣ ҳеш низ аз онҳо пайравӣ менамояд ва ҳамеша ҳуқуқи ҳамсояро пос медорад, ҳеҷ гоҳ ба ноқомӣ дучор нахоҳад омад» [3.]

Баъди гузашти ҳазорсолаҳо дар интиҳои асри XX ва оғози асри XXI халқи тоҷик соҳиби давлати мустақил ва ҳокимияти устувори муттамакази сиёсӣ гардида, дар замони ҷаҳонишавӣ ва бархӯрди тамаддунҳо ба воқеаҳои мудқиши ҷанги шаҳравандӣ, марҳилаи муборизаҳои ҷаҳонии терроризму ифротгарӣ, ҳатарҳои табию экологӣ ва садамаҳои ғайриҷаҳонӣ аз

қабилӣ зилзила, обхезӣ, баландшавии ҳарорат ва обшавии пирияхҳо, хушксолӣ ё боронгарихоӣ аз меъёр зиёд, ки сол ба сол барои инсоният хатарҳои беш аз пеши глобалӣ эҷод карда, хасороти ҳангуфти моддиву маънавӣ мерасонад, рӯ ба рӯ гардид. Дар ҳалли ин мушкилоти глобалӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон дар доираи воситаҳои имкониятҳои худ саҳмгузори намуда, ҷомеаи ҷаҳониरो ҳушдор медиҳад, ки имконоти худро дар ҷиҳати пешгирӣ ё ба ҳадди ақал коҳиш додани зарарҳои экологӣ дар ин ё он минтақаи сайёра сафарбар намояд.

Бо дарки саривақтии мушкилоти мавҷуда Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон дар ҳалли яке аз масъалаҳои глобалӣ норасоии оби тоза дар мувофиқа ва ҳамкорӣ бо СММ таъя ба арзишҳои тамаддуни ниёгони хеш намуда, ташаббускори ин омили воқеан ҳам ҳалталаб гардид, ки дастгирии комил ёфт.

Пешвои миллат мухтарам Эмомалӣ Раҳмон зимни мушоҳидаҳои диққати ҷомеаи ҷаҳониरो ба он раван намуд, ки: «... дар натиҷаи гармшавии иқлим дар бисёр минтақаҳо ғайриҷашмдошт бо суръати таҳдидкунанда обшавии пирияхҳо, ки манбаи оби нӯшокианд, ба назар мерасад. Ҳанӯз, тақрибан, 750 миллион нафар одамон дар ҷаҳон ба оби тозаи нӯшокиӣ ва 2,5 миллиард нафар ба шароити кофии беҳдошт дастрасӣ надоранд. Тақрибан 1 миллиарду 300 млн. одамон бо нерӯи барқ таъмин нестанд.

Офатҳои табиӣ марбут ба об ҳар сол ба ҳисоби миёна ба андозаи беш аз 60 миллиард доллари амрикоӣ хисороти оварда, хушксолӣ ва биёбоншавӣ ба сарчашмаҳои василаи зиндагии зиёда аз 1 миллиарду 200 млн. одам дар тамоми ҷаҳон таҳдид мекунанд. То соли 2030 таъминоти об ба ҳар сари аҳоли ба ҳадди ниҳоӣ хатарноки худ – камтар аз 1,7 ҳазор метри мукааб дар як сол мерасад. Дар муқоиса бояд гуфт, ки ин нишондиҳанда дар солҳои 60-уми асри гузашта тақрибан, ба 6 ҳазор метри мукааб барои як одам дар як сол баробар буд.

Шумораи аҳолии сайёра имрӯз беш аз 7,8 миллиард нафар буда, то соли 2050 зиёда аз 9 миллиард нафарро ташкил дода, ба афзоиши истеъмоли об боис мегардад. Интизор меравад, ки бар асари таъсири тағйирёбии иқлим дар давраи зикршуда аллакай зиёда аз 50 % аҳолии ҷаҳон бо мушкили норасоии об рӯ ба рӯ мегардад». [7]

Тағйири глобалии иқлим ва вазъи демографӣ ба ин равандҳо, бешубҳа, таъсири зиёд расонидааст. Тоҷикистон аз рӯи захираҳои об ба ҳар сари аҳоли дар ҷаҳон яке аз ҷойҳои намоёнро ишғол намуда, дар Осиёи Марказӣ аз лиҳози захираи об ба ҳар сари аҳоли бойтарин кишвар аст. Ҳар сол дар қаламрави кишвар 64 миллиард метри мукааб об ташаккул меёбад, ки ин тақрибан 60% ҳаҷми оби дарёҳои минтақаро ташкил медиҳад. Аз рӯи мушоҳидаҳои муҳаққиқон баъд аз соли 2010-ум 40%-и аҳолии ҷаҳон ё 3 миллиард одам пурра ё қисман аз обе, ки ба талаботи санитарӣ ҷавобгӯ бошад, танқисӣ мекашанд.

Ҳамарӯза дар ҷаҳон 5,5 млн. одамон ва 12 ҳазор кӯдак аз норасоии об мефавтанд». [2. 2003].

Саҳми миллати куҳанбунёду соҳибтамаддуни тоҷик, ҳимоятгару посдори арзишҳои ниёгон ва соҳиби давлати ҷавони тозаистиклол дар ҳалли яке аз масъалаи глобалии сайёра дар ҷаҳони имрӯза аз ҷумлаи дастовардҳои муҳими сиёсии сатҳи ҷаҳонӣ гардида, соли 2003 - Соли «оби тоза», соли 2013- Соли байналмилалии амалиёти «Ҳамкорӣ дар соҳаи об, солҳои 2005-2015 – Даҳсолаи байналмилалии амалиёти «Об-барои ҳаёт» эълон гардида, бо ташаббус ва азму талошҳои Пешвои миллати сарбаланди тоҷик муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар ҳалли масъалаи ҳаётан муҳим ва ба ҷаҳони муосир зарур ба инобат гирифта шуда, бо дастгирии зиёда аз 190 давлати ҷаҳон соли 2018-2028 - Даҳсолаи байналмилалии амал «Об барои рушди устувор» эълон гардид, ки барои миллати тоҷик баъд аз ҳазорсолаҳо дастоварди бузург ва санаи воқеан муҳими таърихӣ ба ҳисоб меравад.

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон мефармояд: «Ҳар миллат ва ҳар халқ, хоҳ бузург бошад хоҳ хурд, то худро нашиносад, эҳтиром накунад, таърих, фарҳанг ва суннатҳои худро надонаду қадр накунад, ҳеч гоҳ дар миёни миллатҳои дигар мақому манзалати шоян пайдо карда наметавонад». [2. 2003].

Бо дарки ин маънӣ ишора бар он мегардад, ки миллати куҳанбунёди тоҷик аз тамаддуни гузаштаи хеш ба ҳубӣ огаҳӣ дошта, бо таъҷиб арзишҳои ниёгон ва асолати азалии худ ин сарвати табиӣ диёрро ҳамчун ҷилое аз тамаддуни гузашта, мабдаи рӯшноии ҳаёту ободии кишвар ва руҳбахши қувваи некӣ бар бадӣ дар ҷаҳони муосирро пос медорад ва ба наслҳои ҷавони ояндасоз ин дурри гаронбаҳо ва ҳаёти солиму ояндаи ободу осударо мерос мегузорад.

Адабиёт

1. М. Лутфуллоев, М. Муллоаҳмад, М. Акбарзод, Н. Зайниддинов. Ҳикмати «Авасто», Душанбе: 2014, -114 с.
2. Паёмҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз 04.04.2003 ва 24.04.2010, ш. Душанбе
3. Н. Неъматов. Таърихи халқи тоҷик. Қ-1 Душанбе: 2003
4. Н.Ҳақимов. Таърихи халқи тоҷик. Душанбе: 2006
5. Э. Раҳмонов. Нигоҳе ба таърих ва тамаддуни ориёӣ. Душанбе: 2006, - 386 с.
6. Эмомалӣ Раҳмон. Суханронӣ дар Конфронси байналмилалии сатҳи баланд доир ба ҷамъбасти раванди татбиқи амалии Даҳсолаи байналмилалии амалиёти «Об барои ҳаёт», солҳои 2005-2015, 09.06.2015 ш. Душанбе

НАҚШИ АСОСГУЗОРИ СУЛҲУ ВАҲДАТИ МИЛЛӢ – ПЕШВОИ МИЛЛАТ, ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ЭМОМАЛӢ РАҲМОН ДАР ТАҲҚИҚИ САБАБҲОИ ДИНИЮ - СИЁСИИ ИФРОТГАРОӢ ВА ТЕРРОРИЗМ

Махмадиев Н.Д. – номзоди илмҳои фалсафа, дотсент, директори маркази таълимию фарҳангии конфутсии назди Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, тел.: (+992) 939 325 942, E-mail: nozim2985@gmail.com

Ифротгароӣ ва терроризм аз ҷумлаи мушкилоти асосӣ ва ситезаи хатаровар барои ҷомеаи ҷаҳонӣ дар ибтидои асри ХХI мебошанд. Рӯйдодҳои ногувори ахир дар нуқтаҳои гуногуни сайёра далели тасдиқи ин нуқта мебошанд. Дар мақола муаллиф саъй намудааст, ки нақши Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмонро дар таҳқиқи сабабҳои динию - сиёсии ин падидаҳои хатаровар мавриди баррасӣ қарор диҳад.

Калидвожаҳо: ифротгароӣ, бунёдгароӣ, равияҳои ифротӣ, таассуби динӣ, таърихи пайдоиши, хоҷагони хоричӣ, таҳаммулгароии мазҳабӣ, пуштибони молиявӣ, фишангҳои динӣ, роҳҳои пешгирӣ, бархӯрди тамаддунҳо, манфиатҳои геополитикӣ, ақибмони иқтисодӣ, муборизаи дастачамӣ

РОЛЬ ОСНОВАТЕЛЯ МИРА И НАЦИОНАЛЬНОГО ЕДИНСТВА – ЛИДЕРА НАЦИИ ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАНА ЭМОМАЛИ РАХМОНА В ИЗУЧЕНИИ РЕЛИГИОЗНО - ПОЛИТИЧЕСКИХ ПРИЧИН ЭКСТРЕМИЗМА И ТЕРРОРИЗМА

Махмадов Н.Д. – кандидат философских наук, доцент, директор учебно - культурного конфуцианского центра при Национальном университете Таджикистана, тел.: (+992) 939 325 942, E-mail: nozim2985@gmail.com

Экстремизм и терроризм стали мировой проблемой и вызовом мировому сообществу в начале ХХI века, тому подтверждения негативные события и участвовавшие террористические акты последнее время в разных точках планеты. Автор в своей статье освещает роль Основателя мира и национального единства – Лидера нации, Президента Республики Таджикистана Эмомали Рахмона в изучении религиозно - политических причин этих опасных явлений.

Ключевые слова: экстремизм, фундаментализм, экстремистское течение, религиозный фанатизм, история происхождения, зарубежные

ҳозяева, веротерпимост, финансовая поддежка, религиозные рычаги, пути предотвращения, столкновение цивилизаций, геополитические интересы, экономическая отсталость, коллективная борьба

THE ROLE OF THE FOUNDER OF PEACE AND NATIONAL UNITY - THE LEADER OF THE NATION, THE PRESIDENT OF THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN EMOMALI RAHMON IN THE STUDY OF RELIGIOUS AND POLITICAL CAUSES OF EXTREMISM AND TERRORISM

Mahmadov N.D. - Candidate of Philosophy, Associate Professor, Director of the Educational and Cultural Confucian Center at the National University of Tajikistan, phone: (+992) 939 325 942, E-mail: nozim2985@gmail.com

Extremism and terrorism turned into a major problem and a challenge to the world community at the beginning of the 21st century, confirming the negative events and the increasing number of terrorist acts in recent times around the world. The author in his article highlights the role of the Founder of Peace and National Unity - the Leader of the Nation, the President of the Republic of Tajikistan Emomali Rahmon in the study of the religious and political causes of these dangerous phenomena.

Keyword: *extremism, fundamentalism, extremist trend, religious fanaticism, the history of origin, foreign masters, religious tolerance, financial support, religious levers, ways to prevent, clash of civilizations, geopolitical interests, economic backwardness, collective struggle*

Ифротгароӣ ва терроризм аз чумлаи мушкилоти асосӣ ва хатаровар барои ҷомеаи ҷаҳонӣ дар ибтидои асри XXI мебошанд. Ҷомеаи ҷаҳон барои мубориза ба ин вабои асри XXI бояд муттаҳид гардад. Ҳамин нуктаи хеле муҳим дар паёмҳо, суҳанрониҳо, мусоҳибаҳо ва асарҳои Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба тақрор хотирнишон мегардад.

Дар асари илмии Пешвои миллат таҳти унвони «Имоми аъзам: рӯзгор, осор ва афкор» таърихи пайдоиши аввалин равияву ҷараёнҳои ифротӣ дар ислом хеле муфассал мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст. Масалан, бо тақя ба маводи фаровони таърихӣ қайд мегардад, ки **хориҷиҳо** (аз калимаи арабии *خوارج* [хавориҷ] (таркқардагон)) дар таърихи ислом аввалин равияи динию ифротгарое мебошад, ки аз миёни мусулмонҳои тарафдори Алӣ ҷудо шуда, ба амалҳои ифротӣ даст задаанд. Ин фирқаи ифротгаро баъди ҷанги Сиффин (соли 657) байни Али ибни Абутолиб ва Муовия ибни Абусуфён ҳамчун нишон эътироз аз сиёсати мусолаҳакоронаи Алӣ ибни Абутолиб ҷудо мешаванд.[4] Аввалин хориҷиҳо 12 ҳазор нафар буда, таҳти раҳбарии пешвоёнашон Шабис ибни Рабеъ ва Абдуллоҳ ибни Ваҳб дар шаҳри Басра маскун мешаванд ва аз онҷо ба дигар маҳалҳои аҳолинишин

амалҳои ифротгароёнаву террористӣ анҷом медиҳанд. Аз дасти хориҷиҳо бисёр аҳолии бегуноҳ ба ҳолат мерасанд. Ҳамон гуна, ки дар асари зикршудаи Пешвои миллат оварда шудааст, оқибат ҳуди Алӣ ҳам аз дасти як фиристодаи хориҷиҳо дар вақти адои намози бомдод ба қатл расонида мешавад.

Баъзе рӯйдодҳои таърихи навини Тоҷикистон шоҳиди он аст, ки равияҳои динӣ – ифротгароӣ ҳеҷ гоҳ аз нақшаҳои худ даст намекашанд ва барои амалӣ сохтани амалҳои нопоки худ аз ҳар роҳу восита истифода менамоянд. Равияҳои гуногуни ифротгаро ба монанди «Салафия», «Ҳизбут-Таҳрир», «Ансоруллоҳ» ва ғайраҳо солҳои охир баъди истиқолият ба даст овардани Ҷумҳурии Тоҷикистон фаъолияти худро дар ин кишвар густариш дода, бо роҳи амалҳои ифротгароёнаву террористӣ дар фикри таъғйир додани ҳокимияти конститусионӣ ҳастанд. Барои пайравони ин равияҳои ифротгаро мафҳуми худшиносӣ, миллат, Ватан ва сулҳу амният ва суботу осоиштагӣ ҳеҷ гуна арзише надоранд, онҳоро таассуби динӣ, ҳирси ҳокимият ва ба даст овардани молу сарват аз ҳама чизи муқаддас бегона кардааст. Равияҳои ифротӣ, асосан, аз тарафи як қатор кишварҳои арабии Шарқи Наздик маблағгузорӣ мешаванд ва ҳадафи ниҳони онҳо ба мадори таъсири геополитикии худ ҷалб намудани кишварҳои тозаистиклоли Осиёи Марказӣ ва минҷумла Тоҷикистон мебошанд. Ин гуна таъсиррасонӣ, пеш аз ҳама, ба воситаи фишангҳои мазҳабӣ амалӣ карда мешаванд. Масалан, идеолоҳҳои равияи ифротии салафия бо воситаи хоҷагони хориҷӣ кӯшиш ба харҷ медиҳанд, ки фазои ороми динию мазҳабии Тоҷикистонро ҳалалдор сохта, нуфузи мазҳаби таҳаммулпазири ҳанафиро коста гардонанд ва ба ҷойи он ақидаҳои ифротию бунёдгароёнаи худро бунёд намоянд. Масъалаи таъсири берунаи хоҷагони хориҷӣ ва ривочи равияҳои ифротию террористиро Пешвои миллат дар паёмҳои анъанавии ҳарсола ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон матраҳ намуда, сабаби паҳншавии ин зухурот ва роҳҳои пешгирӣ ва мубориза бар зидди ин гуна равияҳои ифротиро нишон медиҳад.

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ҳанӯз 22 апрели соли 2002 дар паёми худ ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон масъалаи зухуроти хатарзои ҷаҳони муосирро мавриди таҳлил қарор дода, қайд намуда буд, ки хатари афзудани муноқишаҳои минтақавӣ дар заминаи ихтилофоти динию мазҳабӣ, зиддиятҳои қавмию наҷодӣ, тамоюлҳои идеологӣ, талошҳои ошқору ниҳон барои ба даст овардани захираҳои сӯзишворию ашёӣ хом, тақсмоти нави бозори ҷаҳонӣ ва ғайра мебошад, ки дар натиҷаи бархӯрди манфиатҳои давлатҳои гуногун дар ғӯшаҳои мухталифи сайёра аланга мегирад.

Дурустии ин суҳанон, ки якуним даҳсола пеш гуфта шуда буданд, дар мисоли рӯйдодҳои имрӯзаи минтақаи Шарқи Наздик ҳамчун пешгӯӣ исбот мешавад. Бархӯрди манфиатҳои геополитикии абарқудратҳои ҷаҳон

ҳамакнун кишварҳои вориси тамаддуни бузурги Бобулистон – Сурия ва Ироқро ба майдони муҳориба ва харбазор табдил дода, бошандагони онҳоро ба хоку хун кашидаанд. Аҳолии ин кишварҳо бо азобу укубатҳои сангин гирифтдор шуда, тарки ватан намудаанд ва сарсону саргардон мебошанд. Ба иқтисодиёти ин кишварҳо миллиардҳо доллар ҳасороти моддӣ расонида шудааст. Табъизи наҷодӣ, мазҳабӣ ва милли ба силоҳи санчидашудаи бархӯрдҳои геополитикӣ табдил ёфтаанд. Равияҳои ифротие аз қабилҳои ДИИШ, «Ҷабҳат-ан-нусра» бо идеологияи салафии таассубгаро, ки бо маблағгузориҳои як қатор кишварҳои сарватманди Араб, Халиҷи Форс ва кишварҳои моварои уқёнус арзи вучуд ва фаъолият мекунанд, ба бозичаи дасти хоҷагони худ табдил ёфтаанд. Равияҳои ифротию бунёдгароӣ мазкур ваҳшониятҳоеро аз қабилҳои амалҳои сарбуридан ва зинда оташ задани одамонро бо аҳкоми дин мубини ислом асоснок намуда, номи дини исломро дар пеши назари ҷомеаи ҷаҳонӣ беобрӯ менамоянд. Дар робита ба ин масъала Пешвои миллат кайд менамояд, ки мавқеи устувори минтақавӣ ва умумиҷаҳонӣ пайдо кардани терроризми байналхалқӣ, экстремизм ҳамчунин паҳншавии ғояҳои зӯроварӣ, тарғиботи зараровари мазҳабӣю идеологӣ ва ба воситаҳои иттилооти омма роҳ ёфтани онҳо мебошад. Ҷаҳонگیرӣ ва кишваркушоӣҳои имрӯза либоси басо рангоранг доранд. Ҳадаф ва ғаразҳои аслии сиёсӣю иқтисодӣ аз назарҳо пинҳон мемонанду хусуматҳои қавмию этникӣ, низоъҳои идеологӣю динӣ ва дигар сабабу баҳонаҳо ба навбати аввал мебароянд. Дар натиҷаи таҳрики устокоронаи сиёсӣю иқтисодӣ ва идеологӣ давлатҳои хурду бузург дар қитъаҳои Осиё, Африқо ва Аврупо ба доираи бозихи ғаразнокӣ давлатҳои манфиатдор кашида мешаванд ва таҳти таъсири онҳо раванди муътадили ҳаёт дар сарзаминҳои гуногуни ҷаҳон ва саросари сайёра халалдор мегардад[2].

Мутаассифона, дар воқеаҳои Сурия як қатор шаҳравандони гумроҳшудаи Тоҷикистон низ иштирок менамоянд ва бо ин амали нангини худ номи Ватан, падару модар ва оилаҳои худро доғдор менамоянд. Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки баъзе шаҳравандони Тоҷикистон, ки аксарияташон ҷавонони бетаҷриба ва ноогоҳ мебошанд, таҳти таъсири идеологияи афсункоронаи гурӯҳҳои ифротӣ афтада, ба воситаи фиребу найранг ба ин равияҳои ифротгаро ҳамроҳ шудаанд. Онҳо моҳият ва асолати инсондӯстонаи дини мубини исломро сарфи назар намуда, аз номи дини ислом ба куштори одамони бегуноҳ ва ғоратгарии аҳолии осоишта даст мезананд. Ҷалби ҷавонони тоҷику тоҷикистониҳо ба воқеаҳои Сурия ва бо ном ҷиҳод аҳли ҷомеаи кишварро ба ташвиш андохтааст ва Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон инчунин Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ба зидди ин зуҳуроти номатлуб тадбирҳои қотеъона адешида, ба воситаи ВАО, муассисаҳои илму маориф ҷавононро ба худшиносӣ ва ватанпарварӣ ҷалб намуда, гумроҳонро аз чунин роҳи хато бармегардонанд.

Пешвои миллат дар суҳанрони худ баҳшида ба ҷашни 18-умин солгарди ваҳдати миллии воқеаҳои ахири ҷаҳонро таҳлил карда, қайд намуд, ки «Имрӯз ифротгароӣ ё худ экстремизми динӣ беш аз пеш хусусияти фаромиллӣ ва глобалӣ касб мекунад...

Афзоиши нуфузи ниҳоди террористии ба ном Давлати исломӣ дар Сурия ва Ироқ, аз ҷониби ҷангҷӯёни он кӯшиши зери тасарруф гирифтани минтақаҳои нав ба нави ин кишварҳо, куштори бераҳмонаи ҳазорон нафар мардуми мусулмон ва аз байн бурдани мероси фарҳангӣ, инчунин вусъат гирифтани ғояҳои тундгароӣ дар баъзе давлатҳои ҳамсоя, аз ҷумла Афғонистон омилҳои асосӣ ва нигаронкунандаи вазъияти имрӯза ба ҳисоб мераванд.

Дар ин раванд, яке аз масъалаҳои муҳимму арзишманд аз он иборат аст, ки мо бояд ҳамеша хушёру зирак бошем, ба ҳар гуна дасисаву фиреби доираҳои манфиатҳои бегона фирефта нагардем, мардумро мутаҳид ва суботи сиёсиро боз ҳам устувор гардонем. Зеро аз таъсири манфии ҳодисаву таҳаввулоти охир, ки дар онҳо намояндагони даҳҳо кишварҳои дунё иштирокдоранд, ягон мамлакат, аз ҷумла Тоҷикистони мо низ эмин буда наметавонад.

Аз ин лиҳоз, ҳарчи бештар таҳким баҳшидани ваҳдати миллии ва муътадил нигоҳ доштани фазои сиёсату мафкуравии ҷомеа барои давлатдорӣи тоҷикон нақши аввалиндарача ва ҳатто сарнавиштсоз пайдо кардааст».[1]

Албатта, ифротгароӣ ва терроризм ҳам сабабҳои пайдоиши худро доранд ва паёмҳои Пешвои миллат сабабҳои ривож ёфтани ифротгароии динӣ ва терроризмро чи дар миқёси ҷаҳон ва чи дар сатҳи Тоҷикистон таҳлили дақиқи иҷтимоӣ – фалсафӣ намуда, пайомадҳои иҷтимоию сиёсии ин зухуроти номатлубро барои Тоҷикистон нишон додаанд. Бояд қайд кард, ки яке аз сабабҳои пайдоиш ва ривоҷи ифротгароӣ ва терроризм, пеш аз ҳама, ақибмонии иқтисодӣ ва қашшоқии саросарӣ махсусан, дар байни ҷавонон мебошад. Мутахассисон қайд менамоянд, ки 80% сарвати ҷаҳон дар ихтиёри кишварҳои Ғарб қарор дорад ва ин боиси рушду инкишофи номутаносиби кишварҳои Шарқ ва махсусан кишварҳои мусулмонӣ гаштааст. Бояд қайд кард, ки воқеан, байни ифротгароӣ ва қашшоқӣ таносуб вучуд дорад, лекин ин таносуб бавосита набуда, балки бевосита аст. Инсонӣ камбизоат ба манзил, ғизо ва либос ниёз дошта, роҳи ифротгароӣ ва терроризмро бо ду сабаб интиҳоб менамояд. Якум, барои он ки дар шароити бекорӣ оммавӣ ва идома доштани бухрони иқтисодии тӯлонӣ дар кишвар манбаи қонунӣ ва устувори даромадро пайдо карда наметавонад. Чунин ҳолат ҳосил кишварҳои аз нигоҳи иқтисодӣ ақибмонда мебошад. Дуюм, ҷойҳои кори ҳолӣ вучуд дошта бошанд ҳам, лекин бо сабаби он, ки ҷавонон савод, таҳассус ва таҷрибаи кофӣи кори надоранд, наметавонанд, ки ба ин ё он кори мувофиқ машғул шаванд ва бинобар ин, онҳо гунаҳгорони вазъияти бавучудомадаро аз берун ҷустуҷӯ

менамоянд. Баъзан, онҳо гунаҳгори бадбахтии худро дар вучуди ақаллиятҳои миллӣ, муҳочирони меҳнатӣ ва гурезаҳои иҷбории сокини он давлат мебинанд. Нисбат ба онҳо амалҳои таҷовуз, куштор ва шаклҳои гуногуни таҳқири эҳсосоти миллию шахсӣ раво дида мешавад. Бояд қайд кард, ки дар ин равандҳо ҳисси миллатгарои харобовар низ нақши муҳим мебозад [3].

«Чунин омили қашшоқии саросарӣ яке аз сабабҳои муҳими ифротгарой ва терроризм дар кишварҳои мусулмони Шарқи Наздик ва як қатор кишварҳои Африқо гаштаанд. Вобаста ба ин масъала Пешвои миллат ибраз мекунад, ки воқеан ҳам, бартариҳои азими технологӣ ба кишварҳои Ғарб имконият медиҳанд, ки ба мамлакатҳои боқимондаи дунё таъсири худро расонида тавонанд. Вақтҳои ахир расонаҳои хабарӣ мафҳуми "миллиарди тилоӣ"-ро истифода мебаранд. Ин ишора ба сатҳи баланди зиндагии мардуми Ғарб аст. Ҳоло амалан панҷаки инсоният 80 фоизи сарвати ҷаҳонро соҳибӣ мекунад. Агар дар охири асри XIX сарватмандтарин давлати дунё аз рӯи даромад ба ҳар сари аҳоли аз давлатҳои қафмонда нӯҳ маротиба афзалият дошта бошад, пас имрӯз ин таносуб сад бар якро ташкил медиҳад. Ба ибораи дигар, танҳо 20 фоизи аҳолии кураи Замин ба гурӯҳҳои доро мансуб ҳастанд ва ин фарқият дар миёни кишварҳои пешрафтаю қафмонда босуръат меафзояд. Мутаассифона, чунин қитъаи бузурге мисли Осиё маскани аз се ду қисми мардуми камбизоати ҷаҳон аст. Дар замоне, ки давлатҳои мутамаддин дар тараққиёти худ ба дастовардҳои назаррас ноил мегарданд, бисёр кишварҳои Шарқ пой дар гил мондаанду барои ҳамдигар чоҳ мекананд.... Зеро маҳз нодорию қашшоқӣ, ки маъмулан ҳамроҳи доимии ҷаҳолат мебошанд, барои пайдоиш ва густариши терроризм ва ифротгарой заминаи мусоид ба вучуд меоранд. Ин ҳам маълум аст, ки ҷаҳолат ва ифротгарой дар тӯли даҳсолаҳо аз ҷониби гурӯҳҳои муайяни манфиатдор дастгирӣ меёбанд. Ин падидаи хатарнок аст ва оқибати басо ногувор дорад. Баъзеҳо бар он ақидаанд, ки терроризм ва ифротгароиро танҳо дар муҳорибаи низомӣ мағлуб намудан имконпазир аст. Ба чунин ақида розӣ шудан мумкин нест, зеро ҳалли низомии ин масъала ҳанӯз хеле нокифоя мебошад. Он тамоми омилҳоеро, ки чун қоида боиси пайдоиши терроризм ва ифротгарой мегарданд, пурра аз байн бурда наметавонад. Вобаста ба ин, бори дигар меҳоҳам таъкид намоям: то он даме, ки бо мақсади кам кардани қашшоқию бенавоӣ, бекорӣ, сатҳи пасти маълумот тадбирҳои муассир ва ҷиддӣ андешида нашаванд, ҳавфи терроризм ва экстремизм низ аз байн намеравад»[4].

Аслан ин ақида ҳақ асту рост, чунки зиндагии арзандаи инсон ҷавҳари фалсафаи одамияту инсонпарварӣ буда, масъалаи муҳими экзистенсиалии ҳаёти инсон ва сулҳу осоиштагии байни миллату халқҳои ҷаҳонро ташкил медиҳад. Дар ин масъала ҳам, Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон ба мисли Маҳатма Гандӣ, Мартин Лютер Кинг худро ҳамчун гуманисти сатҳи

чаҳонӣ нишон дода, масъалаи тақдирӣ ояндаи инсон ва инкишофи ороиштаи онро бо далелҳои муътамад матраҳ менамояд.

Мубориза бо ифротгароӣ терроризм танҳо вазифаи як давлату ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон нест, балки вазифаи аҳли ҷомеа ва афроди худшиносу миллатпарвар мебошад. Агар ҳамаи аҳли ҷомеа азми қавии решақан кардани ин зухуроти номатлубро дошта бошанд, ҳамагон бояд дар атрофи сиёсати мударбиро ва созандаи Пешвои миллат муттаҳид гардида, дастаҷамъона бо равияҳои ифротгароӣ террористӣ мубориза баранд. Воқеаҳои ахири асафбори Тоҷикистон нишон доданд, ки баъзе ашхос мехостанд мақсадҳои нопоки худро бо роҳи амалҳои террористӣ амалӣ намоянд. Хиёнати Ҳоҷӣ Ҳалим ва гурӯҳаки ҳаммаслақонаш, ки мақсади ноором кардани ҷомеаро дошта, бо ҳамин мақсад бо истифода аз силоҳи оташфишон якҷанд шаҳрвандони ороишта ва кормандони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ, яъне милисаҳоро ба ҳалокат расонида, мехостанд амалҳои террористии худро дар тамоми минтақаҳои Тоҷикистон роҳандозӣ намоянд. Аммо якдилиро ваҳдати аҳли ҷомеа ва ҳушёрӣ зирази мақомоти қудратии кишвар кӯшишҳои харобкоронаи онҳоро нақш дар об намуданд.

Дар охир бояд қайд намуд, ки танҳо иттиҳоди мустақами тамоми кишварҳои ҷаҳон ва афроди ватандӯсту ҳушёр чи дар арсаи ҷаҳон ва чи дар кишвари алоҳида метавонанд садди роҳи вабои қарни XXI гардида, башариатро аз падидаҳои ифротгароӣ терроризми байналмилалӣ наҷот диҳад.

Адабиёт

1. Эмомалӣ Раҳмон. Имоми Аъзам: рӯзгор, осор ва афкор.-Душанбе: 2009.-С.22.

2. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. <http://www.prezident.tj/node/6694>

3. Маҳмадиев Н.Д. Социальные корни религиозного экстремизма в Таджикистане.- Душанбе: 2013.- С.79.

4. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. <http://www.prezident.tj>

ЗАМИНАҲОИ ҲУҚУҚИИ ПЕШГИРИИ ЗҶҶРОВАРӢ ДАР ОИЛА

Носирова Ф. - муаллимаи кафедраи ҳуқуқ ва хизмати давлатии Донишқадаи идорақунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 734003, ш. Душанбе, кӯчаи Саид Носир 33, тел.: (+992) 901 03 13 87

Дар мақола масъалаи аҳамияти пойдории оила дар ҷомеа, сабабҳои ба миён омадани падидаи зҷҷрварӣ ва шаклҳои дигари хушунати хонаводагӣ то андозае аз тарафи муаллиф мавриди таҳлили илмӣ қарор гирифтааст. Ҳамзамон дар мақола оқибатҳои нуговори зҷҷрварӣ дар оила ва ҷораҳои пурзӯр намудани пешгирии он мавриди баррасӣ қарор дода шудааст.

Вожаҳои калидӣ: конституция, оила, ҳуқуқ, зҷҷрварӣ, қонун, хушунат, оқибати ҳуқуқӣ, таъсири манфӣ, худкушӣ, кӯдак, таҳаммулгарой, канорагирӣ, дағалӣ, фишори руҳӣ

ПРАВОВОЕ ОСНОВЫ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ НАСИЛИИ В СЕМЬЕ

Носирова Ф. – преподаватель кафедры права и государственной службы Института государственной управлению при Президенте Республики Таджикистан, 734003, г. Душанбе, ул. Саида Носира 33, тел.: (+992) 901 03 13 87

В статье автором подвергается научному анализу, вопрос важности устойчивости семейных отношений в обществе, причины появления насилия и другие виды семейных жестокостей. В то же время в статье рассмотрены отрицательные последствия насилия в семье и способы усиления его предупреждения.

Ключевые слова: конституция, семья, права, насилия, закон, жестокость, правовое последствие, отрицательное воздействие, самоубийство, ребёнок, терпимость, самоотстранение, грубость, психическое давление

THE LEGAL FRAMEWORK OF VIOLENCE PREVENTION IN THE FAMILY

Nosirova F. – lecturer of the Department of Law and Public Service of the Institute of Public Administration under the President of the Republic of Tajikistan, 734003, Dushanbe, Said Nosir str., 33, phone: (+ 992) 901 03 13 87

The author of the article subjects the scientific analysis to the importance of the stability of family relations in society, the causes of violence, other types of

family brutality. At the same time, the article discusses the negative consequences of domestic violence and ways to strengthen its prevention.

Keywords: *Constitution, family, law, violence, law, cruelty, legal consequence, negative impact, suicide, child, tolerance, self-elimination, rudeness, mental pressure*

Оила хурдтарин рукни ҷомеа ва давлат буда, рушди иқтисодӣ ва иҷтимоии ҷомеа, асосан, аз он сарчашма мегирад. Дар моддаи 33 Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон омадааст, ки давлат оиларо ҳамчун асоси ҷамъият ҳимоя мекунад.[1,18]

Аз ин рӯ, ҷиҳати мусоидат ба пешгирии зӯрварӣ дар оила ва таъмини шароити шоиста барои хонавода дар ҷомеа тадбирҳои амалӣ андешида мешаванд, ки ҳадафи он баланд бардоштани сатҳи шуури ҳуқуқии аҳолии кишвар маҳсуб мегардад. Боло рафтани сатҳи шуури ҳуқуқии аҳоли ба он боис мегардад, ки ҳар як шахрванд оқибати ҳуқуқии кирдорҳои худро дарк менамояд.

Масъалаи зӯрварӣ дар оила ва пешгирӣ намудани он ҳамеша дар маркази тавачҷуҳи давлат ва Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон қарор дорад. Аҳли ҷомеа ва ниҳодҳои иҷтимоию давлатӣ барои пойдориву мустаҳкамии оила саъю кӯшиш менамояд.

Тибқи моддаи 33 Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, давлат оиларо ҳамчун асоси ҷомеа ҳимоя мекунад ва ҳар кас ҳуқуқи ташкили оиларо дорад.

Талаботи моддаи 34 Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, модару кӯдакро таҳти ҳимоя ва ғамхорӣ маҳсуси давлат қарор медиҳад. Аксарияти зӯрварӣҳое ки дар оилаҳо сар мезананд, нисбат ба занон ва кӯдакон мебошанд, бинобар ин, бештар ба кафолатҳо ва ҳуқуқҳои занону кӯдакон дар оила таъя намудан бамаврид аст.

Зӯрварии дар оилаҳо содиршаванда, дар навбати аввал ба худи ҳамон оила ва ҳамзамон ба давлат низ таъсири манфии худро мерасонад. Чунки дар натиҷаи ин зӯрварӣҳо ҷабрдида ба беморӣҳои гуногун гирифта шуда ва дар баъзе мавридҳо ба ҳалокат мерасанд.

Паҳлуи дигари мунтазам идома ёфтани зӯрварӣ дар оила ба фуруҳ рехтани оила ва бесаробон мондани кӯдакону аъзои ноболиғи он боис мегардад.

Вазъияти кунунӣ онро тақозо дорад, ки фаъолияти мақомоти худфаъолияти ҷамъиятӣ ва мутахассисони риштаи тиб пурсамар гардонида шаванд, зеро пизишкони тибби оилавӣ ва мақомоти худфаъолияти ҷамъиятӣ бо аҳоли наздиктар ҳастанд ва бо онҳо дар тамоси доимӣ мебошанд. Аз ҷиҳати ҳуқуқию раваншиносӣ ба ин қабил хонаводаҳо таъсири расонида тавоништан асоси фаъолияти корӣ ва малакаи касбии мақомоти дахлдорро ташкил медиҳад.

Агар мақомоти мазкур якҷо бо мақомоти корҳои дохилӣ фаъолияти кории худро дар сатҳи зарурӣ роҳандозӣ намоянд ва дар мавридҳои зарурӣ

битавонанд, ки аз нигоҳи ҳуқуқӣ ва раваншиносӣ ба оилаҳои ҷабридида тавсияҳо дода, таъсири созгор расонанд, ҳодисаҳои худкушӣ ва ҷудошавии оилаҳо низ ба қадри қобили мулоҳиза коҳиш хоҳанд ёфт.

Бо мақсади ба низом даровардани ин гуна масъалаҳои рӯзмарраи ҳалталаби ҳаёти аз ҷониби қонунгузор як қатор санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ аз ҷумла, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи пешгирии зӯрварӣ дар оила», Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи масъулияти падару модар дар таълиму тарбияи фарзанд» ва Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи тибби оилавӣ» қабул гардидаанд, ки айни замон мавриди амал қарор доранд ва барои коҳиш додани таъбири занон мусоидат менамоянд. Қонунҳои номбурда ҳар яке дар алоҳидагӣ дар қисмати дахлдори худ, хусусиятҳои хоси зӯрварӣ дар оила ва роҳҳои пешгирӣ намудани ин падидаи ноғуворо инъикос менамоянд.

Аз ин рӯ, аз ҳар як шаҳрванди кишвар, аҳли ҷомеа ва субъектони мутассадиву масъул тақозо мегардад, ки қонунҳои номбурдаро ба роҳбарӣ гирифта, барои мустаҳкамии оила дар кишвар ва пешгирии зӯрварӣ дар он, инчунин ба воя расонидани насли ҷавони ватандӯсту меҳанпараст, сахмгузор бошанд.

Аз маънои луғавии вожаи «зӯрварӣ» бармеояд, ки ин «1. зӯрӣ ба қор бурдан ба касе, фишор овардани касе ба дигаре» мебошад.[3,552]

Инчунин зӯрварӣ дар оила - кирдори зиддиҳуқуқии қасдонаи дорои хусусияти ҷисмонӣ, рӯҳӣ, шахсонӣ ё иқтисодӣ, ки дар доираи муносибатҳои оилавӣ аз ҷониби як узви оила нисбат ба дигар узви он содир шуда, боиси поймол шудани ҳуқуқ ва озодиҳои ӯ, расонидани озори ҷисмонӣ ё зарар ба саломатии ӯ мегардад ё таҳдиди расонидани чунин зарарро ба вучуд меорад.

Таърифи дигари мафҳуми ҳуқуқии зӯрвари оилавӣ аз ин қарор аст - амал ё бефаъолияти яке аз аъзои оила нисбати дигар аъзои оила бо истифодаи қувва ва қудрату ҳокимият равона мешавад, ҳуқуқ ва озодиҳои дигар аъзои оила поймол мегардад, ба ҳаёт ва саломатии онҳо (вазъи ҷисмонӣ, равонӣ) таҳдид ба вучуд омада, боиси азобу шиканча ва зарари ҷисмонӣ мегардад.

Зӯрвари оилавӣ дар шаклҳои гуногун сурат гирифта метавонад. Муайян кардани шаклҳои сурат гирифтани зӯрварӣ дар оила то андозае душвор ва мураккаб мебошад, зеро ҷомеа доимо дар ҳоли таҳаввулу пешравӣ аст ва омилҳои гуногун ба он таъсири манфӣ расонида метавонанд.

Бинобар ин, аз субъектони ваколатдор оид ба пешгирии зӯрварӣ дар оила малакаи касбии зарурӣ ва масъулиятшиносии баланд тақозо карда мешавад.

Барои пайдо шудан, ё содир шудани зӯрварӣ дар оила омилҳои зиёд, аз ҷумла авзои иқтисодӣ, иҷтимоӣ, рӯҳиву равонӣ ва инчунин вазъи сиёсӣ низ метавонад, таъсиррасон бошад.

Таъсиррасониҳои омили иқтисодӣ дар он зоҳир мегардад, ки вазниншавии вазъи молиявии оила ва ба миён омадани мушкilotи зиёди ҳалталаб таъсири манфии худро ба шахсияти инсон ва ё шахси зӯровариро содиркунанда мерасонад. Дар чунин ҳолат шахси зӯровариро содиркунанда, бо истифодаи зӯроварӣ меҳодад худро аз мушкilotи бо вай рӯбарӯ буда раҳо созад. Дар чунин ҳолат ба ашхоси дар ин ҳолат қарордошта расонидани ёрии раваншиносӣ ва ҳуқуқӣ зарур ва муҳим мебошад. Чунки роҳи дурусти ҳалли масъала дар таҳаммулпазирӣ ва ҷустуҷӯи роҳҳои қонунии ҳалли он аст. Қонунгузор барои ҳар кирдори ғайриқонунӣ, ки ҳам дар доираи оила ва ҳам берун аз он сурат мегирад, барои ҷимояи ҳуқуқҳои шахрвандон дар доираи қонун масъулият ва ҷавобгарӣ муқаррар намудааст.

Агар тавассути шарҳу тафсири ҳуқуқӣ ва раваншиносӣ, ашхоси содиркунандаи зӯроварӣ оқибати кирдори худро дарк намояд, чунин иқдом барои пешгирии зӯроварӣ мусоидат хоҳад кард.

Бо ҳар шахс хангоми мулоқот ва шарҳу тафсири қонун ё санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ бояд, бо забон ва шеваи барои ӯ мафҳум сӯҳбат намуда, оқибатҳои ҳуқуқии кирдори ӯро тавзеҳ додан лозим аст.

Масалан, шахрванд ба хотири канорагирӣ қардан аз мушкilotи худ дар оила, (таъсири омили иқтисодӣ) зӯровариҳои ҷисмониро интиҳоб ва ба он иқдом менамояд.

Ба ӯ бояд бо истифодаи тамоми воситаҳои тавзеҳ намуд, ки зӯроварие, ки аз ҷониби ӯ содир карда мешавад, метавонад боиси содир шудани кирдорҳои гарданд, ки онҳо оқибатҳои дар моддаҳои 109,110,111,112,113,116,117,118,119 Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинишударо ба миён оваранд. Зиёда аз ин, дар ин миён ҷиноятҳои дигари вазнинтар ҳам мумкин аст содир шаванд, ки шахрвандро ба ҳалокат расонанд.

Яке аз чунин амалҳои даҳшатовар бар асари омили иқтисодӣ ва паст будани вазъи иҷтимоии оилавӣ дар якҷоягӣ ба ҷинояти вазнину нангин даст задани падару модар мебошад. Ба сабаби хеле паст будани шароити зиндагии оилавӣ ҳамсарон Ш. ва Д. қӯдаки навзоди 3 моҳаи худро, бо бераҳмии махсус, бо буридани аъзои бадани қӯдак тавассути теги риштарошӣ ӯро ба ҳалокат мерасонанд.[4]

Ба сабаби паст будани маърифати ҳуқуқиашон волидайнӣ қотил ҳаёл доштанд, ки амали онҳо пинҳон менамояд ва онҳо фикр ҳам накардаанд, роҳи ҳалли мушкилии хонаводагӣ ин нест. Барои пешгирии зӯроварӣ дар оила, пеш аз ҳама, маърифати ҳуқуқии шахрвандон бояд баланд бардошта шавад.

Дар моддаи 1 Конститутсияи кишвар омадааст, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон давлати демократӣ, ҳуқуқбунёд, ва дунявӣ мебошад. Инчунин зикр мегардад, ки Тоҷикистон давлати иҷтимоӣ буда, барои ҳар як инсон шароити зиндагии арзанда ва инкишофи озодонаро фароҳам меорад.

Мақсади асосии ноил шудан ба бунёди ҷомеаи ҳуқуқбунёд дар сатҳи зарурӣ баланд бардоштани маърифати ҳуқуқии шахрвандон мебошад. Агар шахс оқибати ҳуқуқии кирдори худро дарк намояд, содир шудани ин амалҳо то андозае коҳиш меёбад.

Дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи пешгирии зӯрварӣ дар оила», зӯрварии ҷисмонӣ дар оила - ин кирдори зиддиҳуқуқии қасдонаи як узви оила нисбат ба дигар узви оила, ки дар натиҷаи истифода бурдани қувваи ҷисмонӣ ва боиси расонидани дарди ҷисмонӣ ё зарар ба саломатӣ гардидааст, муқаррар шудааст.

Зӯрварии ҷисмонӣ дар оила – ин танҳо кирдори қасдонаи як узви оила набуда, балки дар бисёр мавридҳо аз мунтазам идома ёфтани зӯрварии ҷисмонӣ дар оила, чунин амал ба ҳаракати муқаррарии узви оила табдил меёбад.

Бинобар ин, зӯрварии ҷисмонӣ дар оиларо танҳо кирдори қасдона доништан ба мақсад мувофиқ нест. Дар чунин мавридҳо боз ҳамон масъалаи паст будани фарҳанги ҳуқуқию равоншиносии марду зан ё узви дигари чунин оила матраҳ мебошад. Чунки шахси ба зӯрварӣ иқдомкунанда оқибати зӯрварии ҷисмонии худро дарк намекунад ва наредонад, ки натиҷаи чунин зӯрварӣ зарари ҷиддӣ дидани ин ё он аъзои хонавода, шояд ношунаво, лолу нобино шудан ва ё аз байн рафтани ягон узви бадани ҷабрдида мегардад ва ин амал дар натиҷа ба аъзои оила, фарзандон, ва наздикони ӯ таъсири манфӣ расонида, ба мушкилии худи вай дар тамоми тӯли умраш табдил хоҳад гардид.

Инчунин амали мазкур таҳти пайгарди ҳуқуқӣ низ қарор мегирад, ки агар мантиқан агар таҳлил гардад, дар натиҷаи иқдоми номатлуб ва ногувор як узви оила маъҷуб ва дигарӣ ҳамчун ҷинояткор маҳкум мешаванд, дар ниҳоятӣ қор, хонаводаи ободу солим фуру хоҳад рехт.

Шакли дигари зӯрварӣ, ки бештар маъмул шудааст, зӯрварии равонӣ дар оила мебошад, ки таҳти таъсири манфии ин шакли зӯрварӣ дар хонаводаҳо, ҳамасола сатҳи амалҳои нангини худкушӣ ва ҷиноятҳои ба худкушӣ расонидан меафзояд.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон тибқи маълумоти омӯрӣ дар соли 2013 – 313 нафар ва дар соли 2014 - 318 нафар даст ба худкушӣ задаанд, ки аз онҳо дар соли 2013-164 нафар ва дар соли 2014-153 нафарро замон ташкил медиҳанд. Аз ин шумора қудакону ҷавонони ҷинси зан дар соли 2013 – 34 нафар ва дар соли 2014 – 31 нафар мебошанд.

Чунончи, ноболиғ Ф. бинобар ҷудо шудани волидайн ва дар муҳочират қарор доштани модараш ҳамроҳи бародари модари худ (тағоияш), истиқомат мекардаст.

Шаҳрванд К. ба хоҳарзодаи худ ноболиғ Ф. ҳамеша бо алфози қабех муносибат мекардаст ва бо ӯ муомилаи дағалона доштааст. Ҳамсабақони ноболиғ Ф. шохиди муносибати тағоияш бо ӯ шуда, ӯро дар мактаб таҳти фишори рӯҳӣ (масхара мекунанд) қарор медиҳанд. Дар натиҷа ноболиғ Ф. даст ба худкушӣ мезанад.

Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки занон дар давраи то 15- солагӣ, 35% ба зӯроварии ҷисмонӣ аз ҷониби оила, 44,5% занон ба зӯроварии равонӣ, 34% мавриди зӯроварии ҷисмонӣ аз ҷониби дигарон (ғайри аъзои оила) қарор гирифтаанд.[5,27]

Инчунин занон дар давраи баъд аз балоғат, 50% бо шаклҳои гуногуни зӯроварии ҷисмонӣ, шахвонӣ, равонӣ аз ҷониби аъзои оила дучор шудаанд.

Яке аз шаклҳои дигари зӯроварии оилавӣ - ин зӯроварӣ намудани мардоне мебошад, ки якчанд зан доранд. Аз он ҷумла чунин ҳолат, 66,1% зӯроварии ҷисмонӣ, 52 % зӯроварии ҷинсӣ - шахвонӣ аз ҷониби мардоне, ки якчанд зан доранд, сурат гирифтааст.[5,28]

Дар бисёр мавридҳо сабаби даст ба худкушӣ задани ҷавонон, алалхусус, духтаронро ноқусулақл будан ё ба касалиҳои рӯҳӣ гирифтори будани онҳо медонанд. Ҳол ин, ки аксаран то ба ин дараҷа расидани ин ҳолат падару модар, наздикон барои пешгирии он ҳеч гуна чораҳо наандешиданд, дар сурате ки қонуни махсус - Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи масъулияти падару модар дар таълиму тарбияи фарзанд» қабул карда шудааст ва мавриди амал қарор дорад.

Тибқи талаботи моддаи 6 Қонуни мазкур падару модар, новобаста ба он ки якҷоя ё ҷудо зиндагӣ мекунанд, дар таълиму тарбияи фарзанд ҳуқуқ ва ухдадорихои баробар доранд.

Ҳарчанд ки чиҳати мубориза бар зидди зӯроварӣ дар оила солҳои ахир дар Ҷумҳурии Тоҷикистон заминаҳои дахлдори ҳуқуқӣ ва ташкилӣ муҳайё карда шуда бошад ҳам, вале барои паст намудани шиддати ин омил зарур аст, ки иштироки боз ҳам фаъолтари чомеаи шаҳрвандӣ дар ин ҳамкорихо таъмин гардида, дар баробари ин, мақомоти корҳои дохилӣ, мақомоти худфаъолияти ҷамъиятӣ, мақомоти худидорақунии шаҳрак ва деҳот, инчунин Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҳамчун мақомоти ҳамоҳангсоз барои тарбияи ҳуқуқии шаҳрвандон чиҳати пешгирии ин амал дар тамоми сохтору мақомоти дахлдор тадбирҳои иловагӣ андешанд.

Ҳамзамон қайд намудан бамаврид аст, ки барои пешгирии зӯроварӣ дар оила мулоқоту вохуриҳои мақомоти дахлдорро бо аҳоли густариш бахшидан зарур аст.

Адабиёт

1. Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон.-Душанбе: «Нашриёти Ганҷ», 2016-136с.
2. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи зӯроварӣ дар оила”. Душанбе: 2015 -35 с.
3. Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ. Ҷилди 1 –Душанбе: “Бухоро”. 2015 -998 с.
4. Бойгонии Суди Олӣ. –Душанбе: 2009. – 388 с.
5. Дастур оид ба «Таъмини баробарҳуқуқии занон ва муносибати ғайритабъизӣ нисбат ба онҳо тавассути баланд бардоштани таҳассуси судяҳо».-Душанбе. 2012. - 48 с.

ОИЛА ВА НАҚШИ ОН ДАР ҶОМЕАИ МУОСИР

Шабнами Самандар – магистранти Донишқадаи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 734003, шаҳри Душанбе, кӯчаи Саид Носир 33, тел.: (+992) 937 173 914

Муаллиф дар мақолаи мазкур масъалаи нақши оила дар рушди ҷомеа, таҳкими оилаву оиладорӣ, тарбияи насли ояндасоз ва ташкили тарзи ҳаёти солимро, ки имрӯз дар кишвар аҳаммияти вижа касб намудааст, мавриди баррасӣ қарор додааст.

Калидвожаҳо: оила, рушди ҷомеа, насли солим, неирафти иқтисодӣ, идомаи насл, рукни муҳим, муносибати занушавҳарӣ, издивоҷ, никоҳ, масъулияти ахлоқӣ, сатҳи маърифатнокӣ, умумияти иҷтимоӣ-равонӣ.

СЕМЬЯ И ЕЁ РОЛЬ В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ

Шабнами Самандар – магистрант Института государственного управления при Президенте Республики Таджикистан, 734003, г. Душанбе, ул. Саида Носира 33, тел.: (+992) 937 173 914

Автор в данной статье рассматривает вопрос о роли семьи в развитии общества, укрепления семейных отношений, подкрепления здорового образа жизни и воспитание подросткового поколения, который ныне имеет важное значение в стране.

Ключевые слова: семья, развития общества, здоровое поколение, экономический прогресс, продолжение поколения, важная основа, супружеские отношения, женитьба, брак, моральная ответственность, уровень образованности, социо-психологическая общность

FAMILY AND ITS ROLE IN THE MODERN SOCIETY

Shabnami Samandar – master degree student of the Institute of Public Administration under the President of the Republic of Tajikistan, 734003, Dushanbe, Said Nosir str., 33, phone: (+992) 93 7173914

This article examines the role of the family in the development of society, the strengthening of family relations, the reinforcement of a healthy lifestyle and in the upbringing of the younger generation, being the most important factor in modern society.

Keywords: *family, development of society, healthy generation, progress of economics, continuation of generation, important basis, conjugal relations, marriage, moral responsibility, level of education, socio-psychological community*

Дар чомеаи муосир масъалаҳои оила ва нақши он дар рушди чомеа, таҳкими оилаву оиладорӣ, тарбияи насли ояндасоз ва ташкили тарзи ҳаёти солим дар муносибатҳои ҷамъиятӣ бештар аз ҳарвақт аҳамият касб намудааст, зеро чомеаи солим ба насли солим вобастагӣ дорад ва тарбияи фарзандони бомаърифату хушахлоқ асоси пешрафти иқтисодӣ ва иҷтимоии чомеа маҳсуб мегардад. Аз ин рӯ, чомеа бе оила вучуд дошта наметавонад, чунки оила пойдевори чомеа аст.

Дар фалсафаи қадим ва асрҳои миёна оила ҳамчун муассисаи иҷтимоӣ маънидод гардида, пайвастагии «табӣӣ»-и байни аъзои оила ва молу мулк баррасӣ гардидааст.

Дар илми истилоҳотшиносӣ «оила» (عائلة / عايله) «оил» , (عائل/عائل) «айл» (عيل) маънои *афроди зери сарпарастии раиси хонавода; оиламанд - дорои оила, дорои афроди зери сарпарастӣ ва афроди ташкил шуда аз падару модар ва фарзандону хешон* маънидод гардидааст.

Тавсифи мафҳуми оила дар илми сотсиология вобаста ба зарурати идомаи насл ва умумияти иҷтимоӣ-равонӣ тавзеҳ дода мешавад.

Сотсиологи рус Харчев А.Г. оид ба масъалаи оила фикрҳои арзишманд иброз намуда, таъкид мекунад, ки оила ниҳоди иҷтимоист, ки талаботи чомеаро барои аз ҷиҳати ҷисмонӣ - равонӣ барқарор намудани насл қонеъ мегардонад.[9]

Тибқи ташреҳи илми мазкур «оила ҳамчун гурӯҳи хурди иҷтимоӣ маҷмӯи муносибатҳои таърихан шаклгирифта ва мушаххаси байниҳамдигарии зану шавҳар ва волидону фарзандонро, ки муносибатҳои никоҳӣ ва ҳешутаборӣ, ягонагии маишат, масъулияти байниҳамдигарии маънавию ба вучуд меорад, дар худ таҷассум менамояд».[3,7]

Таърихи тамаддуни инсонӣ гувоҳ аст, ки дар ҳар даври замон нақши оилаи устувор дар рушди афкори инсонӣ, ташаккули давлатдорӣ муосир, таҳкими худшиносии миллии чомеа, эътироф ва қадршиносии урфу одат ва расму оинҳои гузаштагон, ба воя расонидани насли наврас дар руҳияи эҳтиром ба арзишҳои миллии ва умумибашарӣ бағоят муҳим мебошад.

Оила яке аз рунҳои муҳим ва асосии чомеа ба ҳисоб рафта, муносибатҳои иҷтимоӣ, иқтисодӣ, ҳуқуқӣ, ахлоқӣ ва шахрвандиро дар бар мегирад. Оила, ҳамчун падидаи иҷтимоӣ, муносибатҳои занушавҳарӣ, ҳешутаборӣ, муносибатҳои иқтисодии оилавӣ, ташаккул ва рушди шахс, масъулият ва уҳдадорӣ байни аъзоёни оиларо дар асоси қоидаҳои одоби ахлоқ ва талаботи муайяни қонунгузорӣ ба танзим мебарорад.

Оила иттифоқи озод, ихтиёрӣ ва баробарҳуқуқи байни зану мард буда, дар асоси муҳаббату эҳтироми тарафайн бо мақсади ташкили хонавода ва идомаи насл ташкил карда шуда, таҳти ҷимояи давлат қарор

дорад. Ҷомеа аз оилаҳо иборат аст ва оилаи солим ҷомеаи солихро ташкил медиҳад ва агар оила устувору пойдор ва аз ҷиҳати маънавию ахлоқӣ солим бошад, ҷомеа низ устувор мешавад ва ҳамчун рукни ибтидоии ҷамъият ба сифати танзимгари муносибатҳои байни одамон баромад мекунад.

Оила ба ҳаёти ҷомеа тавассути таваллуду тарбияи кӯдак, ташкили хонавода, шароити мусоиди зиндагӣ ва ҳастӣ, рушди ҷисмонӣ раванӣ ва маънавӣ мепайвандад. Барои солим нигоҳ доштани оила муҳим аст, ки аъзои он, пеш аз ҳама, муносибати худро дар доираи ҳамдигарфаҳмӣ, эҳтироми тарафайн, нигоҳ доштани шаъну шараф ва эътибори ҳар як аъзои оила ба роҳ монанд.

Мавқеъ ва нақши оила дар ҷомеа хеле бузург буда, он асоси давлатро ташкил медиҳад. Тавре ки иморат аз хиштҳо бунёд меёбад, давлат ҳам аз оилаҳо ташкил мегардад. Бинобар ин вазъияти оила ба ҳаёти ҷамъиятии давлат таъсири бевосита мерасонад.

Аз ин лиҳоз, оила, ҳамчун қисми муҳими таркиби иҷтимоии ҷомеа, ба воситаи иҷрои вазифаҳои муайян дар инкишофи ҳаёти ҷамъият нақши муҳим мебозад.

«Муҳимияти ташкили оила ҳамчун гурӯҳи иҷтимоии аввалия на танҳо нақши махсусро дар иҷтимоъшавии инфиродӣ иҷро менамояд, балки ба ҳайси таҳкурсии асосӣ дар ниғаҳдошт ва ба наслҳои дигар мерос гузоштани арзишҳо баромад намуда, дар мавридҳои зарурӣ ивазшавии сохтори давлатӣ ва падидаҳои иҷтимоии оиларо бегазанд нигоҳ медорад».[8, 415]

Оила ва муносибатҳои оилавӣ дар ҷомеа тавассути ақди никоҳ амалӣ мегардад ва дар доираи меъёрҳои муайян муносибатҳои байниҳамдигарии зану шавҳар, волидайн, кӯдакон ва хешовандонро ба тартиб мебарорад ва муносибатҳои байниҳамдигарии аъзои оила дар асоси умумияти маишӣ, масъулияти ахлоқӣ ва ёри байниҳамдигарӣ ташаккул меёбанд.

Аз тарафи дигар, ақди никоҳ ин шакли иҷтимоии муносибатҳои (маҷмӯи меъёрҳо ва ҳуқуқҳо) байни зану шавҳар аст ва ба ин васила никоҳ ва оила моҳиятан мафҳумҳои иҷтимоӣ, ҳуқуқиро дар бар мегирад, ки муносибатҳои шахсии байниҳамдигарии на танҳо зану шавҳар, балки дигар аъзоёни оила, фарзандон, хешовандони наздикро дар бар мегирад».[5, 14]

Ақди никоҳ аз мафҳумҳои оилавист ва ҳуқуқи оилавӣ ба соҳаи ҳуқуқи хусусӣ мансуб буда, иштирокдорони муносибатҳои оилавӣ ҳуқуқ доранд, ки ҳуқуқ ва уҳдадорӣҳои худро муайян кунанд.

Аҳдномаи никоҳ - созишномаи шахсоне мебошад, ки никоҳ мекунанд ё созишномаи зану шавҳар аст, ки ҳуқуқи молу мулкӣ ва уҳдадорӣҳои онҳоро дар давраи заносӣ ва (ё) дар ҳолатҳои бекор кардани он муайян менамояд. [6, 31]

«Аз лаҳзаи оғози муҳаббат ва оила хусусиятҳои иҷтимоӣ-фарҳангии он зухур гардида, ин нерӯ дар дар рушди фарҳанги милли ва ташаккулёбии шахсият таъсири худро мерасонад». [1, 101]

Қайд намудан бамаврид аст, ки вазифаҳои оила тавассути муносибатҳои байниҳамдигарии шахсӣ амалӣ мегардад ва аз ин рӯ, дар бисёр мавридҳо он на ҳамчун вазифа, балки ҳамчун намудҳои гуногуни муносибатҳои оилавӣ зоҳир мегардад. [5, 14]

Рисолати оила дар илми сотсиология чунин матраҳ гардидааст:

-таваллуди фарзанд ва таъмин намудани чомеа бо насли солим;

-таъмин намудани талаботи моддӣ, маънавӣ, манзилӣ, дастрасии неъматҳои моддӣ ба аҳли хонавода (хоҷагӣ);

-аз насл ба насл интиқол додани таҷриба ва қонеъ намудани талабот нисбат ба фарҳанг, фароғат ва дарки муҳити атроф, амалӣ намудани муносибатҳои иҷтимоӣ-маърифатӣ;

-ба мерос гузоштани мавқеи иҷтимоӣ, ному насаб ва амвол (регенативӣ);

-таълим ва тарбияи фарзандон;

-ба вучуд овардани ҷазои иззату эҳтироми байниҳамдигарии аъзои оила, эътироф ва дастгирии равонӣ ва ҳифзи равонию иҷтимоии якдигар. [7, 49]

Дар баробари ин, оила вазифаҳои гуногунро иҷро мекунад ва ин вазифаҳо бо эҳтиёҷоти чомеа ва шахсият алоқаманд буда, донишмандони моҳият ва вазифаҳои оила хеле муҳим аст. Аз як тарафи дигар, фаҳмидани моҳияти оила ҳамчун падидаи иҷтимоӣ имконпазир аст, зеро табиати муносибати байни оила ва чомеа тибқи ин вазифаҳо муайян карда мешавад.

Дар ин радиф, оила як қатор вазифаҳои худро дорад, ки муҳимтарини онҳо таъмини хушбахтии шахсии одамон, таваллуд ва парвариши насл, ба амал овардани ёри байниҳамдигарӣ ва масъулияти дучонибаи ахлоқӣ байни аъзои ин гурӯҳи иҷтимоӣ мебошанд.

Вазифаҳои номбурда ба низом даровардани шаклҳои гуногуни муносибат ва алоқаву таъсири байниҳамдигариро дар соҳаҳои хоҷагӣ, маишӣ, ахлоқӣ, тарбиявӣ, ҳиссиёти ниҳонӣ, тақсмоти оилавии вазифаҳо ва ғайра тақозо менамоянд. Ин фаъолияти дохилоилавии якҷоя ба зухуроти гуногуни муносибатҳои байниҳамдигарии аъзои оила (қалонсолон ва кӯдакон) сабаб мешавад.

Муҳимтарин вазифаи оила дар чомеа ба дунё овардани насл ва ба таври бояду шояд тарбия намудани он аст. Солиму бардам ба воя расонидани фарзанд яке аз вазифаҳои асосӣ ва муҳими оила дар назди чомеа буда, аз падару модар масъулият ва ҷавобгарии махсусро талаб менамояд.

Гузаштагон беҳуда нагуфтаанд, ки дар бунёди оила пастиву баландӣ, фарозу нишебҳо ҳастанд ва сарбаландона гузаштани онҳо масъулият ва

сабру таҳаммулро тақозо мекунад. Мусаллам аст, ки барои пойдории оила бисёр душворихоро бартараф кардан лозим меояд, зеро оилаи носолим аз уҳдаи тарбияи фарзанд барнамеояд. Устод Садриддин Айни низ дар аввали асри XX оилаи солихро асоси хушбахтии хонадон ва макони муносиби тарбияи афзол эълон намуда буд.

Қобили қайд аст, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон асосҳо ва махзани ҳуқуқии басанда баҳри тақомули оилаи солим мавҷуд мебошад. Бо дарназардошти талаботи Конститутсия ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ба масъалаи таълиму тарбия, оила ва оиладорӣ диққати махсус зоҳир гардидааст. Қабл аз ҳама, баробарҳуқуқии падару модар нисбат ба фарзанд дар Кодекси оилаи Ҷумҳурии Тоҷикистон танзим гардидааст.

Устувории оила ва муносибатҳои оилавӣ ҳамчун маҳаки асосии чомеа дар ҳар даври замон ба анъанаҳои миллӣ, арзишҳои асили одоби оиладорӣ, ахлоқ ва қонун таъя менамояд.

Дар урфияти тоҷикон оила аз мақому арзиши воло ва шоиста бархӯрдор буда ва дар ин радиф, мавҷудияти ҳатмии фарзанд, хонаю рӯзгори обод, муҳити солими равонӣ, таъминоти моддию маънавии аҳли оила муҳимтарин унсурҳои ин қонуни иҷтимоӣ ба ҳисоб мераванд, ки таҷрибаи он аз аҷдоду гузаштагон ба мерос омадааст.

Оила яке аз муҳимтарин омилҳо ва воситаи муассир дар рушди ҳамаҷонибаи фарзандон аст. Таъсири хонавода ба фарзанд бифофосила оғоз ва бо қудрату фарогирии ҳосе ошқор мешавад ва имқон дорад, дар саросари зиндагии фард боқӣ бимонад ва таҳайюлотии назариву амалӣ ҳар ду тавачҷуҳи ҳудро аз ибтидо ба равобити фарзанд ва волидайн мутамарказ кардаанд ва барои таъсиргузории падару модар бар фарзанд аҳамияту арзиши ҳосе қоил шудаанд. [2, 230]

Агар оила ба тарбияи фарзандон эътибори қиддӣ дода, онҳоро солиму солеҳ ба воя расонад ва дар ташаккули шахсияти онҳо дар хонавода аҳамияти зарурӣ диҳад, чунин фарзанд дар чомеа, ҳатман, мавқеи ҳудро пайдо карда, боғи падару модар мегардад ва нафъаш ба падару модар ва кишвар бештар мерасад. [12]

Волидайн вазиғадоранд, ки нисбат ба тарбияи фарзандон ғамхорӣ намоянд, онҳоро ҳамчун шахсони арзандаи чомеа ба воя расонанд. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ақсарияти оилаҳо ба тарбияи фарзандон диққати махсус дода, онҳоро дар руҳияи муҳаббат ба Ватан, ифтихори миллӣ, эҳтироми қалонсолон ва дигар арзишҳои волои башарӣ тарбия менамоянд.

Дар баробари ин, оилаҳосе низ ба назар мерасанд, ки ба тарбияи фарзандон қандон эътибор намедиҳанд, ки ин ба ташаккули шахсияти онҳо таъсири манфӣ мерасонанд ва ин тарбияи минбаъдаи онҳоро мушқил мегардонад.

Волидон бояд ба ҳубӣ дарқ намоянд, ки тарбияи фарзанд яке аз паҳлуҳои ҳеле муҳими ҳаёти чомеа аст. Натиҷаи тарбияи ҳуб – ин сарбаландӣ, баҳту саодат ва ифтихори падару модар, аммо оқибати

тарбияи бад – шармсорӣ, бадбахтӣ ва ҳичолатмандии падару модар дар назди афроди чомеа мебошад. Аз ин рӯ, тарбияи фарзанд на танҳо кори шахсӣ, балки ҳамчун масъулият ва қарзи шахрвандии волидайн дар назди чомеа мебошад.

Ободии Ватан аз ободии ҳар хонадону оила ва пешрафти чомеа аз фаросату маърифати оиладорӣ волидон сарчашма мегирад. Вобаста ба ин, зарурати таҳкими оила, ташкили муносибатҳои оилавӣ дар заминаи муҳаббату эҳтироми якдигар, кумаки мутақобила ва масъулияти ҳамаи аъзои оила дар назди оила, раво набудани даҳолати беасоси ҳар шахс ба қорҳои оилавӣ дар ҳар давраи замон аҳамияти махсусро тақозо менамояд.

Бинобар ин, фарогирии донишҷову иттилооти зарурӣ оид ба ташкили оилаи солим ва нақши он дар ҳаёти инсон, омӯхтани асосҳои маърифати оиладорӣ ва аз бар намудани нуктаҳои асосии он барои ҳар як шахс дар чомеа зарур аст.

Ин раванд, махсусан, баъд аз соҳибистиклол гардидани Ҷумҳурии Тоҷикистон равнақу рушди тозаро касб намуда, бо мақсади ташкили тарзи ҳаёти солим аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон чораҳои амалӣ андешида шудааст, ки дар танзими муносибатҳои оилавӣ ва баланд бардоштани сатҳи маърифатнокии оиладорӣ ҳамчун асоси таҳкими оила, шароити мусоид фароҳам овардааст.

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба ташаккули оилаи солим ва нақши он дар пешрафти чомеа, тарбияи насли наврас аҳамияти махсус дода, таъкид менамояд, ки: «... оила ҳамчун падидаи иҷтимоию ҳуқуқӣ маҳаки асосии давлатро ташкил дода, дар сатҳи Конститутсияи кишвар барои ҳифзи он ва баҳри таҳти ғамхории махсуси давлат фаро гирифтани модару кӯдак аз ҷониби Ҳукумати кишвар чораҳои зарурӣ андешида мешавад». [13]

Имрӯз дар мактабу муассисаҳои таълимӣ ворид намудани дарсҳои маърифати оиладорӣ ва ба барномаи он ворид намудани масъалаи оиладорӣ, рунҳои оиладорӣ ва тарбияи насл, интихоби зану шавҳар ва дигар муқаддасоти оиладорӣ ба мақсад мувофиқ аст, ки он ба ташаккул додани низоми оиладорӣ дар шуури наврасону ҷавонон нигаронида мешавад.

Бад-ин тартиб, оила яке аз рунҳои муҳими давлат ва чомеа мебошад. Нақши оилаи мустаҳкам ва побарҷо дар рушди давлатдорӣ миллӣ, пешрафти чомеаи муосир, тарбия ва ба воя расондани насли ҷавон дар руҳияи ватандӯстӣ ва эҳтиром ба арзишҳои ахлоқиву маънавӣ, ки аз умқи таърих сарчашма гирифта, то ба имрӯз меҳвари асосии ташаккули муносибатҳои оилавино ташкил мекунад, беҳамто мебошад.

Адабиёт

1. Абилова Г. Семья-основа государства и хранительница национальных традиций. // Идоракунии давлатӣ. №2, 2015. – С. 101
2. Бобохонӣ В. Низоъҳои хонаводагӣ ва тарбияи кӯдакон. // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. №2, 2009. – С.230
3. Варга А.Я. Современный ребенок. М., 2006. - С.7
4. Галунов Р.А. Русско-персидский словарь. (Дар ду чилд). – Москва: 1936-1937
5. Калинина Р.Р. Введение в психологию семейных отношений. Санкт-Петербург: Реч, 2008. – С.14
6. Махмудов М. Худоёри Б. Тафсири Кодекси оилаи Ҷумҳурии Тоҷикистон. Душанбе: ЭР-грф, 2011. – С.31
7. Мацковский М.С. Социология семьи: Проблемы методологии и методики. М., 1989. – С.49
8. Социология: основы общей теории: Уч. для вузов. М.: Норма, 2003. – С.415
9. Харчев А. Г. Брак и семья в СССР. М., 1979
10. Харчев А.Г. Мацковский М.С. Современная семья и ее проблемы. М., 1978
11. Харчев А.Г., Голод С.И. Профессиональная работа и семья (социологические исследования). Л. , 1979.

Сомонаи дастрас:

12. Суханронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон оид ба лоихаи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи масъулияти падару модар дар таълиму тарбияи фарзанд». 14 декабри соли 2010. ш. Душанбе. Сомонаи дастрас: www.president.tj.
13. Суханронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар вохӯрӣ бо занони кишвар бахшида ба таҷлили Рӯзи модар аз 6 марти соли 2007. Сомонаи дастрас://www.president.tj.

ТАВСИФИ ПСИХОГРАММИ (РАВОННАМОЙ)-И ФАЪОЛИЯТИ ОПЕРАТИВӢ-ЧУСТУЧӢӢ

Қосимов Ф.М. – унвонҷӯи Пажӯҳишигоҳи фалсафа, сиёсатиносии ва ҳуқуқи ба номи А.Баҳоваддинови Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, муаллими калони кафедраи фаъолияти оперативӣ-чустучӯӣ Академияи ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон, полковники милитсия, тел.: (+992) 907 925 226

Латифзода С.З. – докторанти PhD Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, равониносии КМҲ ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон, лейтенанти калони милитсия, тел.: (+992) 901 410 855, E-mail: latifzoda_01@mail.ru

Дар мақолаи мазкур ҷанбаҳои равониносии ва тавсифи психограмми (равоннамоӣ)-и фаъолияти оперативӣ-чустучӯӣ ва ҷорабиниҳои оперативӣ-чустучӯӣ дар шароити кунунии Ҷумҳурии Тоҷикистон мавриди таҳлили амиқи илмӣ ва ҳуқуқӣ қарор дода шудаанд.

Вожаҳои калидӣ: фаъолияти оперативӣ-чустучӯӣ, ҷорабиниҳои оперативӣ-чустучӯӣ, ҷанбаҳои психологӣ, фаъолият, ҷанбаҳои ҳуқуқӣ, психограмми (равоннамоӣ), мушиклоти равониносии

ПСИХОГРАММИЧЕСКОЕ ОПИСАНИЕ ОПЕРАТИВНО- РОЗЫСКНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Қосимов Ф.М. – соискатель Института философии, политологии и права имени А. Богоутдинова АН РТ, старший преподаватель кафедры оперативно-розыскной деятельности Академии МВД Республики Таджикистан, полковник милиции, тел.: (+992) 907 925 226

Латифзода С.З. – докторант Национального университета Таджикистана, психолог МВД Республики Таджикистан, старший лейтенант милиции, тел.: (+992) 901 410 855, E-mail: latifzoda_01@mail.ru

Авторы в статье рассматривают психограммические аспекты оперативно-розыскного мероприятия в современных условиях Республики Таджикистан. Кроме того, в статье делается попыток анализа психограммического описания оперативно-розыскной деятельности с точки зрения психологической науки.

Ключевые слова: оперативно-розыскная деятельность, оперативно-розыскные мероприятия, психологические аспекты, юридические аспекты, психограммия, психологические проблемы.

PSYCHOGRAPHIC DESCRIPTION OF OPERATIVE INVESTIGATION ACTIVITY

Qosimov F.M. – Applicant for PhD of the Institute of Philosophy, Political Science and Law named after A. Bogoutdinov of the Academy of Sciences of RT, senior lecturer of the Department of Operative Investigation Activity of the Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Tajikistan, Colonel of Militia, phone: (+992) 907 925 226

Latifzoda S.Z. – Doctoral Candidate of the National University of Tajikistan, psychologist of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Tajikistan, senior police lieutenant, phone: (+992) 901 410 855, E-mail: latifzoda_01@mail.ru

The authors consider psycho - grammical aspects of the operative investigation activity in the modern conditions of the Republic of Tajikistan. In addition, the article makes attempts to analyze the psychogrammatical description of operative investigation activity from the point of view of psychological science.

***Keywords:** operative investigation activities, psychological aspects, legal aspects, psychogrammy, psychological problems*

Барои тавсифи психограмми (равоннамоӣ) намудани фаъолияти оперативӣ-ҷустуҷӯӣ, пеш аз ҳама, бояд мафҳуми ҷунин фаъолиятро аз нигоҳи илми равоншиносӣ дарк намуд. Оид ба масъалаи равоннамоии фаъолияти мазкур донишмандони равоншиносии ватанӣ (бахусус, дар замони шӯравӣ) ва хоричӣ таҳқиқоти судманд ва пажӯҳишҳои пурарзишero анҷом додаанд. Аз ин рӯ, дар ин мақола фаъолият ҳамчун омили ҳаёт ва шартӣ ташаккули шахсият мавриди баррасӣ қарор хоҳад гирифт. Дар шарҳи ин маънӣ С.Л.Рубинштейн менависад, ки «хусусиятҳои психологӣ шахс - аз ибтидо дода нашудаанд, балки дар раванди фаъолият шакл ва рушд меёбанд» [7, 481]. Барқарор намудан ва рушд додани қобилиятҳои касбӣ дар раванди меҳнат вобаста ба намудҳои он, равия, шавқу ҳавас, фикру ақидаронӣ, худбаҳодихӣ, баҳогузори ба дигарон ва сохтори шахсияти корманд низ тағйир меёбад.

Тибқи нуқтаи назари муҳаққиқ А.Н.Леонтев, фарқияти асосии фаъолияти мушаххас аз дигар намуди он бар мабноси мавзӯҳои гуногуни он қарор мегирад. Зеро, маҳз мавзӯ аст, ки равияи мушаххаси фаъолиятро муайян менамояд. Аз рӯи пешниҳоди А.Н. Леонтев «мавзӯи фаъолият ин мароми амал мебошад». [2,104-105]

Муаллифи дигаре, ки дар пажӯҳиши назарияи илми равоншиносии фаъолият саҳми бузург гузоштааст, донишманди равоншинос Б.Ф.Ломов мебошад, ки ӯ дар равоншиносии фаъолият концепсияи умумии роҳёфти системавӣ ва дар алоҳидагӣ низоми мақулаҳои (категория) равоншиносӣ - шахс, фаъолият ва инъикосро муайян намудааст.

Концепсияи мазкур қонуниятҳои рушди субъекти меҳнат ва падидоршавии фаъолияти ўро муайян мекунад ва ба андешаи муаллиф яке аз ҳадафҳои инъикоси фаъолияти субъекти меҳнат дар мувофиқати касбӣ инъикос меёбад [3,76].

Фаъолият – ин шакли муносибати фаъолонаи инсон бо муҳити атроф аст, ки он бошуурона дар асоси мақсади даркшуда муайян карда мешавад [4,164].

Дар самти оперативӣ ду мафҳуми асосӣ нақши муҳиму калидӣ доранд: яқум – фаъолияти оперативӣ-чустучӯӣ, дувум – чорабиниҳои оперативӣ-чустучӯӣ. Вазифаҳои назариявӣ ва тарзи амалкарди қонунии кормандони оперативӣ дар фаъолияти оперативӣ-чустучӯӣ инъикос мегардад ва дар амалия роҳандозӣ намудани ин намуди фаъолият, яъне фаъолияти оперативӣ-чустучӯӣ, чорабиниҳои оперативӣ-чустучӯӣ ном мегирад. Барои тавзеҳи бештар таърифҳои ҳар ду мафҳум мавриди баррасӣ қарор мегиранд:

Фаъолияти оперативӣ-чустучӯӣ (ФОЧ)- намуди фаъолиятест, ки ба таври ошкоро ё ғайриошкоро аз ҷониби мақомоти амаликунандаи фаъолияти оперативӣ-чустучӯӣ дар доираи салоҳияти худ бо роҳи гузаронидани чорабиниҳои оперативӣ-чустучӯӣ бо мақсади хифзи ҳаёт, саломатӣ, ҳуқуқи озодаҳои инсон ва шаҳрванд, моликият, таъмини амнияти ҷамъият ва давлат аз таҷовузҳои ҷиноятӣ амалӣ карда мешавад. [5,3]

Чорабиниҳои оперативӣ – чустучӯӣ (ЧОЧ) - системаи чораҳои муқаррарнамудаи қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки ба таври ошкоро ё ғайриошкоро аз ҷониби мақомоти амаликунандаи фаъолияти оперативӣ-чустучӯӣ бо мақсади ҳалли вазифаҳои фаъолияти оперативӣ-чустучӯӣ татбиқ мегардад. [6, 4]

Ҳамин тариқ, фаъолияти оперативӣ-чустучӯиро шартан ба чунин қисмҳо ҷудо намудан мумкин аст:

Муоширати байнишахсӣ. Пурсиши оперативии шохид, ҷабрдида, гумонбаршуда, суҳбат бо экспертҳо, додани нишондод дар муҳофизати судӣ, кор бо манбаъҳои иттилоотии махфӣ. Ин бахши кор дар субъектҳои фаъолияти оперативӣ-чустучӯӣ метавонад тақрибан 40 дарсади вақти кориро ташкил диҳад.

Чорабиниҳои оперативӣ-чустучӯӣ. Чунин иқдомот метавонад тақрибан 35 дарсади вақти кориро фарогир бошад (тафтиши биноҳо ва иншоот, тартиб додани маълумотнома, пурсиши шаҳрвандон, мушоҳидакорӣ, тайёрӣ ва гузаронидани чорабиниҳои оперативӣ-чустучӯӣ барои дастгир намудани гумонбаршуда).

Кор бо ҳуҷҷатҳо. Шиносой бо маводи парвандаи ҷиноятӣ, бақайдгирии он.

Ҷанбаҳои гуногуни фаъолияти оперативӣ-чустучӯӣ асосан дар ду шакл амалӣ карда мешавад:

1. Ваколатдори оперативӣ якҷо бо муфаттиш ба ҷойи ҳодиса рафта, дар азназаргузаронӣ, ҷустуҷӯ, дастгирнамоӣ ва дигар амалҳои тафтишотӣ иштирок мекунад.

2. Ваколатдори оперативӣ равишҳои касбиرو истифода намуда, ҷиҳати пешгирии амалҳои ҷиноятӣ, пешбинии ин гуна амалҳо дар назди худ мақсад мегузорад. Ӯ дар ин гуна ҳолатҳо ба воситаи равишҳои махсус маълумоти заруриро оид ба фаъолияти ҷинояткорӣ да даст оварда, робитаҳо ва доираи муоширати ҷинояткорон, нишонии қароргоҳ ва амалҳои онҳоро муайян менамояд. Дар аксар мавридҳо, натиҷаи гузаронидани ҳамин гуна фаъолияти пурсамар аст, ки ҷинояткор дарҳол дастгир карда мешавад.

Тибқи қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон вазифаҳои кормандони оперативие, ки фаъолияти оперативӣ-ҷустуҷӯиро амалӣ менамоянд, аз инҳо иборат аст:

1) ошкор намудан, огоҳонидан, пешгирӣ кардан ва кушодани ҷиноятҳо, ҳамчунин ошкор ва муайян намудани шахсони омодакунанда, содиркунанда ё содиркардаи ҷиноятҳо;

2) ҷустуҷӯи шахсони аз мақомоти таҳқиқ, тафтиш ва суд пинҳоншуда, аз адои ҷазои ҷиноятӣ саркашинамуда, ҳамчунин ҷустуҷӯи шахсони бедарак гумшуда;

3) ба даст овардани маълумот дар бораи ҳодиса ё ҳаракатҳои (беҳаракатӣ), ки ба ҳуқуқи озодихоии инсон ва шахрванд, амнияти ҷамъиятӣ, давлатӣ, ҳарбӣ, иқтисодӣ, иттилоотӣ ё экологии Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳдид менамоянд;

4) муайян намудани номгӯй ва ҷойи молу мулки аз ҷониби суд мусодирашаванда;

5) таъмини амнияти системаҳои иттилоотӣ (ҚҶТаз 26.07.14 с., №1090).

Ақсуламалҳои кормандони оперативӣ дар шаклҳои мутаассирӣ ва аз даст додани мувозинати раванӣ ҳангоми гузаронидани ҶОҶ мушоҳида мешавад. Мутаассирӣ ифодакунандаи мафҳуми стресс буда, ҳангоми таҳдиду хатар, дар натиҷаи сарборихоии гуногуни ҷисмонӣ зехнӣ, ҳангоми қабули ғаврии қарор ба вукӯъ меояд. Субъектони ҶОҶ ҳангоми гузаронидани ҶОҶ барои дастгир намудани гурӯҳи ҷинояткорони мусаллаҳ, ҳолати мутаассирро аз сар мегузаронанд. Бинобар ин, мувофиқи талаботи раваншиносӣ он корманди оперативӣ, ки дар ҷараёни ҳолатҳои мураккаби ҶОҶ мувозинатро (худро) гум мекунад, барои ин гуна фаъолият мувофиқ нест. Зеро дар мавриди аз даст додани мувозинати раванӣ тамоми равандҳои психикии корманди оперативӣ боздошта мешаванд: шунавоӣ ва биниҳои заиф, ҳаракатҳои худро хуб эҳсос накардан ва ҳиссиёти ногувори дигар ба мушоҳида мерасад. Мутаассирии раванӣ метавонад дар як теъдоди одамон равшан зоҳир гардад, дар иддаи дигари афрод, кӯтоҳмуддату камзоҳиршаванда бошад. Дар ҳолатҳои зикргардида кормандони амаликунандаи ҶОҶ таҳдиди

хатари ҳамлаи одамонро наметавонанд саривақт хуб дарк кунанд ва иттилооти хеле зарурии оперативиро (чеҳра, чанд нафар будани онҳо, намуди либос, яроқ) ба хотир бигиранд. Ва ё ба ибораи дигар, «...илми ФОҶ як навъи раванди маърифати воқеияти объективии инъикос гардидани ашё ва падидаҳои олами моддӣ дар шуури инсон мебошад. Шахсе, ки бо масъалаҳои илмию амалии ФОҶ сару кор дорад, ба мавзӯи пажӯҳиши худ чун ба як қисме (ҳалқае), ки дар зери қатори (силсилаи) падидаҳои воқеияти бо ҳам пайваста қарор дорад, муносибат менамояд...». [7,31]

Мавзӯи фаъолияти ваколатдори оперативӣ ба қонунгузор ва санадҳои зерқонунӣ (чорабиниҳои оперативӣ-чустуҷӯӣ, ба воситаҳои махсус ва равишҳо баҳри несту нобуд кардани ҷинояткорон ва ошкор сохтани ҷиноят мебошад) асос меёбад.

Агар ба тафсири ҳуди калимаи «оперативӣ» назар афканем, мебинем, ки он маъниҳои гуногунро ифода карда метавонад, масалан, вожаи мазкур дар адабиёти илмии ФОҶ чунин шарҳу тафсир ёфтааст: агар аз як тараф, мазмуни вожаи «оперативӣ» маънои «зуд», «таъҷилӣ», «тез», «босуръат», «таъхирнопазир»-ро дар худ муччасам намояд ҳам, аз тарафи дигар, он ҳамзамон маънои «махфӣ», «пинҳонӣ», «хуфиягӣ», «ғайриошкоро», «самаранок», «натичанок», «таъсирбахш», «муассир», «махсулноқ», будани ин намуди фаъолиятро ифода менамояд».

Ҳамин тариқ, пас аз таҳлили гуфтаҳои боло, фаъолияти оперативӣ-чустуҷӯиро мувофиқи тартиби психограммии (равоннамоӣ) илми раваншиносӣ, ки барои кормандони амаликунандаи он ҳангоми амалияи фаъолияти мазкур зарур мебошад, метавон шартан ба чунин ҷанбаҳо ҷудо намуд.

1. Ҷанбаи иҷтимоии ФОҶ. Ҷанбаи иҷтимоӣ фаъолияти кормандони оперативиро ҳамчун созмондихандаи мубориза бар зидди ҷинояткорӣ фарогир мебошад. Инчунин, гузаронидани чорабиниҳои пешбинишавандаро низ дар бар мегирад. Дар ҷойи ҳодиса субъектони амалкунандаи ФОҶ ба чунин саволҳо ҷавоб меҷӯянд: дар ин ҷо чӣ ҳодиса рух дод ва аз ҷинояткор чӣ осору нишонаҳо боқӣ мондааст? Дар иҷрои дурусти ин супориш омилҳои шахсӣ нақши муҳимро мебозанд. Махсулнокии ин раванд, яъне раванди ҷамъоварии маълумот дар бораи фаъолияти ҷинояткорӣ то дараҷаи муайян аз дониши ваколатдори оперативӣ, маълумотнокӣ оид ба объектҳои гуногун, аз захираҳои фардии маълумот вобастагӣ доранд.

Ҷанбаи иҷтимоии фаъолияти ваколатдори оперативиро дар мадди аввал саъю кӯшиши муҳайё сохтани фазое, ки барои содир намудани ҷиноят ғайриимкон бошад, ташкил медиҳад. Вазъияти мураккаби дигаре, ки дар ҷараёни фаъолияти ваколатдори оперативӣ ба миён меояд, ин лаҳзаи дастгир кардани ҷинояткор мебошад. Аз ин рӯ, дар ин лаҳзаҳо бояд донист, ки ин шахс кист ва дар ин ҷода ҳама гуна иттилоот, ҳатто қамаҳамияттарин ҷузъиёт низ бояд дар ҳама маврид дар зери диққати

кормандони амалкунандаи ФОҶ ҳангоми гузаронидани чорабиниҳои оперативӣ-чустучӯӣ қарор дошта бошанд. Рафтори ваколатдори оперативӣ дар ин гуна вазъиятҳо диққати махсусро металабад.

Ошкор намудани ҷиноят раванди басо мураккабу динамикӣ аст, ки дар худ чорабиниҳои гуногуни чустучӯиро фарогир мебошад. Албатта, ин ҳама тавассути усулу равишҳои мушахасси қорӣ амалӣ мегардад. Дар натиҷаи ин қор, ваколатдори оперативӣ оид ба маводи моддӣ (изи дастон, пойҳо, воситаҳои нақлиёт, силоҳе, ки ба воситаи он ҷиноят содир карда шудааст) ва ё дар бораи маводи идеалӣ (оид ба ҳодисаи ҷиноят, шахсияти ҷиноятқор, нишондодҳои шохидон, ҷабрдидаҳо ва ғ.) маълумот чамъ меоварад. Раванди ба даст овардани ин гуна маълумот дорои ҷанбаи даврият мебошад.

2. Ҷанбаи чустучӯӣ ва ё маърифатии ФОҶ. Ҷанбаи чустучӯӣ ва ё маърифатӣ, дар навбати аввал, чамъ кардани ахбори оперативӣ дар бораи ҳодисаҳои ҷиноятӣ аз ҷониби ваколатдори оперативӣ ба ҳисоб меравад. Фаъолияти маърифатӣ аз назари илми равоншиносӣ чунин шарҳ дода мешавад: «шахсият бояд доимо дар чустучӯи роҳҳои нави кушодани ҷиноят бошад». Асри ХХI асри техникаву технология буда, ҷиноятҳои дар ин марҳила содиршаванда аз ҷиноятҳои замонаҳои пешин бо қулӣ фарқ мекунад. Ҷиноятқор ба воситаи технологияи муосир ҷиноятро содир намуда, аз худ ize ҳам боқӣ намегузорад.

Барои дастгир намудани ин гуна ҷиноятқорон бояд нисбат ба онҳо пештару беҳтар аз тамоми дастовардҳои техникаву технологияи асри ХХI бохабар буд. Моҳияти ҷанбаи чустучӯӣ дар фаъолияти ваколатдори оперативӣ дар ҷиҳати ошкор намудани изҳои ҷиноятқор ва тартиб додани «симо»-и ҷиноятқор асос меёбад. Инро бо ибораи дигар метавон чунин бозгӯ намуд: «тартиби тавсифномаҳое, ки имконияти чустучӯиро аз рӯйи идентификатсияи шахсият (изи дастон ва ғ.) медиҳад».

3. Ҷанбаи реконструктиви ФОҶ. Ҷанбаи реконструктивӣ ҳангоми гузаронидани ЧОҶ худи таҳлили маълумоти чамъшуда ва тақия ба ин таҷзияву таркиб, маънидод кардани ҳодисаи руҳдодаро фаро мегирад. Бо ёрии онҳо кормандони оперативӣ тарҳи (конструксия) сохтаи худро мавриди санҷиш қарор медиҳанд. Банақшагирӣ низ натиҷаи фаъолияти реконструктивист. Кормандони оперативии муосир бояд соҳиби дониши густарда бошанд. Моҳиятан, ҷанбаи реконструктивиро метавон чунин шарҳ дод: фикран тартиб додани манзараи ҳодисаи ҷиноят, қоркарди фарзияҳои асосӣ оид ба қори мазкур ва ташкили нақша баҳри бомуваффақият ошкор намудани ҷиноят равона шудааст.

4. Ҷанбаи шаҳодатномавӣ (тасдиқӣ)-и ФОҶ. Ин маълумоти аз ҷониби субъектони амалкунандаи ФОҶ чамъшуда бояд ба як тартиби муайян, яъне дар шакле, ки қонунгузорӣ пешбинӣ намудааст, дар шакли суратчаласа сабт карда шавад. Ахбороти оперативии аз ҷанбаҳои коммуникативӣ бадастомада, дар фаъолияти шаҳодатномавӣ дар шакли махсусе, ки қонунгузорӣ пешбинӣ намудааст, амалӣ мегардад. Бинобар

ин, корманди оперативӣ бояд нутқи хаттӣ, маҳорати фавран тарҷума намудани нутқи даҳонӣ ва хаттиро дошта бошад.

5. Ҷанбаи созмондиҳандагии ФОҶ. Талаботи бештар ба ҷанбаи фаъолияти созмондиҳандагӣ ҳангоми гузаронидани ҶОҶ зоҳир карда мешавад. Ҷанбаи мазкур дар давоми рӯз ба ҷойи ҳодиса якҷанд маротиба рафта, бо одамони зиёд вохӯрӣ баргузор кардан, ба муассисаҳои тиббӣ (пурсиши оперативӣ бо ҷабрдидаҳо) рафтан, дар боғҳои истироҳатӣ, ва майдонҳои варзишӣ ҳузур доштан, ба дискотекҳо рафтан, ҳулоса ба ҳамаи ҷойҳои лозимӣ вақт ва фурсати рафтанро ёфтан. Бинобар ин, дараҷаи баланди интизом, маҳорати ба нақша дароварда тавонистани вақти худ ва дигарон, ташкил кардани фаъолияти ёварону кормандони ба кӯмак даъватшуда яке аз талаботи асосии ваколатдори оперативӣ ба ҳисоб меравад.

Аслан чунин андеша маъмул аст, ки дар амалияи ФОҶ ҳангоми гузаронидани ҶОҶ чунин сифатҳои созмондиҳандагӣ заруранд:

- устуворӣ, нерӯмандӣ, худсозмондихӣ, ки мақсаднокии ҷустуҷӯи ҷинояткоронро таъмин менамояд;

- уҳдабарой, масъулиятнокӣ, серталабӣ, маҳорати нигоҳ дошта тавонистани асрори махфӣ;

- таҳаммулпазирӣ, боинтизомӣ, худтанқиднамоӣ ва ғ.

6. Ҷанбаи коммуникативии ФОҶ. Ҷамъ овардани маълумоти зарурӣ дар бораи фаъолияти ҷинояткорӣ тавассути муошират сурат мегирад. Ҷанбаи мазкур, махсусан ҳангоми пурсиши оперативӣ нақши муҳимро мебозад. Дар рафти пурсиши оперативӣ на ҳамеша тақдирӣ пурсидашаванда, балки тақдирӣ дигар одамон низ ҳал мешаванд. Муборизаи ақлҳо оғоз мегардад. Барои ғолиб омадан дар ин муҳориба ба кормандони оперативӣ донишҳои махсуси илмӣ соҳаи раваншиносӣ ва равишҳои пурсиш, маҳорату малакаҳои касбии дуруст ба роҳ мондани пурсиш кӯмак хоҳанд расонид. Ҷанбаи коммуникативии кормандони амалкунандаи ФОҶ – ин ташкили ба даст овардани ахбороти оперативӣ аз ашхоси гуногун оид ба шахсияти ҷинояткор ва робитаҳои он маҳсуб меёбад.

Пас аз таҳлили ҷанбаҳои раваншиносии ФОҶ, метавон кормандони оперативии боистеъдодро аз рӯи чунин сифатҳо тавсиф ва муайян намуд:

- ба даст овардани иттилооти муҳими оперативӣ дар бораи фаъолияти ҷинояткорӣ дар ҷойи ҳодиса ва шароити дигар, иттилооти бадастомадаро ҳар чи зудтар ба забони криминалӣ, яъне бо мафҳумҳои криминалӣ баргардондан;

- коркарди иттилооти бадастомада дар шакли рамзбандишуда ва тартиби фарзияҳо;

- қобилияти иҷро карда тавонистани супоришҳои касбӣ дар ҳолатҳои вучуди таҳдид ба ҳаёти шахсӣ;

- омода будан ба задухӯрди тан ба тан бо ҷинояткор;

- баланд будани ҳисси масъулияти ташаббускорӣ нисбат ба амалҳои худ (набудани ҳуқуқ ба «хато» қардан);

- муоширатро бо шахсони дорои рафторҳои зиддиҷамъиятӣ ва намояндагони олами ҷиноӣ бо маҳорат роҳандозӣ қарда тавоништан;

- дараҷаи баланди тобоварии равонӣ-физиологӣ дар робита бо кам будани вақт (давомнокии миёнаи вақти қорӣ 10-12 соатро ташкил медиҳад, баъзан 7 рӯзи қорӣ ҳафтара фаро гирифта, шабона рафта барои дастгирнамоӣ пас аз анҷоми рӯзи қорӣ шиддатнок дида мешавад);

- қобилияти тобовар будан бо ҳаяҷонҳои бошиддати дуру дароз, ба ҳолатҳои изтиробомез, эҳсоси тарс, номуайяни, имконнопазир будани суҳан гуфта оид ба гумону шубҳаи худ бо ашхоси наздики худ;

- фаъолияти ақлоии доимӣ (таҳлили маълумоти зуд-тағйирёбанда, дар хотир нигоҳ доштани миқдори хангуфти далелҳо, дар шароити қамии вақт қарорро қабул қарда тавоништан);

- ба ҳубӣ нақшҳои гуногуни иҷтимоӣ қасби ро бозӣ қарда тавоништан;

- ҳозирҷавобӣ, ба нафари дигар вазъияти мураккабро таъҷилан ва саҳеҳ фаҳмонидан;

- дараҷаи баланди худсанҷишӣ: детексияи иштибоҳ дар мувофиқ гузоштани таҳмини пешниҳодшуда бо ҳолати объективӣ асос меёбад. Барои ин механизми рамзбандии мучаддад, февран аз як намуди рамзбандӣ ба дигар намуди он гузаштан, инчунин дар дараҷаи «ашё - тимсол, образ, ашё - аломат - ашё».

Ҳангоми ба вуқӯъ омадани ҳолати мушкилӣ дар ин маврид, хусусан, тафакқури қорманд бояд фаъолияти пешбарандаро иҷро намояд. Асосан он дар намуди амалиёте, ки ба иҷрои ҳалли масъалаҳо равона гардидааст, зоҳир мешавад. Ба андешаи С.Л.Рубинштейн «...дар ҳақиқат ин раванди фикрӣ, одатан, дар рафти фаъолияти мушаххас, меҳнати амалӣ, ки масъалаи муайян ҳалли худро меёбад, амалӣ мешавад».[7,98]

Ғайр аз ин, тавре ки яке аз бунёдгузори самти фаъолияти оперативӣ-ҷустуҷӯӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон Раҳимзода Р.Ҳ қайд мекунад: «дар қори амалии мақомоти оперативӣ-ҷустуҷӯӣ хангоми ҳалли вазифаҳои дар наздашон гузошташуда, ҳолатҳои вомеҳуранд, ки вобаста ба ошқор ва қушодани баъзе ҷиноятҳо, алалхусус, ҷиноятҳои муташаккил, қорқарди оперативии онҳо мумкин аст марҳилаи дуру дарозро дар бар гирад... (аз 1 то 5 сол ва ҳатто зиёдтар)» [6,8,39].

Дар ақсар мавридҳо барои иҷрои бомуваффақияти уҳдадорӣҳои вазифавӣ аз вақлатдори оперативӣ дараҷаи баланди мустақилӣ, қасури ва фаъолияти шахсӣ талаб қарда мешавад. Як қатор ташхисгарон оид ба равоншиносии фаъолияти оперативӣ-ҷустуҷӯӣ дар қормандон мавҷудияти «тамоул ба таваққали оқилона»-ро зарур мешуморанд.

Адабиёт

1. Леонтьев А.Н. Деятельность, сознание, личность. М.: 1975. -304 с.
2. Ломов Б.Ф. Методические и теоретические проблемы психологии. М.: Наука. 1984. -433 с.
3. Қодиров Қ.Б., Давлатов М.Т., Расулов С.Х. Вожаномаи тафсирии истилоҳоти психологӣ ва педагогӣ. –Душанбе: 2008.-192 с.
4. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти оперативӣ-чустучӯӣ». –Душанбе: 2014.- 27 с.
5. Раҳимзода Р.Х. Фаъолияти оперативӣ-чустучӯӣ. Қисми умумӣ. Китоби дарсӣ. Нашри 4-ум.-Душанбе: «Эр-граф», 2017. С.31.
6. Мангутов М.С., Уманский Л.И. Организатор и организаторская деятельность. –Л.: 1975.- 312 с.
7. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. –М.: 1946.-712 с.

РУШДИ ИҚТИСОДИЁТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ДАР ДАВРОНИ ИСТИҚЛОЛИЯТ

Ғоибназаров С.М. – н.и.и., декани факултети идоракунии давлатии Донишқадаи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 734003, ш. Душанбе, кӯчаи Саид Носир 33, тел.: (+ 992) 988 204 545

Асоев М.М. – омӯзгори кафедраи идоракунии иқтисодиёт ва молияи Донишқадаи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 734003, ш. Душанбе, кӯчаи Саид Носир 33, тел.: (+992) 777 05 05 83

Мақола ба рушди бемайлоии иқтисодиёти Тоҷикистон дар даври истиқлолият бахшида шудааст. Муаллифон барои асоснок намудани андешаҳои худ ба таҳлили буҷети давлатӣ, баррасии истеҳсоли маҳсулоти кишоварзӣ, сатҳи даромадҳои пулии аҳоли, гардиши тичорати хориҷӣ, нақшаҳои стратегии иқтисодӣ ва нишондиҳандаҳои макроиқтисодӣ иқдом намудаанд.

Вожаҳои калидӣ: сатҳи таваррум, сатҳи бекорӣ, буҷети давлатӣ, ҳаҷми истеҳсолот, маҳсулоти кишоварзӣ, даромадҳои пулии аҳоли, гардиши тичорати хориҷӣ, нақшаи стратегӣ, нишондиҳандаи макроиқтисодӣ

РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАНА В ПЕРИОД НЕЗАВИСИМОСТИ

Ғоибназаров С.М. – к.э.н., декан факультета государственного управления Института государственного управления при Президенте Республики Таджикистан, 734003, г. Душанбе, улица Саида Носира 33, тел.: (+ 992) 988 204 545

Асоев М.М. – преподаватель кафедры управления экономики и финансов Института государственного управления при Президенте Республики Таджикистан, 734003, г. Душанбе, улица Саида Носира 33, тел.: (+ 992) 777 05 05 83

В статье рассматривается динамичное развитие экономики Республики Таджикистана в период независимости. Также приведен экономический анализ государственного бюджета, производства сельхозпродукции, уровень денежных доходов населения, внешнеторговый оборот, стратегические экономические планы и макроэкономических показателей в стране.

Ключевые слова: уровень инфляции, уровень безработицы, государственный бюджет, объём производства, сельхозпродукция, денежные доходы населения, внешнеторговый оборот, стратегический план, макроэкономические показатели

DEVELOPMENT OF THE ECONOMY OF THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN IN THE PERIOD OF INDEPENDENCE

Ghoibnazarov S.M. – Candidate of Economic Sciences, Dean of the Faculty of Public Administration of the Institute of Public Administration under the President of the Republic of Tajikistan, 734003, Dushanbe, Said Nosir str., 33, phone: (+ 992) 988 204 545

Asoev M.M. – lecturer at the Department of Economics and Finance of the Institute of Public Administration under the President of the Republic of Tajikistan, 734003, Dushanbe, Said Nosir str., 33, phone : (+ 992) 777 05 05 83

The article deals with the dynamic development of the economy of the Republic of Tajikistan in the period of independence. Economic analysis of the state budget, production of agricultural products, and the level of monetary incomes of the population, foreign trade turnover, strategic economic plans and macroeconomic indicators in the country are also given in the article.

Key words: *inflation rate, unemployment rate, state budget, production volume, agricultural products, cash income of the population, foreign trade turnover, strategic plan, macroeconomic indicator*

Татбиқи иқдомҳои пайғиронаи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ҷиҳати амалисозии ислоҳот дар соҳаҳои гуногуни иқтисодиёти миллӣ, баҳусус, дар самти беҳтар намудани фазои сармоягузорӣ, дастгирии бахши хусусӣ ва роҳандозии тадбирҳои зарурӣ барои рушди соҳаҳои афзалиятнок, дар кишвар барои таъмини рушди устувори иқтисодиёт тайи солҳои истиқлолият фазои мусоид фароҳам овард.

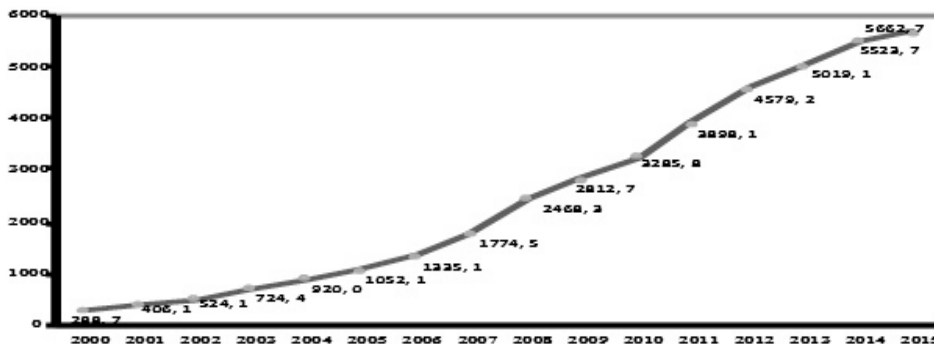
Аз ҷиҳати солҳои истиқлолияти давлатӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон ислоҳоти низомии иқтисодиёти миллиро тавассути аз низомии банақшагирии мутамаркази давлатӣ ба иқтисоди бозоргонӣ гузаронидани соҳаҳои иҷтимоӣ иқтисодӣ ба роҳ монда, дар ин самт як қатор корҳои муҳимро анҷом дод. Дар ин самт барои гузаронидани ислоҳот қонунҳо ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии муайянкунанда ва танзимкунандаи муносибатҳои иқтисодӣ қабул карда шуданд.

Ба вучуд омадани шаклҳои гуногуни моликият, ташкили намудҳои гуногуни пешбурди фаъолияти хоҷагидорӣ, хусусигардонии моликияти давлатӣ, ҷорӣ намудани пули миллӣ, озод намудани нархҳо, ташкили корхонаҳои муштарак, роҳандозии тичорати озоди хориҷӣ ва ҳалли масъалаҳои афзалиятноки иҷтимоӣ барои тақвияти иқтисодиёти Тоҷикистон иқдомоти ҷиддӣ ва муассир ба ҳисоб мераванд.

Аз нимаи дуҷуми солҳои 90-ум ислоҳоти иқтисодӣ ҷанбаи маҷмӯӣ ва мақсаднокро касб намуд ва барои нигоҳ доштани таназзули истеҳсолот ва таъмини рушди устувори солонаи иқтисодӣ шароити мусоид фароҳам овард.

Танҳо дар давоми 15 соли ахир, (солҳои 2000–2015) маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ (ММД) ба ҳар нафар аҳоли 19,6 маротиба афзоиш ёфтааст, ки дар ҷадвали зерин ин афзоишро метавон мушоҳида кард.

ММД ба ҳар нафар аҳоли дар солҳои 2000-2015 (сомонӣ)

Суръати афзоиши маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ низ дар тӯли 25 соли истиқлолияти давлатӣ хеле назаррас буда, аз сиёсати бобарори иқтисодии Ҳукумати кишвар гувоҳӣ медиҳад.

Дар ин замина, нисбат ба соли 2000-ум ҳаҷми даромади бучети давлатӣ 55,3 маротиба зиёд гардидааст.

Нишондиҳандаҳои макроиқтисодии мамлакат дар маҷмӯъ дар ҷадвали 1 оварда шудаанд.

Нишондиҳандаҳои макроиқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон. ¹

	Ҷадвали 1							
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
ММД бо нархҳои ҷорӣ, млрд. сомонӣ	20,6	24,7	30,1	36,2	40,5	45,6	48,4	54,5
Суръати рушд, %	103,9	106,5	107,4	107,5	107,4	106,7	106,0	106,9
Суръати рушд, (%)	93,6	109,2	105,7	110,8	103,8	105,0	111,3	116,0
Ҳаҷми истеҳсолоти маҷмӯи кишвар млрд. сомонӣ	8,8	9,4	14,9	16,5	16,8	21,0	21,6	22,2
Суръати рушд, %	110,5	106,8	107,9	110,4	107,6	104,5	103,2	105,2

¹ WWW. Prezident.tj Эзоҳ: Нишондиҳандаҳои соли 2016 аз рӯи ҷамъбасти пешаки оварда шудаанд.

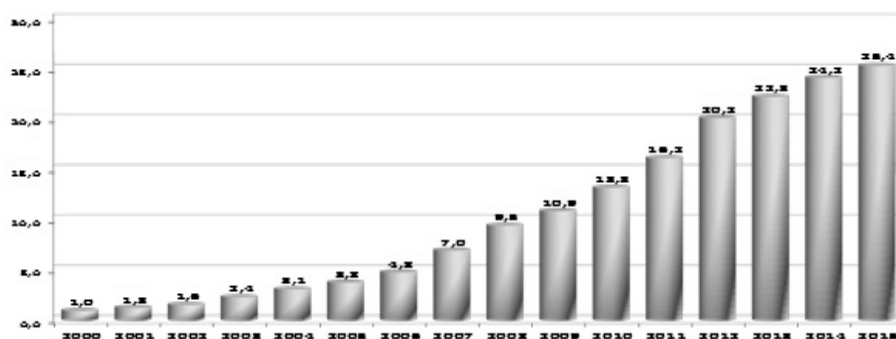
Иқтисодиёт ва ҷомеа

Маблағгузорӣ ба сармояи <i>млрд. сомонӣ</i>	ба асосӣ,	3,9	4,7	5,0	4,5	5,8	7,5	9,7	11,1
Сатҳи таваррум, давра, %	барои	5,0	9,8	9,3	6,4	3,7	7,4	5,1	6,1
Сатҳи бекорӣ, %		2,2	2,1	2,3	2,4	2,3	2,4	2,3	2,4

Рушди соҳаҳои муҳталифи иқтисодиёт ва дар ин замина беҳтар гардидани сатҳи зиндагии мардуми кишвар ба он мусоидат намуд, ки аз соли 2000 то соли 2015 ҳаҷми даромадҳои пулии аҳоли 25,4 маротиба афзоиш ёбад.

Даромади пулии аҳоли дар солҳои 2000-2015 (млрд. сомонӣ)

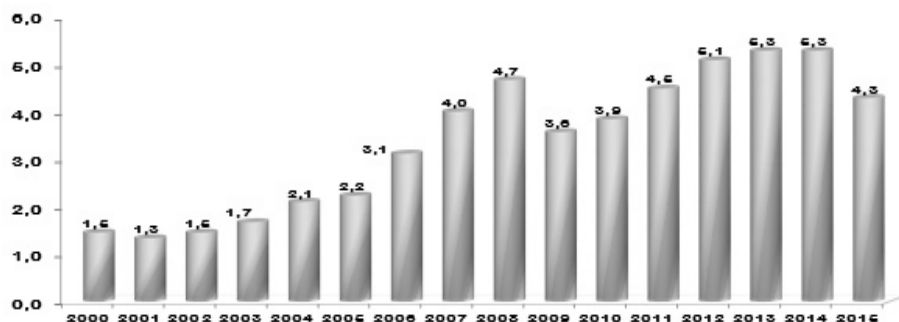
Ҷадвали 1

Самти дигари муҳими нишондиҳандаи рушди иқтисодиёти миллӣ – **гардиши тиҷорати хориҷӣ** агар дар соли 1991 ҳамагӣ 131,1 млн. долл. ИМА-ро ташкил дода бошад, ин нишондиҳанда дар 25 соли истиқлолияти давлатӣ 33,0 маротиба афзоиш ёфтааст.

Гардиши тиҷорати хориҷӣ дар солҳои 2000-2015 (млрд. долл. ИМА)

Ҷадвали 2

Бояд зикр намуд, ки дар давраи соҳибистиклолии кишвар бо мақсади пайгирии раванди ислоҳоти иқтисодӣ ва тархрезии ҳадафҳои муосири иқтисодӣ тадбирҳои муассир андешида мешаванд. Аз ҷумла, дар ин солҳо Шӯрои миллии рушд дар назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ташкил гардид, ки он таҳти роҳбарии бевоситаи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллий – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон фаъолият намуда, самтҳо ва ҳадафҳои афзалиятноки рушди минбаъдаи иқтисоди миллиро муайян менамояд.

Барои рушди минбаъдаи иқтисодиёти мамлакат ҳадафҳои муҳими стратегӣ, аз ҷумла таъмини истиклолияти энергетикӣ, таъмини амнияти озуқаворӣ ва аз бунбасти коммуникатсионӣ раҳой бахшидани кишвар муайян карда шуда, то ин давра барои амалӣ намудани ҳадафҳои мазкур корҳои зиёде ба анҷом расонида шуданд.

Ҷиҳати таъмини истиклолияти энергетикӣ ва ба давлати содиркунандаи неруи барқи арзони аз ҷиҳати экологӣ тоза табдил додани Тоҷикистон татбиқи маҷмӯи ислоҳоти иқтисодӣ сохторӣ дар доираи ҳуҷҷатҳои стратегӣ, аз ҷумла Консепсияи рушди энергетикӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2015 бо ташкили як қатор мучтамаъҳои саноатӣ ва сӯзишвории энергетикӣ, инчунин сохтмони нерӯгоҳҳои барқи обии хурду бузург амалӣ карда шуданд.

Дар иқтисодиёти мамлакат, хусусан, дар масъалаи таъмини амнияти озуқаворӣ саҳми соҳаи кишоварзӣ хеле бузург аст. Ин нуқтаро ба назар гирифта, як қатор тадбирҳо, аз қабилӣ ба деҳқон воғузур намудани ҳуқуқи истифодаи замин, таъмини аҳоли бо маҳсулот ва корхонаҳо бо ашёи хом, муҳайё намудани ҷойҳои корӣ дар бахши кишоварзӣ роҳандозӣ шуданд, ки дар натиҷа ин ҳама ба афзун гардидани иқтисодии содиротии мамлакат низ таъмин бахшиданд.

Бо мақсади пешбурди сиёсати давлатӣ ва ташкили фаъолияти самараноки мақомоти давлатӣ Ҳукумати кишвар ислоҳоти сохтории давлатиро дар соҳаҳои муҳталиф бо роҳи гузариш ба низоми идоракунии давлатӣ дар асоси муносибатҳои нави бозорӣ роҳандозӣ намуд.

Низоми идоракунии мазкур бо дарназардошти озодсозии (либерализатсия) муносибатҳои иқтисодӣ имконият дод, ки тамоми соҳаҳои воқеии иқтисодиёт дар заминаи ба вучуд омадани моликияти хусусӣ ва оғози фаъолияти озоди бахши хусусӣ ташаккул ва рушд ёфта, ба бунёди корхонаҳои нав ва таъсиси ҷойҳои нави корӣ мусоидат намояд.

Фароҳам гардидани шароити созгор барои ташаккул ва рушди шаклҳои гуногуни моликият ва дар ин замина густариш ёфтани равишҳои нави хизматрасонӣ дар 25 соли истиклолияти давлатӣ ба таъмини муҳити мӯътадилӣ фаъолияти соҳибкорӣ ва сармоягузорӣ мусоидат намуд. Моҳияти асосии ислоҳоти иқтисодӣ хусусигардонии моликияти давлатӣ ва ташаккули шаклҳои гуногуни моликият иборат мебошад. Муҳимтарин марҳилаи

давраи гузариш ба иқтисоди бозорӣ пайдоиши моликияти хусусӣ ва ҷимояи он ба ҳисоб меравад.

Сиёсати ягонаи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи хусусигардонии моликияти давлатӣ аз аввали солҳои истиқлолияти давлатӣ оғоз гардида, соли 1997 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хусусигардонии моликияти давлатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» қабул гардид.

Қонуни мазкур барои ташаккули сохтори нави иқтисодиёт замина гузошта, роҳро ба ҷониби иқтисоди озоди бозорӣ боз намуд. Хусусигардонии моликият барои ҷалби васеи сармоягузориҳои дохилӣ ва хориҷӣ низ шароити мусоид фароҳам овард.

Вобаста ба мақсад ва вазифаҳои гузашташуда хусусигардонии моликияти давлатӣ дар ҷумҳурӣ дар ду марҳила гузаронида шуд.

Дар марҳилаи аввал хусусигардонии хурд – корхонаҳои соҳаҳои тичорат, хӯроки умумӣ, хизмати маишӣ ва воситаҳои нақлиёт ва дар марҳилаи баъдӣ таҷдиди корхонаҳои калон ва миёнаи соҳаи саноат, нақлиёт, алоқа ва сохтмон амалӣ гардид.

Дар давраи солҳои 1991-2015 дар Ҷумҳурии Тоҷикистон 11410 адад иншооти хурд ва 1367 адад корхонаҳои миёнаю калон хусусӣ гардонида шудааст.

Сиёсати давлатӣ дар соҳаи иқтисодиёт ба самти дастгирии ҳаматарафаи ташаббусҳои бахши хусусӣ ва соҳибкорӣ равона гардида, дар ин самт ҷиҳати аз байн бурдани монеаҳои маъмурии сунъӣ ва таъмини шаффофияти меъёрҳои ҳуқуқӣ нисбат ба субъектҳои фаъолияти соҳибкорӣ корҳои назаррас ба анҷом расонида шуд.

Дар қонунгузорӣ вобаста ба танзими фаъолияти соҳибкорӣ сармоягузорӣ барои ҷалби бештари сармоягузориҳои имтиёзҳои зиёди андозии гумрукӣ, бахусус, дар соҳаҳои афзалиятноки иқтисодиёти ҷумҳурӣ, аз қабиле кишоварзӣ, истифодаи канданиҳои ғоиданок, коркарди ниҳои маҳсулот, энергетика ва ғайра пешбинӣ карда шудаанд. Дар самти ислоҳоти низомии андозбандӣ таҳрири нави Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон қабул гардид, ки дар он номгӯи андозҳо аз 21 то 10 намуд ихтисор гардид. Инчунин аз 1 январи соли 2017 боз як намуди андоз коҳиш ёфта, шумораи андозҳо ба 9 намуд расонида шудааст.

Дар давраи соҳибистиқлолӣ аз ҷониби Ҳукумати Тоҷикистон ислоҳоти низомии иҷозатдиҳӣ роҳандозӣ шуда, дар доираи он шумораи иҷозатномаҳо аз 650 то 74 кам гардид. Дар заминаи ислоҳоти мазкур дар ҷумҳурӣ Феҳристи ягонаи давлатии электронии ҳуҷжатҳои иҷозатдиҳӣ ҷорӣ карда шуд.

Бо мақсади таъмини рушди иқтисодии мамлакат тавассути бехтар намудани фазои сармоягузорӣ ва соҳибкорӣ соли 2007 Шӯрои машваратии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба бехтар намудани фазои

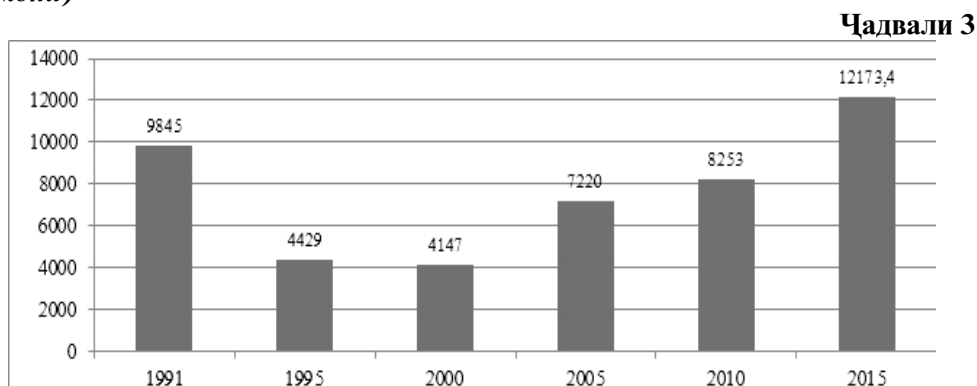
сармоягузорӣ таъсис дода шуд, ки ба ҳайати он намояндагони мақомоти давлатӣ, бахши хусусии ватанию хоричӣ ва шарикони рушд шомиланд.

Ҳукумати Тоҷикистон аз солҳои аввали истиқлолият сиёсати “дарҳои кушод”-ро пеш гирифта, бо зиёда аз 120 давлати ҷаҳон равобити мустақими иқтисодию тичоратиро барқарор намуд. Ислоҳоти амалигардида барои беҳтар гардидани мавқеи кишвар дар арсаи ҷаҳон ва рейтингҳои байналмилалӣ, бахусус барои беҳтар шудани мавқеи Тоҷикистон дар ҳисоботи «Пешбурди соҳибкорӣ»-и Бонки Ҷаҳонӣ мусоидат намуда, мақоми кишвар аз соли 2009 то соли 2016 дар ин ҳисобот даҳҳо зина боло рафт ва дар ин давра Тоҷикистон се маротиба ба рӯйхати даҳгонаи кишварҳои ислоҳотгар шомил шуд.

Агар дар соли 1995 ҳаҷми маблағгузори қарзӣ ба иқтисодиёт 9,1 млн. сомониро ташкил дода бошад, танҳо дар соли 2015 ҳаҷми қарзҳои додашуда ба иқтисодиёт ба 12,5 млрд. сомонӣ расидааст, ки 42 фоизи онро қарзҳои хурд ташкил медиҳанд.

Ба муомилот баровардани пули миллӣ, ташкили бозори дохилии асъор ва низоми ҳисоббаробаркуниҳои байналмилалӣ, узвият ба созмонҳои бонуфузи молиявӣ ҷаҳонӣ, муҳайё кардани асосҳои ҳуқуқӣ ва кафолатҳои давлатии мубодилашаванда будани пули миллӣ аз дастовардҳои назарраси сиёсати пулию қарзӣ дар 25 соли истиқлолият ба ҳисоб меравад. Қобили қайд аст, ки дар давоми солҳои 2005-2015 ба рушди соҳаҳои саноати кишвар дар маҷмӯъ 3,3 млрд. доллари ИМА сармоягузорӣ шудааст, аз ҷумла сармоягузорию мустақим 2,8 млрд. доллари ИМА ва дигар сармоягузориҳо 474,8 млн. доллари ИМА-ро ташкил медиҳад.

Ҳаҷми истеҳсоли маҳсулоти саноат дар солҳои 1991-2015 (млн. сомонӣ) ²

² WWW.Prezident.tj Эзоҳ: Нишондиҳандаҳои соли 2016 аз рӯйи ҷамъбасти пешакӣ оварда шудаанд.

Ҳаҷми истеҳсоли маҳсулоти саноат дар соли 2015 ба 12,2 млрд. сомонӣ расонида шуд.

Саноати хӯрокворӣ ва мучтамаи кишоварзии Тоҷикистон барои расидан ба яке аз ҳадафҳои стратегии кишвар – таъмини амнияти озуқаворӣ мамлакат нақши муҳим дошта, дар баробари ин, ҷиҳати ҳалли як зумра масъалаҳо, аз қабилӣ таъмини аҳолии мамлакат бо ҷойҳои корӣ, махсусан дар деҳот, ҳиссагузорӣ дар ҳаҷми умумии маҳсулоти дохилӣ ва зиёд намудани иқтидорҳои содиротии кишвар аҳамияти басо муҳим дорад.

Шумораи корхонаҳои соҳа аз 300 адади соли 1990 ба 700 адад корхонаҳои бузург ва миёнаву хурд дар соли 2015 афзуд, ки зиёда аз 7,5 ҳазор нафар аҳолии қабилӣ меҳнатро фаро гирифтааст.

Дар соли 2016 ҳаҷми маҳсулоти саноатиро ба 2,3 млрд. сомонӣ ва суръати афзоиши истеҳсоли филизи №1 - 112,5 фоиз ва филизи №2 - 143,5 фоиз расонида шуд. Истеҳсоли хокаи сурб ба 60,0 ҳаз. т., хокаи рух 108,0 ҳаз. т., хокаи мис 20 ҳаз. т., ва хокаи сурма ба 33,5 ҳазор т., таъмин гардид. Дар мавриди соҳаи кимиё ва нафту кимиё бояд қайд намуд, ки дар соли 1991 дар ҷумҳурӣ ҳамагӣ 10 корхона ғайб буд, ки нишондихандаи мазкур дар соли 2015 ба 45 адад расида, ҳаҷми истеҳсоли маҳсулот дар корхонаҳои мазкур ба 86 млн. сомонӣ баробар шудааст.

Соҳаи ихтироҷи ангишт муҳимтарин сохтори мучтамаи сӯзишвории энергетикӣ ба ҳисоб рафта, дар коҳиш додани камбудии неруи барқ ва таъмини истиклолияти энергетикӣ кишвар дар ҳамкорӣ бо сармоягузори ватанию хориҷӣ метавонад нақши муассир дошта бошад. Бо афзун гардидани талабот ба ангишт дар соҳаҳои мухталифи ҷумҳурӣ истихроҷи он дар соли 2015 ба 1,4 млн. тонна расонида шуд.

Дар солҳои соҳибистиклолӣ Ҳукумати мамлакат дар ҷодаи муваффақ гардидан ба яке аз ҳадафҳои стратегӣ – истиклолияти энергетикӣ тадбирҳои мушаххас меандешад. Дар давраи 25 соли истиклолияти давлатӣ дар ҷумҳурӣ 398,7 млрд. кВт/соат неруи барқ ва 20,9 млн. Гкал неруи гармӣ истеҳсол карда шуда, дар ҳаҷми 20,5 млрд.кВт/соат содирот ва 23,1 млрд. кВт/соат воридот гардидааст.

Дар давраи солҳои 2008 - 2016 аз ҳисоби сармоягузориҳои хориҷӣ 38 лоиҳаи инвестиционӣ дар самти сохтмону таҷдиди роҳҳои нақлиёти автомобилгард татбиқ шудааст. Дар ин муддат сохтмону таҷдиди роҳҳои автомобилгарди «Мурғоб – Қулма», «Шохон – Зиғар, марҳилаҳои 1, 2, 3», «Шкев – Зиғар», «Душанбе – Қўрғонтеппа – Данғара – Қўлоб», «Дўстӣ – Панҷи Поён, марҳилаҳои 1, 2», «Душанбе – сарҳади Қирғизистон, марҳилаҳои 1, 2, 3», «Душанбе – Чанок – сарҳади Ўзбекистон», «Қўрғонтеппа – Дўстӣ, марҳилаи 1», «Душанбе – Турсунзода – сарҳади Ўзбекистон», «Айнӣ – Панҷакент – сарҳади Ўзбекистон», инчунин нақбҳои

«Истиклол», «Шахристон», «Дӯстӣ», «Озодӣ» ва «Хатлон» ба истифода дода шуданд.

Кишоварзӣ аз ҷумлаи соҳаҳои муҳими иқтисодиёти милли ба ҳисоб рафта, яке аз ҳадафҳои стратегии кишвар – таъмини амнияти озуқаворӣ маҳз ба пешрафти соҳаи мазкур вобастагӣ дорад. Қобили зикр аст, ки айни замон соҳаи мазкур 20-23,5 Ҷоизи маҷмӯи маҳсулоти дохилро таъмин намуда, баҳри таъмини босубот ва мутаносиби аҳолии кишвар бо озуқаворӣ тавассути афзоиши мунтазам ва устувори истеҳсоли маҳсулоти кишоварзӣ, баланд бардоштани сатҳи даромаднокӣ ва таъмини шуғли аҳоли, инчунин ҳифзи захираҳои табиӣ, ки барои тавсеаи тақрирестехсолкунӣ зарур аст, мусоидат менамояд.

Дар соли 2015 ҳаҷми истеҳсоли маҳсулоти кишоварзӣ ба 21,6 млрд. сомонӣ расонида шуд, ки нисбат ба соли 1991 68,8 Ҷоизи афзоиш ёфта, ба соҳаи растанипарварӣ 14,6 млрд. сомонӣ ва ҷорводорӣ 7,0 млрд. сомонӣ рост меояд.

Дар даврони соҳибистиклолӣ барои таъмини амнияти озуқаворӣ бо дарназардошти афзоиши аҳолии кишвар ва зиёд гардидани талабот ба маҳсулоти кишоварзӣ ба гардиши кишоварзӣ 9,6 ҳазор гектар заминҳои нав ворид карда шуд.

Татбиқи ислоҳот дар соҳа имкон дод, ки соли 2015 нисбат ба соли 1997 истеҳсоли ғалла бештар аз 2,5 маротиба, картошка 6,9 маротиба, сабзавот қариб 4,8 маротиба, зироатҳои полезӣ тақрибан 9,2 маротиба, мевачот 2,6 маротиба, истеҳсоли гӯшт тақрибан 3 маротиба, шир 3,8 маротиба, тухм тақрибан 52 маротиба зиёд гардад. Мавриди зикр аст, ки маҷмӯи маҳсулоти кишоварзӣ дар соли 2015 нисбат ба соли соли 1997-ум 3,7 маротиба афзоиш ёфтааст.

Ҳукумати ҷумҳурӣ дар солҳои истиқлолияти давлатии кишвар ба масъалаи сармоягузориҳои соҳаҳои иқтисодиёт тавачҷуҳи махсус зоҳир карда, дар самти фароҳам овардани шароити мусоиди сармоягузорӣ, ҷалби бештари сармояи хориҷӣ ва ғайра тадбирҳои мушаххасро амалӣ намуда истодааст, ки боиси сол аз сол афзудани ҳаҷми сармоягузориҳои ҳам дохилӣ ва ҳам хориҷӣ ба иқтисодиёти мамлакат гардидааст.

Танҳо дар зарфи 10 соли ахир дар кишвар беш аз 90 лоиҳаи давлатии сармоягузорӣ ба маблағи умумии 12 миллиард сомонӣ татбиқ гардидааст. Дар айни замон 63 лоиҳаи дигар дар ҳаҷми умумии зиёда аз 19 миллиард сомонӣ амалӣ мешавад.

Қобили тазаккур аст, ки сиёсати пешгирифтаи Ҳукумати ҷумҳурӣ дар самти ҳамгироии иқтисоди кишвар бо ҷомеаи ҷаҳонӣ имкон дод, ки муносибатҳои иқтисодию тичоратӣ дар доираи принципҳои ҳамкориҳои мутақобилан судманд густариш ёбад ва Тоҷикистон ҳамчун кишвари дорои иқтисодиёти кушод шинохта шавад. Бо узвияти Тоҷикистон дар Созмони умумиҷаҳонии савдо доираи ин ҳамкориҳо боз ҳам густариш

ёфта, низоми тиҷорати хориҷии кишвар шаффофтар ва монеаҳои маъмурию техникӣ тадриҷан бартараф хоҳанд гардид.

Айни замон ҳамкориҳои тиҷоратиро иқтисодии ҷумҳурӣ бо 120 давлати хориҷӣ сурат мегирад. Дар натиҷаи вусъати доираи ҳамкориҳо тиҷорати хориҷии кишвар дар 25 соли истиқлолияти давлатӣ ба таври назаррас афзоиш ёфт.

Барои мушаххас намудани нақшаҳои стратегии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои оянда Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 қабул гардид. Дар асоси ин Стратегия нақшаҳои кӯтоҳмуддат, миёнамуҳлат ва дарозмуҳлати рушди иқтисодиву иҷтимоии кишвар ба ҳам мувофиқ гардонидани мешаванд. Ҳамакнун ҳадафҳои умумимиллӣ мушаххас, вазифаҳо ва нақшаҳои амалкард муайян карда шуданд. Дар ин ҳуҷҷати муҳим мақсади ниҳоеи гузариши мамлакат аз кишвари кишоварзӣ саноатӣ ба кишвари саноатиро кишоварзӣ тарҳрезӣ шудааст.

Адабиёт

1. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон 22.12.2016, шаҳри Душанбе
2. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, 23.01.2015, шаҳри Душанбе
3. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, 23.04.2014, шаҳри Душанбе
4. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон 30.04.2004, шаҳри Душанбе
5. Маҷаллаи Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон «Молия ва ҳисобдорӣ» барои солҳои 2016-20017
6. Сомонаи расмии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон www.president.tj

**САҲМИ АСОСГУЗОРИ СУЛҲУ ВАҲДАТИ МИЛЛӢ,
ПЕШВОИ МИЛЛАТ, ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
ЭМОМАЛӢ РАҲМОН ДАР ПЕШБУРДИ ИҚТИСОДИЁТИ
МАМЛАКАТ**

Маҳмадиева Г. А. – ассистенти кафедраи идоракунии иқтисодиёт ва молияи Донишқадаи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 734003, шаҳри Душанбе, кӯчаи Саид Носир 33, тел.: (+ 992) 559 002 543

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар пешбурди иқтисодиёти мамлакат саҳми басо бузург дорад.

Бо дастгирию раҳнамунҳои ин фарзонамард Тоҷикистон тибқи арзёбии созмонҳои байналмилалӣ молиявӣ солҳои охир се маротиба ба қатори 10 кишвари ислохотгари пешсаф шомил гардид.

Ибтиқори Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон буд, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон узви Созмони умумиҷаҳонии савдо гардида, барои соҳибқорони ватанӣ имкони фуруши мол ва тичорат дар ҳамаи бозорҳои кишварҳои ҷаҳон фароҳам гардида, равобити иқтисодии ҳориҷии кишвар вусъати тоза қасб намуд.

Вожаҳои калидӣ: иқтисодиёт, мамлакат, кишвари ислохотгар, иқтисоди серсоҳа, Кодекси андоз, соҳибқорӣ, нуруи барқ, қонҳои маъдан, содирот, воридот, индекси нархҳои истеъмолӣ.

**ВКЛАД ОСНОВАТЕЛЯ МИРА И НАЦИОНАЛЬНОГО
ЕДИНСТВА, ЛИДЕРА НАЦИИ, ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ
ТАДЖИКИСТАН ЭМОМАЛИ РАХМОНА В РАЗВИТИИ
ЭКОНОМИКИ СТРАНЫ**

Махмадиева Г. А. - ассистент кафедры управления экономикой и финансами Института государственного управления при Президенте Республики Таджикистан, 734003, г. Душанбе, улица Саида Носира 33, тел.: (+ 992) 559 002 543

Вклад Основателя мира и национального единства - Лидера нации, Президента Республики Таджикистан Эмомали Рахмона в развитии экономики страны огромен.

При его поддержке и указаний Таджикистан по оценкам международных финансовых организаций в последние годы три раза входил в числе десятков передовых стран - реформаторов.

По инициативе Лидера нации Республика Таджикистан стала членом Всемирной торговой организации, что дало возможность отечественным производителям выйти на все международные рынки торговли и способствовало развитию внешнеэкономических отношений.

***Ключевые слова:** экономика, страна, государство - реформатор, многосферная экономика государство, Налоговый кодекс, предпринимательство, электроэнергия, месторождения, импорт, экспорт, индекс потребительских цен.*

CONTRIBUTION OF THE FOUNDER OF PEACE AND NATIONAL UNITY, THE LEADER OF THE NATION EMOMALI RAHMON INTO THE DEVELOPMENT OF THE ECONOMY OF THE COUNTRY

***Mahmadiyeva G.A.** - Assistant of the Department of Management of Economics and Finance of the Institute of Public Administration under the President of the Republic of Tajikistan, 734003, Dushanbe, Said Nosir str., 33, phone: (+ 992) 559 002 543*

The contribution of the Founder of Peace and National Unity - the Leader of the Nation, the President of the Republic of Tajikistan Emomali Rahmon into the development of the country's economy is huge.

With its support and guidance, Tajikistan, according to the estimates of international financial organizations, has three times been among the top ten reformers in recent years.

At the initiative of the Leader of the Nation, the Republic of Tajikistan became a member of the World Trade Organization, which enabled domestic producers to enter all international markets for trade and contributed to the development of foreign economic relations.

***Keywords:** economy, country, reforming state, multi-sphere economy, tax code, business, electricity, deposits, import, export, consumer price index*

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, дар пешбурди иқтисодиёти мамлакат саҳми бениҳоят бузург доранд.

Дар натиҷаи сиёсати хирадмандона ва раҳнамунҳои мудаббиронои Сарвари давлат Ҷумҳурии Тоҷикистон, тибқи арзёбии созмонҳои байналмилалӣ молиявӣ, солҳои охир се маротиба дар радифи 10 кишвари ислоҳотгари пешсаф шомил гардидааст.

Маҳз ҳамин ташаббусу ибтикорҳои созандаи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон буд, ки Тоҷикистон ба узвияти Созмони умумиҷаҳонии савдо пазируфта шуда, ҳоли ҳозир дар миқёси байналмилалӣ ҳамчун иқтисодиёти серсоҳаи рушдбанда арзёби мегардад.

Ҷавҳари барномаи “Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030”-ро, ки Ҳукумати ҷумҳурӣ қабул намуд, раванди саноатикунони мамлакат ташкил медиҳад. Имрӯз дар кишвар барномаҳои зиёди судовари иқтисодӣ қабул гардида, мавриди татбиқ қарор мегиранд ва ин амалия ҷалби сармояи бештари хориҷӣ ва технологияи муосирро тақозо дорад.

Ҳамакнун дар доираи Кодекси андоз ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии амалкунанда барои ҳавасмандкунии пешрафти соҳибкорӣ беш аз 240 номгӯй имтиёзу сабукиҳо пешбинӣ гардидаанд.

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ҳамроҳ бо роҳбарони Афғонистон, Қирғизистон ва Покистон ба сохтмони ҳатти минтақавии интиқоли нерӯи барқ – КАСА-1000 хусни оғоз бахшиданд. Лоихаи мазкур шабакаҳои барқии Тоҷикистонро бо дигар кишварҳои минтақа, аз ҷумла Афғонистону Покистон пайваст намуда, ба тавсеаи ҳамкориҳои мутақобилан судманди иқтисодӣ бо онҳо ва дигар кишварҳои минтақа мусоидат хоҳад намуд.

Сарзамини Тоҷикистон аз сарватҳои гуногуни зеризаминӣ ғанӣ буда, омили мазкур барои рушди саноати истихроҷи маъдан ва истеҳсоли мавод ва масолеҳи сохтмон имконоти васеъ фароҳам овардааст. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон садҳо конҳои канданиҳои фойданок кашф ва барои баҳрабардорӣ омода карда шудаанд. Чанде аз онҳо имрӯз мавриди баҳрабардорӣ қарор дошта, дар онҳо зиёда аз 40 намуди маъдан аз ҷумла филизоти нодир истихроҷ карда мешавад.

Фаъолияти пурсамар ва густардаи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон буд, ки Тоҷикистон, тибқи гузориши Созмони Милали Муттаҳид, соли 2015 аз нигоҳи рушди сайёҳӣ дар ҷаҳон яке аз ҷойҳои намоёнро ба даст овард.

Пешвои миллат рушди баҳши хусусӣ ва сармоягузориро дар ҳуҷҷатҳои стратегияи мамлакат, аз ҷумла «Стратегияи миллии рушд барои давраи то соли 2030» яке аз омилҳои асосии таъмини ҳадафҳои гузашташуда муайян намудааст, ки сарчашмаҳои маблағгузорӣ барои амалисозии онҳо ба баҳши хусусӣ 54,7 миллиард доллари амрикоӣ ё 46,3 фоизи маблағҳои пешбинишуда рост меоянд.

Ин далели возеҳи аҳамияти саҳми баҳши хусусӣ барои таъмини рушди устувори иқтисоди миллӣ дар 15 соли оянда мебошад.

Соли 2016 дар доираи Форуми байналмилалӣ соҳибкорӣ Душанбе-2016 таҳти унвони «Рушди истеҳсолоти миллӣ - имконияти нави сармоягузорӣ», 20 ҳамоиши маҳофилу доираҳои соҳибкориву сармоягузори Тоҷикистону кишварҳои шарик ва дигар чорабиниҳо баргузор гардиданд, ки дар ҷараёни онҳо миёни соҳибкору

сармоягузори ватаниву хориҷӣ ва мақомоти давлатӣ як силсила санадҳои ҳамкорӣ ба имзо расонида шуданд. Санадҳои баимзорасида ба бунёди корхонаҳои саноатӣ, таъсиси ҷойҳои нави корӣ ва бехтар намудани инфрасохтори соҳибкориву сармоягузорӣ равона гардидаанд.

Бо нишондод ва дастури Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, новобаста ба таъсири омилҳои берунӣ, коҳишёбии суръати рушди иқтисодиёти ҷаҳон, ноустувории вазъи тичорати хориҷӣ, камфаъолиятии истеъмолкунандагон бинобар маҳдудшавии ҳаҷми маблағҳои интиқоли ва даромадҳои пулии аҳоли, дар ҷумҳурӣ рушди тамоюли мусбати иқтисоди миллӣ таъмин карда шудааст.

Якуми март соли 2017 дар шаҳри Исломободи Ҷумҳурии Ислонии Покистон Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар кори иҷлосияи 13-уми Созмони ҳамкории иқтисодӣ иштирок ва суҳанронӣ намуд.

Лозим ба ёдоварист, ки Созмони ҳамкории иқтисодӣ, яке аз ниҳодҳои муътабари минтақавию байнидавлатии иқтисодӣ буда, Ҷумҳурии Тоҷикистон аз соли 1992 узви он мебошад ва моҳи сентябри соли 2004 мулоқоти 8-уми Сарони давлатҳо ва ҳукуматҳои кишварҳои аъзои ин созмон дар пойтахти мамлакат шаҳри Душанбе баргузор шудааст.

Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар зимни суҳанронии худ дар кори ин иҷлосия изҳор доштанд, ки дар давраи мавҷудияти худ Созмони ҳамкории иқтисодӣ ба рушду тавсеаи бештараф бехтари ҳамкорихоии бисёрҷонибаи кишварҳои аъзо мусоидати фаъол карда, дар ин самт бо талошҳои муштарак заминаи ҳуқуқии ҳамкории ҷонибҳо дар самтҳои афзалиятнок ташаккул ёфтааст ва ҷиҳати густариши тичорати байни кишварҳо, рафтуомади соҳибкоруни сармоягузори ва ҳамлу нақли транзитӣ шароити созгор фароҳам оварда шудааст.

Сарвари давлати Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон таъкид намуд, ки рушду тавсеаи робитаҳои гуногунҷанба бо кишварҳои аъзои созмони мазкур аз ҷумлаи самтҳои муҳими сиёсати хориҷии Тоҷикистон ба ҳисоб рафта, саҳми онҳо дар гардиши тичорати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон беш аз 36 фоизро ташкил медиҳад.

Дар ҷаласаи мазкур барои ба уҳдаи Тоҷикистон гузашта шудани раёсат дар Шӯрои вазирони корҳои хориҷӣ қарор қабул карда шуд, ки дар асоси он соли 2018 ҷаласаи навбатии Шӯрои вазирони корҳои хориҷии давлатҳои аъзои Созмони ҳамкории иқтисодӣ дар пойтахти Тоҷикистон - шаҳри Душанбе баргузор хоҳад гардид.

Ҳангоми таҳияи нишондиҳандаҳои бучети давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои соли 2017 тамоми афзалиятҳо ва дастуру супоришҳое, ки аз Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 22 декабри соли 2016

бармеоянд, Стратегияи идоракунии молияи давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2009 - 2018, концепсияҳо ва барномаҳои тараққиёти соҳаҳои иҷтимоӣ ва рушди иқтисодиёт пешбинӣ гардидаанд, ба назар гирифта шудааст.

Дар натиҷаи чораҳои андешидаи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, танҳо аз ибтидои солҳои 2000-ум Ҷумҳурии Тоҷикистон ба марҳалаи рушд ворид гардид ва пешрафти босуботи иқтисодиёт, беҳтаршавии сатҳи зиндагии аҳолии кишвар тавассути суръат бахшидани корҳои бунёдкориву созандагӣ ва татбиқи ислоҳоти фарогир дар ҳамаи соҳаҳо таъмин мегардад.

Танҳо дар 15 соли ахир даромади буҷети давлатӣ аз 300 миллион сомонӣ то 18 миллиард сомонӣ зиёд гардида, даромади аҳоли 25 баробар ва пасандозҳои шахрвандони мамлакат беш аз 85 баробар афзоиш ёфтанд. Тибқи маълумоти оморӣ соли 2016 даромади пулии аҳоли 27,2 миллиард сомониро ташкил кард, ки нисбат ба соли 2015 – ум 8,1 фоиз зиёд мебошад.

Музди миёнаи меҳнат дар 20 соли охир 60 баробар ва андозаи миёнаи нафақа 85 баробар афзуд. Ҳамаи ин боиси се баробар паст шудани сатҳи камбизоатӣ гардид.

Дар даврони истиқлолият шумораи аҳоли ҳамасола дуҷуммим фоиз афзоиш ёфта, 1,6 баробар зиёд шуд, яъне аз панҷуммим миллион ба 8 миллиону 700 ҳазор нафар расид. Ҳамзамон сатҳи сифати зиндагии мардум хеле беҳтар гардида, дарозумрии миёнаи шахрвандон то 73,5 сол боло рафт.

Дар бисту панҷ соли истиқлолият бо ҷалби сармояи дохиливу хориҷӣ ҳазорҳо корхонаву коргоҳҳои хурду бузурги саноатӣ бунёд гардиданд, ки онҳо дар соҳаҳои истихроҷ ва коркарди маъдан, ангишт, саноати сабук ва кимиё, мошинсозӣ, коркарди филизоти қиматбаҳо ва ранга, маводу масолеҳи сохтмон ва саноати хӯрокворӣ фаъолият менамоянд.

Маҷмуи маҳсулоти дохилӣ зиёда аз 54 миллиард сомонӣ ва афзоиши воқеии он 6,9 фоизро ташкил менамояд. Сарфи назар аз коҳишҳои қурби пули миллӣ нисбат ба асъори хориҷӣ, нархҳо дар бозори истеъмолӣ дар сатҳи муътадил нигоҳ дошта шуда, таваррум 6 фоизро ташкил медиҳад.

Бо мақсади боз ҳам мусоид намудани шароит барои фаъолияти соҳибкорӣ ва ҷалби сармоя қонунгузори амалкунандаи Ҷумҳурии Тоҷикистон бо истифода аз таҷрибаи байналмилалӣ такмил ёфта, як қатор имтиёзҳо ва сабукиҳо дар андозбандии фаъолияти соҳибкорӣ ҷорӣ гардиданд. Аз ҷумла, аз 1 июни соли 2016 андози фурӯш барои нахи пахта бекор карда шуда, аз 1 январи соли 2017 меъёри андоз аз Ҷоида ба андозаи 1 фоиз паст ва меъёри пардохтҳои ҷорӣ он кам карда шуд.

Аз 1 - уми январи соли 2017 ҳадди ниҳой барои гузариш ба низоми умумии андозбандӣ ва бақайдгирӣ ҳамчун супорандаи андоз аз арзиши иловашуда аз 500 ҳазор сомонӣ то 1 миллион сомонӣ зиёд карда шуд.

Бо мақсади суръат бахшидан ба раванди саноатикунонӣ, рушди соҳибкории истеҳсолӣ ва содирот дар Паёми имсолаи Роҳбари давлат ба Маҷлиси Олӣ якҷанд супоришҳо дода шуданд.

Хулоса, дар асоси дастуру супоришҳои Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, дар соли 2016 новобаста аз таъсири омилҳои беруна, суръати рушди иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба 6,9 фоиз баробар гардид, ки нисбат ба соли 2015 ба андозаи 0,9 фоиз зиёд мебошад.

Ҳаҷми ММД дар соли 2016-ум 54,4 млрд. сомони ро ташкил дода, нисбат ба соли 2015-ум 6,0 млрд. сомонӣ зиёд мебошад.

Гардиши савдои хориҷӣ тақрибан ба 4,0 млрд. доллари амрикоӣ баробар гардид, ки ин нисбат ба соли 2015 ба маблағи 397,4 млн. долл. ИМА камтар мебошад.

Ҳиссаи содирот дар гардиши савдои хориҷӣ ба 22,9 фоиз ё 898,7 млн. доллари амрикоӣ ва ҳиссаи воридот, 77,1 фоиз ё ба 3,0 млрд. доллари ИМА баробар гардидааст.

Ҳаҷми содирот нисбат ба ҳамина давраи соли гузашта 0,9 фоиз ё 7,3 млн. долл. ИМА зиёд ва ҳаҷми воридот бошад, ба андозаи 11,8 фоиз ё 404,8 млн. долл. ИМА кам гардидааст.

Дар соли 2016 нисбат ба соли 2015 содироти нахи пахта 21,1 млн. доллари ИМА, алюминий 8,7 млн. доллари ИМА, пӯст 1,0 млн. доллари ИМА, маҳсулоти меваю сабзавот 10,1 млн. доллари ИМА кам ва маъдани оҳан ва концентрат 86,7 млн. доллари ИМА, семент 15,4 млн. доллари ИМА зиёд гардидааст.

Бояд зикр намуд, ки нисбат ба соли 2015 воридоти гандум ба маблағи 13,0 млн. доллари ИМА, орд ба маблағи 28,4 млн. доллари ИМА, шакар 22,8 млн. доллари ИМА, рағани растанӣ ба маблағи 5,0 млн. доллари ИМА, маҳсулоти нафтӣ 95,2 млн. доллари ИМА, ҷӯбу тахта ва маснуоти онҳо 53,4 млн. доллари ИМА ва воситаҳои нақлиёти сабукрав 55,6 млн. доллари ИМА коҳиш ёфтааст.

Мутаассифона, ҳоло ҳам шохиси фарқияти байни содирот ва воридот манфӣ буда, касри он 2,1 млрд. доллари ИМА-ро ташкил медиҳад.

Шохиси нархҳои истеъмолӣ, яъне меъёри таваррум дар соли 2016, 6,1 фоизро ташкил дод, ки нисбат ба соли 2015 ба андозаи 1,0 фоиз зиёд гардидааст.

Маъхазҳо:

1. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 22.12.2016

2. Суханронии Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон, дар 13-умин Саммити Созмони ҳамкории иқтисодӣ аз 01.03.2017

3. Суханронии ҷамъбасти Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон, дар ҷаласаи ҳабдаҳуми Шӯрои машваратии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба бехтар намудани фазои сармоягузорӣ аз 30.01.2017

4. Суханронии Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар мулоқот бо намоёндагони доираҳои сармоягузориву молиявии Давлати Қатар аз 05.02.2017

5. www.president.tj

6. mmk.tj

7. www.nbt.tj

8. medt.tj

**СИЁСАТИ ДАВЛАТИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ДАР
САМТИ МУБОРИЗА БО КОРРУПСИЯ ВА ТАЪСИРИ ОН БА
МАҒКУРАИ ЗИДДИКОРРУПСИОНИИ ҶАВОНОН**

Пиров А. – донишҷӯи курси 4-уми факултети муносибатҳои байналмилалии Донишқадаи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 734003, шаҳри Душанбе, кӯчаи Саид Носир 33, тел.: (+992) 777 076 707, E-mail: rasulov.aminjon@mail.ru

Муаллиф дар мақола ба коррупсия – яке аз масъалаҳои мубрами ҷомеаи башарии мусир дахл намудааст, ки таъсири харобиовари он барои асосҳои иҷтимоӣ – сиёсӣ ва иқтисодии кишварҳои ҷаҳон, аз ҷумла, Ҷумҳурии Тоҷикистон аз падидаҳои номатлубе чун терроризму ифротгароӣ ва гардиши ғайриқонунии маводи нашъаовар камтар нест. Дар мақола, асосан, сиёсати давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти мубориза бо коррупсия ва таъсири он ба мағкураи зиддикоррупсионии ҷавонон бо овардани санадҳои меъёрии ҳуқуқии амалкунанда дар кишвар мавриди баррасӣ қарор гирифтааст.

Вожаҳои калидӣ: коррупсия, ҷиноятҳои фаромилӣ, ҷаҳонбинии зиддикоррупсионӣ, пора, “пушиӯӣ”, ҳуқуқвайронкунии иқтисодӣ, ҷомеаи шаҳрвандӣ, санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, маърифати ҳуқуқӣ, мақомоти ваколатдор, шахси мансабдор, арзишҳои миллӣ, сиёсати давлатии ҷавонон, мубориза бо омилҳои фасод

**ГОСУДАРСТВЕННАЯ ПОЛИТИКА РЕСПУБЛИКИ
ТАДЖИКИСТАН В БОРЬБЕ С КОРРУПЦИИ И ЕЕ ВЛИЯНИЕ НА
АНТИКОРРУПЦИОННОЙ ПОЗИЦИИ МОЛОДЁЖИ**

Пиров А. – студент 4-го курса факультета международных отношений Института государственного управления при Президенте Республики Таджикистан, 734003, шаҳри Душанбе, ул. Саида Носира 33, тел.: (+992) 777 076 707, E-mail: rasulov.aminjon@mail.ru

Автор в статье затрагивает коррупцию - актуальную проблему современного мира и в том числе Республики Таджикистана, который по своей пагубности для подрыва социально-политических и экономических устоев общества не уступает терроризму, экстремизму и незаконному обороту наркотиков. В статье в основном рассматривается государственная политика Республики Таджикистан в борьбе с коррупцией и ее влияние на антикоррупционной позиции молодежи, также приводятся соответствующие действующие нормативные правовые документы в стране.

Ключевые слова: коррупция, транснациональные преступления, антикоррупционное мировоззрение, взятка, “промыывание денег”, экономическое правонарушение, гражданское общество, нормативные правовые документы, правовое знание, уполномоченный орган, должностное лицо, национальные ценности, государственная молодёжная политика, борьба с факторами коррупции

STATE POLICY OF THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN IN COMBATING CORRUPTION AND ITS INFLUENCE ON ANTI- CORRUPTION POSITION OF YOUTH

Pirov A. – 4-th year student of the Faculty of International Relations Institute of Public Administration under the President of the Republic of Tajikistan, 734003, Dushanbe, Said Nosir str. 33, phone: (+992) 777 076 707. E-mail: rasulov.aminjon@mail.ru

The author touches upon the issue of corruption - an urgent problem of the modern world, including the Republic of Tajikistan, which, in its perniciousness for undermining the socio-political and economic foundations of society, is not inferior to terrorism, extremism and illicit drug trafficking. The article, basically, examines the state policy of the Republic of Tajikistan in the fight against corruption and its impact on the anti-corruption position of the youth. In addition, the relevant applicable normative legal documents of the Republic of Tajikistan are provided in the article.

Keywords: corruption, transnational crimes, anti-corruption world view, bribe, "money laundering", economic violation, civil society, regulatory legal documents, legal knowledge, authorized body, official, national values, state youth policy, the fight against factors of corruption

Коррупсия ба унвони як падидаи номатлуб дар радифи дигар мушкилоти ҳассоси ҷаҳонӣ, ба мисли терроризм, ифротгароӣ, гардиши ғайриқонунии маводи муҳаддир ва ҷиноятҳои фаромиллӣ ҷомеаи башариро ба ташвиш овардааст. Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки худ дар сафи муқаддами мубориза алайҳи коррупсия қарор дорад, дар таҳкими ҷаҳонбинии зиддикоррупсионӣ ва ташаккули тафаккури солими шаҳрвандон саҳми муҳим дорад. Ҷаҳонбинии зиддикоррупсионӣ эҳтиром ва гиромӣ доштани арзишҳои олиӣ иҷтимоӣ–сиёсӣ, иқтисодӣ, ҳуқуқӣ ва маънавию дар баробари дигар арзишҳои муқаддас фаро гирифта, ривочу раванқи онҳоро тавассути тарзу усулҳои мақсадноки таъсиррасонӣ пешбинӣ менамояд. Аз ҷониби дигар, ҷаҳонбинии зиддикоррупсионӣ ҳамчун баёнгари мафкура ва руҳияи солими инсонӣ комил ва ҳидояти вай ба масири бунёд ва эъмори ҷомеаи мутаммадини шаҳрвандӣ арзёбӣ

мегардад. Дар иртибот ба баррасии ин масъала лозим меояд, ки ба мафҳум ва мазмуни истилоҳи маъмули “коррупсия” ибрози назар гардад. Аммо қабл аз он ки ба таҳлили сиёсати давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти муқовимат бо зухуроти коррупсионӣ иқдом гардад, зикри чанд нуктаи мухтасар дар бораи ба мафҳуми “коррупсия” вочиб дониста мешавад.

Дар забони тоҷикӣ асосан истилоҳи “пора” роиҷ аст. Аз забони арабӣ низ вожаи “ришва” ба таркиби луғавии забони тоҷикӣ ворид гардида, бинобар бештар маъмул шудани он, дар миёни уламо ва кузот доираи истеъмоли вожаи “пора” дар забони адабӣ то андозае маҳдуд шуда буд. Дар фарҳанги “Ғиёс-ул-луғот” омадааст: “ришва(т) – он чи ба касе диҳанд, то корсозии баноҳақ кунад ва дар забони порсии қадим онро “пора” гӯянд”. Истилоҳи “коррупсия” аз вожаи латинии “corruptio” бармеояд, ки маънои аслиаш “вайрон кардан”, “ришва ва ришваситонӣ” аст. Калимаи арабии “фасод” низ, ки бештар дар забони форсӣ ба назар мерасад, ба маънии табоҳӣ, вайронӣ, беназми, зишткорӣ ва бадахлоқӣ тафсир мешавад.

Воқеан, дар миёни мардуми тоҷик бештар, истилоҳҳои “пора”, “порагир” ва “порахӯр” маъмул аст. Имрӯз истилоҳи “коррупсия” серистеъмол буда, ба забони давлатӣ ва низоми қонунгузории миллӣ низ аз тариқи забони русӣ ворид гардидааст. Дар “Фарҳанги муосири бузурги англисӣ-порсӣ” вожаи “коррупсия” ба маъниҳои мухталиф, амсоли “фасод” ва “пулшӯӣ” шарҳу тафсир ёфтааст. Дар ҷаҳони муосир вобаста ба раванди босуръати ҷаҳонишавӣ ва бархӯрди тамаддунҳо, дар асоси муқаррароти асноди меъёрии ҳуқуқии миллӣ ва байналмилалӣ мафҳумҳои гуногуни коррупсия истифода мешаванд. Дар асоси изҳороти расмии СММ мафҳуми коррупсия чунин шарҳ дода шудааст: “Коррупсия – ин суистифода аз ваколатҳои хидматӣ бо мақсади ба даст овардани фоидаи шахсӣ мебошад”.

Ришва ва ришваситонӣ дар низоми ҳуқуқи мусулмонӣ ва сарчашмаҳои асосии он китоби муқаддаси Қуръон ва ҳадисҳои Паёмбари ислом Муҳаммад (с) ҷиддан маҳкум ва ҳамчун воситаи заифгардонии маънавияти инсон маънидод мешавад. Дар ояти 188 сураи Бақара (2-188) чунин омадааст: “ва амволи хешро дар миёни хеш ба ноҳақ махӯред ва амволи худро ба ҳокимон марасонед (яъне: ба ришва), то поре аз амволи мардумро ба ситам бихӯред; ва шумо медонед”. Ё худ, дар ояти 42 сураи Моид (5-42) омадааст: “онҳо шунавандагони сухани дуруғанд, хӯрандагони ҳароманд (яъне, ришваанд) агар пеши ту биёянд, миёни онҳо ҳукм кун, ё аз онҳо рӯй бигардон. Ва агар аз онҳо рӯй бигардонӣ, ба ту ҳеҷ зиёне нарасонанд: ва агар ҳукм кунӣ, пас дар миёни онҳо ба инсоф ҳукм кун ба дурустӣ, ки Худо адлқунандагонро дӯст медорад”.

Маълум аст, ки баъди соҳибистиклол гардидани Ҷумҳурии Тоҷикистон мубориза ба муқобили ҳуқуқвайронкуниҳои иқтисодӣ яке аз самтҳои асосии сиёсати ҳуқуқии давлат қарор гирифт ва баҳри амалӣ гардонидани ин сиёсат аз тарафи роҳбарияти кишвар ва мақомоти калидии давлатӣ мубориза алайҳи коррупсия сол ба сол вусъати бештар пайдо карда, ҳамзамон пешгирии омилҳои ба он мусоидаткунанда дар феҳристи авлавиятҳои сиёсати пешгирифтаи давлату ҳукумат шомил гардид. Дар қонуни ҚТ “Дар бораи мубориза бар зидди коррупсия” аз 25 июли соли 2005 таърифи расмӣ коррупсия ба таври зайл ифода ёфтааст:

“Коррупсия – ин кирдори (ҳаракат ё беҳаракатӣ) шахсони ба иҷрои вазифаҳои давлатӣ ваколатдор ё ба онҳо баробар кардашудае мебошад, ки мақоми худ ё имкониятҳои онро бо мақсади ба манфиати худ ё шахсони дигар ба даст овардани неъматҳои моддӣ ва ғайримоддӣ, бартарият ва имтиёзҳои дигари бо қонунҳо пешбинишуда, инчунин ба ин шахсон ваъда додан, пешниҳод ё пешкаш намудани ин гуна неъмату бартариятҳо бо мақсади моилкунӣ ва ё кадркунӣ онҳо барои иҷрои ин ё он кирдор ба манфиати шахсони воқеию ҳуқуқӣ истифода мебаранд”. Коррупсия, пеш аз ҳама, обрӯю эътибори давлат ва ҳокимиятро дар назди ҷомеа коҳиш дода, боиси зарари зиёди иқтисодӣ ва коҳишёбии нуфузи давлат дар арсаи байналмилалӣ мегардад. Бо ҳамин мазмун, ба амнияти суботи ҷамъиятӣ таҳдиди ҷиддӣ ба миён оварда, гузашта аз ин, раванди демократикунонии ҷомеа дар рӯёруӣ бо паёмадҳои манфии коррупсия дар ҳолати осебпазирӣ қарор мегирад.

Ҷумҳурии Тоҷикистон баъд аз соҳибистиклол гаштани дар қатори дигар мушкилоти умдаи сиёсӣ иҷтимоӣ ва фарҳангии иқтисодӣ боз ба зухуроти ангезандаи коррупсионӣ мувочех гардид. Сабабҳо ва омилҳои асосии густариши коррупсия дар ҷомеа, агар аз як тараф, коста будани маърифати ҳуқуқии шаҳрвандон ва дар сатҳи пойин қарор доштани зиндагии мардум бошад, аз сӯи дигар, ҳанӯз омода набудани мардум ба иқтисодиёти бозоргонӣ ва дарк накардани меъёрҳои сифатии он буданд. Албатта, вусъати коррупсия дар тамоми соҳаҳои ҳаёти ҷомеа Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистонро наметавонист бетараф гузорад, зеро раванди демократикунонии ҷомеа дар рӯ ба рӯи коррупсия дар ҳолати осебпазирӣ қарор дошт. Аз ин рӯ, бо ибтикор ва ташаббуси Пешвои миллат - Асосгузори сулҳу Ваҳдати миллӣ, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон як қатор ислоҳоти ҳуқуқӣ дар самти танзими муқаррароти қонунҳо ва дигар асноди ҳуқуқӣ мутобиқи меъёрҳои байналмилалӣ рӯи қор омад ва барои дар самти мубориза бо коррупсия ҷораҳои зарурӣ андешида шуданд.

Баъди бомуваффақият ба имзо расидани Созишномаи умумии истиқрори сулҳ ва ризоияти миллӣ дар Тоҷикистон, аз 8 сентябри соли 1997 инҷониб, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон амнияти иқтисодии

миллиро ҳамчун моҳият ва ҳадафи мубориза бар зидди коррупсия дарк намуда, ақидаи муҳими сиёсати зиддикоррупсионии давлатро ибраз намуд: «Барои мо муҳим аст, ки барои хотима ёфтани ба порахурӣ, талаву тороч кардани амволи давлатӣ, амвол ва сахмияҳои халқ ва дигар ҷинойтҳои вазнин ба ягон кас, ба ягон шахси мансабдор, сарфи назар аз обрӯю заҳматҳои қаблӣ, сустқавлӣ нанамоем. Ин ақидаро бо масъулияти бузург изҳор намуда, ошкоро мегӯям: давлат барои хиёнати иқтисодӣ, амалҳои зиддиконститусионӣ, поймолкунии манфиатҳои халқ ва миллат ягон касро намебахшад». Бо дарназардошти ин суҳанронӣ, яке аз муҳимтарин самтҳои ақсуламал ва муқовимати ҷиддӣ бо коррупсия ба миён оварда шуда, дар ин замина такмили заминаҳои ҳуқуқӣ муташаккил ва мустаҳкамтар гардид.

Дар партави ин иқдом, Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 21 июли соли 1999 №1262 «Дар бораи тадбирҳои иловагии пурзӯр намудани мубориза бар зидди ҷинойткорӣ дар соҳаи иқтисод ва коррупсия», қабули Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мубориза бар зидди коррупсия» аз 10 декабри соли 1999 заминаи марҳилаи сифатан нави мубориза ба ин падидаи номатлубро ибтидо гузошт. Дар заминаи чунин иродаи устувори сиёсати зиддикоррупсионии роҳбарияти олии сиёсии кишвар як қатор қонунҳо ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ баҳри ҷилавгирӣ аз амалҳои ғайриқонунии хусусияти коррупсионидошта ва тақвияти мубориза дар ин самт қабул гардидаанд. Бад-ин тартиб, тадбирҳои таъмини ҷанбаҳои шаффофият ва беғаразӣ дар хизмати давлатӣ андешида шуда, уҳдадорӣ ҳар як хизматчиӣ давлатӣ барои пешниҳоди эъломия дар бораи даромад ва амвол муқаррар гардид. Ҳамчунин, Кодекси одоби хизматчиӣ давлатӣ аз тарафи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба имзо расид. Бо мақсади муборизаи бевосита бо коррупсия дар мамлакат ва муттаҳид сохтани саъю кӯшишҳои зиддикоррупсионии давлат, ба пайкори зидди ин падидаи нангин ҷалб намудани ҷомеаи шаҳрвандӣ, намояндагони бахши хусусӣ ва ташкилотҳои байналмилалӣ, муқовимати мақсаднок ба коррупсия бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 10 январи соли 2007 мақомоти махсусгардонидашудаи зиддикоррупсионӣ – Агентии назорати давлатии молиявӣ ва мубориза бо коррупсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон таъсис ёфт, ки вазифаҳои асосии он аз назорати давлатии молиявӣ, пешгирӣ, барҳам додан ва ошкор намудани ҳуқуқвайронкуниҳои коррупсионӣ, таҳқиқи ибтидоӣ, тафтиши ҷинойтҳои коррупсионӣ ва амалӣ намудани маҷмӯи тадбирҳои сиёсати давлатии зиддикоррупсионӣ иборат мебошад.

Агар коррупсия ҳамчун зухуроти номатлуби ҷомеа маҳсуб гардад, пас сиёсати давлатӣ дар самти муқовимат ва мубориза ба ин падида, ҳамзамон ташаккули тарбияи ҳуқуқӣ омили муҳими таъсиррасонӣ ба мафкураи зиддикоррупсионии аҳоли ва махсусан ҷаҳонбинии ҷавонон бетаъсир

нахоҳад монд. Аксари муҳаққиқон бар ин назаранд, ки коррупсия на худ аз пеши худ, балкӣ заминаҳои ҳуқуқӣ, иқтисодӣ, сиёсӣ, иҷтимоӣ ва ахлоқии пайдоиши худро дорад. Аз ин лиҳоз, афзоиш ва зухуроти ҷиноятҳои коррупсионӣ асосҳои давлатдорӣ, фаъолияти муътадили мақомоти давлатиро ҳалалдор намуда, ба ахлоку афкори чомеа таъсири манфӣ мерасонанд. Сардори давлат дар Паёми худ ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 23 апрели соли 2014 бори дигар таъкид намуд: «Масъалаи пешгирӣ ва мубориза бар зидди коррупсия ва татбиқи ҳамаҷонибаи Стратегияи муқовимат бо коррупсия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2013-2020 дар оянда низ ҳамчун самти муҳимтарини сиёсати ҳуқуқии давлат боқӣ мемонад». Стратегияи мазкур ҳамчун санади барномавии дурнамои миёнамӯҳлати сиёсати давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти муқовимат ба коррупсия, барои паст кардани шиддат ва сатҳи коррупсия дар сатҳи кишвар равона гардида, бо дарназардошти меъёрҳо ва стандартҳои байналмилалӣ дар ҳамкорӣ бо мақомоти давлатӣ, чомеаи шаҳрвандӣ таҳия гардида, дар назар аст, ки дар ҳамбастагӣ бо ташкилотҳои бонуфузи ҷаҳонӣ ва минтақавӣ амалӣ мегардад. Аз рӯи таҳлили ҳаёти сиёсии Ҷумҳурии Тоҷикистон вазифаҳои асосии идеали сиёсии мо аз яқдилӣ ва ягонагии миллӣ, фазои фароҳи робитаҳои дӯстӣ, бародарӣ ва муттаҳидии халқҳои сокини кишварамон, ҳифзи фазои яқпорчагии миллӣ ва пойдорӣи ҳамешагии сулҳу амният дар миқёси давлат иборат аст. Аз ин лиҳоз, қайд кардан бамаврид аст, ки яке аз меҳварҳои афзалиятноки сиёсати дохилии давлат ин бевосита самти кор бо чавонон ва иштироки фаъолони онҳо дар ҳаёти бисёрҷонибаи кишвар маҳсуб мегардад. Дар иртибот ба ин, агар насли чавони кишвар ба таҷрибаи амалии Тоҷикистони чавон ва таърихи оламшумули мутаммадини кишвар назар афканад, идрок хоҳад кард, ки сарфи назар аз ҳамаи он вазъияти вазнини иқтисодӣ ва мушкилоти дар сатҳи чомеа вучуддошта, сиёсати давлатии чавонон ва муносибат бо онҳо дар маркази диққати ҳамешагии давлату миллат қарор дошта ва қарор хоҳад дошт. Имрӯз чавонон насли хушбахти даврони Истиқлолият ва нерӯи бозғамимодӣ пешбарандаи давлату миллат ҳамчун ифодагари манфиатҳои ин қишри фаъоли чомеа, дар симои хизматчиёни давлатӣ омили асосии ноилшавии сатҳи инкишоф ва пешрафти чомеа маҳсуб мегарданд.

Дар шароити кунунӣ, зиёда аз 70 ҷисади аҳолии Тоҷикистонро чавонон ташкил медиҳанд. Бо дарназардошти моҳият ва зарурати роҳандозии ин самти мураккаб ва ҳамзамон ташаккули ҷаҳонбинии зиддикоррупсионии чавонон, хусусан хизматчиёни давлатӣ дар Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Маҷлиси Олии ҶТ қайд гардидааст, ки: «Мақсади сиёсати давлатии чавонон дар соҳаи кор бо чавонон, тарбияи кадрҳои комилан маълумотдор ва мутахассисон – насле, ки дараҷаи дониши васеъ доранд, иборат мебошад. Аз ҷониби дигар, омили

ташаккули масъулияти ояндабинии ҷавонон барои давлат аз васеъ ба роҳ мондани иштироки ҷавонон дар раванди демократикунонии ҳаёти кишвар ва таракқиёти минбаъдаи ҷамъият иборат аст.

Сиёсати давлатии ҷавонон тақозо менамояд, ки:

- *ба чи андоза ҷавонон ҳаёти кунунии иҷтимоӣ ва сиёсати давлати мазкурро қабул ва ҷонибдорӣ менамоянд;*
- *навоварие, ки ҷавонон барои пешрафти минбаъдаи ҷомеа ва дар сатҳи фаъолияти давлат ворид менамоянд ва ба ин восита ифодаи таассуроти насли гузашта нисбат ба онҳо муайян мегардад.*
- *ба кадом сатҳу дараҷа ҷавонон омилҳои инкишоф ё монетаи пешрафти ҷомеа ва давлат мегарданд. Ба насли ҷавони кишвар низомии худинкишоф ҳосил нест, зеро ҳаёти минбаъдаи онҳо ба шароити воқеии фазои комили сиёсӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоӣ алоқамандии ногусастанӣ ва вобастагии зич дорад.*

Яке аз самтҳои афзалиятноки сиёсати давлатии ҷавонон дар иртибот бо талабот ва тақозои замон тарбияи дурусти насли наврас дар руҳияи ҳувийят ва асолати меҳанпарастӣ, худшиносӣ ва ҳудодоҳии миллӣ, эҳсоси баланди масъулияти шаҳрвандӣ, пос ва гиромӣ доштани арзишҳои миллӣ ва муносибати боэҳтиромона ба арзишҳои муқаддаси миллат ба шумор меравад. Дар ҷараёни омӯзиш ва мавриди таҳлил қарор додани самтҳои муҳими сиёсати давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон қайд кардан бамаврид аст, ки зарурати сиёсати мазкур нисбат ба ҷавонон дар ба эътибор гирифтани муайян намудани вазъи иҷтимоии онҳо зоҳир мегардад. Яъне, ҷавонон қисми ҷудонопазири ҷомеаи оянда маҳсуб мегарданд, зеро насли дорони ҷаҳонбинии ташаккулёфтаи сиёсӣ дар таносуб ба дигар гурӯҳҳои иҷтимоӣ мақому манзалати ивазнашавандаро соҳибанд ва барои тақдирӣ имрӯза ва ояндаи давлату миллати ҳеш масъуланд.

Мусаллам аст, ки коррупсия таърихи бостонӣ дошта, яке аз мушкилоти умдатарини иҷтимоӣ ба ҳисоб меравад ва аз оғози пайдоиши насли башар ин зухурот ҳамқадам ва ҳамнафаси ҷомеаи инсонист. То имрӯз ба ҳеҷ як давлате муяссар нашудааст, ки ин падидаи нангини коррупсиониро комилан аз байн бубарад, вале дар баъзе давлатҳои дунё, амсоли Сингапур, Дания, Хитой ва Олмон тавонистанд, сатҳи ин зухуроти номатлубро то андозае коҳиш диҳанд ва дар раванди муқовимат бо он дар ҷомеа мафкурии зиддикоррупсиониро эҷод намоянд. Роҳҳои муқовимат бо коррупсия зиёд аст. Бад-ин тартиб, ахли ҷомеа дар он ақидаанд, ки гӯё пора воситаи ягонаи даҳолат ба вусъати қори мақомоти давлатӣ маҳсуб мегардад. Он чунон воситаи таъсиррасонии муассирест, ки ба қабули қарори лозимӣ кӯмак карда, қорафтадагонро бо қорманди мақомоти

давлатӣ баробар мекунад ва дар як вақт қораманди мақомоти давлатиро дар назди қорафтада забонкӯтоҳ мегардонад.

Аз он чи ки гуфта шуд, хулоса қардан мумкин аст, ки пораро (додан м.319 ва гирифтани м.320 ҚЧ), бо таври дигар ҳамчун созиши ғайриқонунии байни қораманди мақомоти давлатӣ ва ашхоси қорафтада меҳисобанд.

Бо истифода аз фурсати муносиб барои ҳар чи бештар муҳайё сохтани фазои оштинопазири зиддикоррупсионӣ дар чомеа якҷанд тавсияву пешниҳодҳо зикр мегарданд:

1) Бояд ислоҳоти маъмуриерӯйи қор ояд, ки ҳидоятгари хизмати давлатии ошқоро ва шаффоф бошад.

2) Эҷод намудани мафкураи ахлоқӣ-маънавии зиддикоррупсионӣ дар асоси манфиатҳои миллӣ ва арзишҳои мазаҳабӣ, ки ҳамчун роҳнамои хизматчиёни давлатӣ дар шакли дастурамали рӯимизӣ бошад.

3) Бояд механизми мураккаби андозбандӣ ва иҷозатдиҳӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки имрӯз боиси ғаъол гардидани омилҳои коррупсионӣ дар байни соҳибқорон ва баҳусус, хоҷагиҳои деҳқонӣ гардидааст, то ба андозае сода ва осон гардонида шавад, ки ҳар як шаҳрванд бе мамониат битавонад шахсан маблағро ба давлат пардохт намояд.

4) Барои амалӣ гардидани маҳдудиятҳои пешбиниқардаи қонунгузорӣ нисбат ба хизматчиёни давлатӣ, ки маҳдуд гаштани фазои озоди иқтисодӣ ва ғаъолияти инҳисориро дар мамлақат маҳқум менамояд, қораҳои назоратии қатъиро амалӣ намудан лозим аст.

5) Лозим ба ёдоварист, ки барои қалб намудан ва ҳавасманд қардани ҳар як шаҳрванди ҷумҳурӣ дар роҳи иҷро намудани амалҳои зиддикоррупсионӣ қорҳои таблиғотию тарғиботи қорнок қарда, аз дарқи ҳавфи баланд доштани оқибатҳои манфии он, тавассути ВАО ва шабақаҳои иҷтимоӣ маълумоти қадидро пешкаш намоанд.

6) Дар муассисаву мақомоти давлатӣ ва он қойҳое, ки эҳтимоли содир намудани амалҳои коррупсионӣ мавҷуд аст, вобаста ба имқониятҳои қараҳои назоратӣ насб қарда шавад.

Ногуфта намонад, ки шояд баъзе тавсияҳо ва пешниҳодҳои манзурқардида ба дурустии аслии ҳалли мушкилот созгор набошанд, аммо то қадри имқон барои қоҳиш ёфтани ва аз байн рафтани “аҳримани асри XXI” дар натиқаи омӯзиш ва таҷрибаҳои қаҳонии давлатҳои имрӯза, сабабҳои ва роҳҳои барқарарқарноии он то андозае мусоидат намояд.

Адабиёт:

1. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 23 апрели соли 2014

2. Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 21 июли соли 1999 таҳти №1262 «Дар қораи тадбирҳои иловагии қурзӯр намудани мубориза бар зидди қиноятқорӣ дар соҳаи иқтисод ва коррупсия»

Ҷомеа ва ҷавонон

3. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи хидмати давлатӣ” аз 5 марти соли 2007
4. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 25 июли соли 2005 таҳти №7 «Дар бораи мубориза бар зидди коррупсия»
5. Стратегияи муқовимат бо коррупсия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2013-2020 аз 30 августи соли 2013
6. Баҳриддинов С.Э, Шарипов Т.Ш. Сиёсати давлат дар самти мубориза бо ҷинояткорӣ. Государство и право, 2007, №2
7. Ш. Ҳасанов. Коррупсия: масоили иқтисодӣ, сиёсӣ, ташкилӣ ва ҳуқуқӣ. Душанбе: 2015
8. Тафсири Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи мубориза бар зидди коррупсия”. Зери таҳрири д.и.х., профессор Раҳимов М.З. Душанбе: 2012
9. Концепсияи миллии сиёсати ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон.- Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 2 январи соли 2014, №760

ТОБИШҶОИ УСЛУБИЮ МАЪНОИИ БАЪЗЕ ВОЖАҶО ДАР КОРГУЗОРИИ МАҚОМОТИ ДАВЛАТӢ

Шарипов Ш. Р. - н.и.ф., дотсенти кафедраи забонҳои Донишқадаи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 734003, ш. Душанбе, кӯчаи Саид Носир 33, тел.: (+992) 927 573 228; E-mail: sssharif@mail.ru

Дар мақолаи мазкур дар бораи истифодаи нодурусти як қатор калима ва ибораҳо дар забони коргузорӣ сухан рафта, тарзи дурусти навишти онҳо нишон дода шудааст. Истифодаи вожаҳои сермаъно ва чамъбандии такрорӣ калимаҳо боиси табоҳ гардидани фасоҳат ва услуби нигориш дар забони коргузорӣ мегардад.

Калидвожаҳо: фарҳанг, забон, мақомоти давлатӣ, хизматчиӣ давлатӣ, коргузорӣ, калима, исм, сифат, феъл, дастгоҳи маъмурӣ, маъно, гӯиш

СТИЛИСТИЧЕСКИЕ И СМЫСЛОВЫЕ ОТТЕНКИ НЕКОТОРЫХ СЛОВ В ДЕЛОПРОИЗВОДСТВА ГОСУДАРСТВЕННЫХ ОРГАНОВ

Шарипов Ш.Р. – к.ф.н., доцент кафедры языков Института государственной управлени при Президенте Республики Таджикистан, 734003, г. Душанбе, ул. Саида Носира 33, тел.: (+992) 927 573 228; E-mail: sssharif@mail.ru

В статье речь идёт о некоторых случаях неправильного употребления ряда слов и выражений в языке делопроизводства государственных органов, указывается правильный способ употребления и написания. Использование многозначных слов в двойное множественное число становятся причиной ухудшения изящности и красноречивости стиля изложения в делопроизводстве.

Ключевые слова: культура, язык, государственные органы, государственный служащий, делопроизводство, слово, имя прилагательное, имя существительное, глагол, административный аппарат, смысл, диалект

STYLISTIC AND MEANING SHADES OF CERTAIN WORDS IN THE LANGUAGE OF DOCUMENTATION MANAGEMENT OF STATE BODIES

Sharipov Sh.R. – Candidate of Philology, Associate Professor of the Languages Department of the Institute of Public Administration under the

President of the Republic of Tajikistan, 734003, Dushanbe, Said Nosir str., 33, phone: (+992) 927 573 228; E-mail: ssssharif@mail.ru

The article deals with some cases of misuse of a number of words and expressions in the language of office work of state bodies, the correct way of using and writing is indicated. The use of polysemous words doubles the number of deterioration of elegance and eloquence of the style of presentation in the workflow.

Keywords: *culture, language, government bodies, civil servant, documentation management, word, adjective, noun, verb, administrative structures, meaning, dialect*

Имрӯз дар забони коргузории мақомоти давлатӣ як қатор вожагон ва ибораҳо бар хилофи қоидаҳои забонӣ истифода мешаванд, ки ислоҳи онҳо амри зарурӣ ба шумор меравад.

Масалан, ҳангоми таҳия намудани лоиҳаи амр ё қарор барои таъсиси ҳайат ё комиссия дар муқобили номи ҳар як узви ҳайат ё комиссия калимаи «аъзо» (اعضا) навишта мешавад, ки маънои он чамъи узв, яъне узвҳо буда, ифодакунандаи шумораи чамъ аст. Аксаран шакли боз ҳам дағалтари он «аъзоён» корбаст мешавад, ки он (узвҳо) буда, дуруст он аст, ки «узв» навишта шавад.

Ҳамин тавр вожаи «мақом» (مقام) дар «Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ» ба маъноҳои зиёд, аз ҷумла дастгоҳи маъмурӣ (орган) омадааст [6,749]. Дар таркиби номи мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ калимаи «мақомот» (مقامات) дуруст истифода гардидааст, зеро дар ин маврид манзур ду ва ё зиёда мақом мебошад ва истифодаи калимаи «мақомот» мутобиқи матлаб аст. Аммо истифодаи вожаи мазкур дар шакли «мақомотҳо» ғалат аст. Зеро дар ин сурат калима дорои чамъбандии дуқарата мегардад, ки хилофи қоидаҳои дастури забон мебошад.

Калимаи дигар «ахбор» (اخبار) аст, ки дар «Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ» ба маънои чамъи хабар, яъне хабарҳо омадааст [6,97]. Имрӯз вожаи мазкур дар шаклҳои ғалати «ахборот» (xabарҳо), «ахборотҳо» (xabарҳо) ва ибораи дағали «ахборотҳои иттилоотӣ» (xabарҳоҳои хабарӣ) истифода мегардад, ки дар онҳо чамъбандиҳои чандқаратаи нодуруст корбаст гардидааст.

Вожаи истилоҳии серистеъмоли «талабот» (طلبات) дар «Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ» ба маънои чамъи талаб омадааст [7,300]. Аммо ҳамакунун дар шакли «талаботҳо» (tалабҳо) низ мавриди истифода қарор мегирад, ки бо чамъбандии нодуруст ва сохта(маснӯӣ) навишта шудааст.

Калимаи «адабиёт» (ادبيات) низ ба ҳамин «дард» мубтало мебошад. Дар «Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ» вожаи «адабиёт» (ادبيات) ба маънои маҷмӯи осори бадеӣ, осори манзуму мансур, осори илмӣ ва адабӣ омадааст [6,37]. Калимаи мазкур худ шакли чамъ дошта, истифодаи он дар шакли «адабиётҳо» (бо ду чамъбандӣ: **хоҳо**) ба чашм мерасад, ки комилан ғалат аст.

Калимаи «рубоиёт» (رباعيات) низ чамъи рубоиро ифода карда, гоҳо дар навиштаҳо ба шакли рубоиётҳо (рубои**хоҳо**) дида мешавад.

Вожаи «маҳсулот» (محصولات) имрӯз ба маънии гуногун корбаст мешавад. Масалан, дар ибораҳои *маҳсулоти корхонаҳои ҳунармандӣ*, *маҳсулоти озуқавӣ*, *маҳсулоти саноатӣ*, *маҳсулоти чорводорӣ*, *мубодилаи маҳсулот* ва *маҳсулот супоридан* мазмуни соҳавӣ пайдо кардааст. Дар «Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ» тафсири ин калима ба маънои чамъи маҳсул омадааст [6,779], ки дар шакли маҳсулотҳо (маҳсул**хоҳо**) истифода намудани он ҷоиз нест.

Бо вожаи «тағйирот» (تغييرات), ки маънои чамъи тағйирро дорад, гоҳо чунин ҳодиса дучор мешавад ва дар шакли «тағйиротҳо», *тағйиротҳои зиёд* ё *тағйиротҳои кулӣ* навишта мешавад, ки маънои «тағйир**хоҳо**»-ро дорад. Баъзан, дар ғӯишҳо ба ҳодисаи савтӣ «гирифтор» шуда, дар шакли «тағғир» низ талаффуз мешавад.

Калимаи «амалиёт» (عمليات) ҳам ба чунин ҳол гирифтор шудааст. Он маҷмӯи амалро ифода менамояд. Масалан, дар *амалиёти ҷарроҳӣ* якчанд амали ба ҳам алоқаманд иҷро карда мешавад. Аммо шакли «амалиётҳо» (амал**хоҳо**) нодуруст аст.

Калимаи «ҳисоб» (حساب) дар «Фарҳанги забони тоҷикӣ» ба маънои шумор, миқдор, паймоиш, андоза, ҳад, ҳудуд омадааст [5,747]. Шакли чамъи он ҳисобот (حسابات) буда, истифодаи ин калима дар шакли «**ҳисоботҳо**» носаҳеҳ мебошад.

Ҳамин тавр, вожаи «ҳиссиёт» (حسيات) дар «Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ» ба маънои чамъи ҳис, эҳсос, мушоҳидаҳои ҳиссӣ омада, дар шакли «ҳиссиётҳо» (ҳис**хоҳо**) низ истифода бурда мешавад [7,508].

Вожаи «мушкил» (مشكل) низ, ки маъноҳои душвор, вазнин ва сахтро ифода менамояд ва шакли чамъи он мушкilot (مشكلات) аст, гоҳо дар шакли «мушкilotҳо» (мушкил**хоҳо**) ба чашм мерасад, ки бо ду чамъбандӣ омадааст.

Дар «Фарҳанги забони тоҷикӣ» вожаи «ташрифот» (تشريفات) ба маънои чамъи ташриф омадааст [5,346]. Дар маъхазии мазкур ба маънои маросими пазирии пуршукӯҳ, пазирии низ дарҷ гаштааст [7,331]. Дар баъзе матнҳо гоҳо шакли *ташрифотҳои дипломатӣ* ба чашм мерасад, ки носаҳеҳ аст. Дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизмати дипломатӣ» калимаи «ташрифот» ҳамагӣ як маротиба, вале дуруст, бамавқеъ ва зебо истифода гардидааст.

Вожаи «мавод» низ, ки ифодаи чамъи модда аст, дар шакли «маводҳо» (моддаҳо) маъмул шудааст.

Калимаи «таҷҳизот» дар «Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ» ба маънои маҷмӯи асбобу анҷом ва «таҷҳиз» ба маънои бо асбобу анҷом таъмин кардан омадааст [5,330]. Дар шакли «таҷҳизотҳо» (асбобҳо) истифода кардани калимаи мазкур амали носавоб мебошад.

Бад-ин минвол, вожаҳои «ташвиқот»(чамъи ташвиқ), «тарғибот»(чамъи тарғиб), «таблиғот» (чамъи таблиғ), «маълумот» (чамъи маълум) ва калимаҳои дар ҳамин қолаб сохташуда, ки маънои чамъро ифода менамоянд, набояд, ки такроран бо пасванди чамъбандии -**ҳо** масалан, дар шакли *ташвиқотҳо, тарғиботҳо, таблиғотҳо, маълумотҳо* навишта шаванд.

Ғалати дигаре, ки имрӯзо маъмул гардидааст, маънои аслии вожаҳоро надониста, бемавқеъ истифода кардани онҳо мебошад. Масалан, калимаи «бурдборӣ» (*بردباري*) дар «Фарҳанги забони тоҷикӣ» ба маънои сабру таҳаммул ва тоқат омадааст. Саъдии Шерозӣ ба ҳамин маъно гуфтааст:

Агар **бурдборӣ** кунӣ аз касе,
Бигӯянд: ғайрат надорад басе [4,214].

Вале калимаи мазкур имрӯз аксаран дар нутқи шифоҳии баъзе ашхос асосан ба маънои *барори қор* ва *қомбӯй* низ истифода мегардад. Чунончи: «*Каримзода Қ. ба сухан баромада, пас аз муаррифии мавсуф ба ӯ **бурдборӣ** хост*».

Дар услуби расмӣ-коргузорӣ бояд, ки калимаҳои якмаъно ва истилоҳӣ бештар мавриди истифода қарор гиранд. Аммо дар амал чунин ба назар мерасад, ки матни як қатор ҳуҷҷатҳо пур аз вожаҳои сермаъно(полисемӣ) аст. Масалан, дар ҷумлаҳои «Шарифзода Ш.Р. баромад карда, **тақлиф пешниҳод** кард, ки ...» ва «**Тақлифи** бамиёнгӯшошта ҳамовозӣ пайдо кард» калимаи «тақлиф» нодуруст истифода гардидааст. Зеро вожаи «тақлиф» дар «Фарҳанги забони тоҷикӣ» ба маънои пешниҳод, даъват, азоб ва ҷабр омадааст.

Масалан, Анварӣ чунин гуфтааст:

Дилам бурдию он гоҳе пайи дил сабр фармой,
Мақун **тақлифи** новочиб, ки бе дил сабр натвонам.

Муҳаммад Авфӣ гуфтааст, ки: «Ҷро ба таънифу **тақлиф** оварданд ва дар мутолаба кашиданд». Дар «Калила ва Димна» омадааст, ки: «Шер фармуд то (Димнаро) бибастанд ва боздоштанд ва абвоби ... таҳдиду **тақлиф** боз намуданд, то дар ҳабс аз ташнагӣ ва гуруснагӣ бимурд».

Таклифи шаръӣ - талаби қонунӣ, *таклифу такаллуф* - маросим, ташрифот, *ба синни таклиф расидан* - расидан ба синне, ки ичрои аҳкоми динӣ ба кас вочиб аст [5,309].

Дар ҷумлаи «**Таклиф** пешниҳод кардани Шарифзода Ш.Р.» агар калимаи «таклиф» ба маънои «пешниҳод» истифода гардида бошад, он гоҳ аз мазмуни ҷумла маънии «пешниҳод пешниҳод кардан» бармеояд, ки на танҳо такрор (тавтология³), балки мантиқи хароб ба ҷашм мерасад. Агар ба маънои даъват қорбасти шуда бошад, ифодаи «даъват пешниҳод кардан» ба вучуд меояд, ки дар ин сурат низ ифода ғалат хоҳад буд. Дар ҷумлаи боло ба маънои «азоб» ва «ҷабр» омадани таклиф ғайримумкин аст. Пас, бояд, ки дар забони коргузори бештар калимаҳои моносемӣ истифода карда шаванд.

Тафсири калимаи «қайд» (قيد) дар «Фарҳанги забони тоҷикӣ» ба маънои *занҷир, банд ё ресмоне, ки ба пой, махсусан ба пойи ҳайвонот баста мешавад, банду баст, ҳабс, зиндон, дом ва банд* дарҷ ёфтааст.

Ҳофизи Шерозӣ гуфтааст:

Раҳонидӣ маро аз **қайди** ҳастӣ,
Чу паймудӣ паёпай чоми майро.

Абдуллоҳи Ҳотифӣ чунин гӯяд:

Зи гургони даштӣ рабӯем сайд,
Дароремашон дасту гардан ба **қайд**.

Вожаи «**қайд**» маъноҳои маҷозии *андеша, ҳаёл, фикр ва ғамхорӣ дар бораи чизеро* низ ифода менамояд.

Чунончи, Шавкати Бухорӣ гуфтааст:

Қайди олам набувад мардуми ваҳшатзадаро,
Натавон кард ба занҷир рамон охуро.

Ибораи «**қайд кардан**» маънои *асир кардан, бандӣ карданро* дорад. Муҳаммад Авфӣ гуфтааст, ки: «Мурғи дилхоро **қайд** кардам» [5,668].

Маъноҳои дигари вожаи мазкур дар «Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ» чунинанд:

1. Ба тариқи истиора: **қайди ишқ, қайди нангу номус, қайди ғам, қайди ғаму гусса; қайду банд // банду қайд банд, дом; дар қайд кашидан** бандӣ кардан, ба ҳабс гирифтан;

2. **Шарт, аҳд, паймон; шарту қайд** шарту шароит, қавлу қарор;

3. Дилбастагӣ, ки одамро аз озодӣ нигоҳ медорад чун зану фарзанд, одоби зиндагии иҷтимоӣ ва м. инҳо; вобастагӣ, маҷбурият;

³ **Тавтология** (қал. юн. ταὐτολόγος) - такрор, такрори калимаҳои ҳамреша, ё ҳаммаъно

4. Тазаккур, ёдоварӣ, гӯшзад, ёдрас, зикр; **қайд кардан даркор аст, ки...; бояд қайд кард, ки...** хотиррасон бояд кард, ки..., ба ёд овардан лозим аст, ки...; тазаккур бояд дод, ки..., **сазовори қайд шумурдан** қобили зикр донистан;

5. Ёддошт, навиштаи мухтасар дар бораи чизе; **қайдҳои сафар** ёддошти мухтасар дар бораи сафар; **дафтари қайдҳо** дафтари ёддошти; дафтари фикру мулоҳизаҳо ва эродҳо;

6. Сабти ном, ягон маълумот ё гузоштани ягон аломати хаттӣ рӯбарӯи номи касе ё номгӯи чизе дар рӯйхат *ва ғ.* бо мақсади ҳисобгирӣ, ба эътибор гирифтани ё қонунӣ кардани амале, ба расмият даровардани ихтирое *ва м. инҳо*: **қайд кардани чиптаи мусофирон, аз қайд гузаштан, ба қайд гирифтани, ба қайд мондани воситаи нақлиёт...**; **қайди никоҳ** ба расмият даровардани ақди занашӯӣ дар идораи салоҳиятдор, ақди никоҳ; **шӯъбаи қайдҳо** а) шӯъбаи ба ҳисоб гирифтани мусофирон (*аз рӯи билеташон*), сабти номи меҳмонон дар меҳмонхонаҳо, шӯъбаи қабули беморон дар дармонгоҳҳо *ва ғ.*; б) *киноя аз* идораи сабти аҳволи шахрвандон; **қайд кардан (намудан)** а) дарҷ кардан, навиштан, рақам кардан, сабт кардан; б) зикр кардан, гуфтан, хотиррасон кардан, ёдовар шудан; в) чорабиние гузарондан (*аз қабиле шабнишинӣ, воҳӯрии як андоза хотирмон ва ғ.*) ба муносибати рӯзи таваллуд, иду чашн ё ягон воқеаи назаррас; **қайд қунондан** а) *тарзи бавоситаи қайд кардан*; б) *ниг. никоҳро қайд кардан*; **қайд шудан тарзи мафъулии қайд кардан**; **никоҳро қайд кардан** ақди занашӯиро ба расмият даровардан, дар идораи салоҳиятдор ҳуччати ақди никоҳро тартиб додан; **аз қайд баровардан тарзи бевоситаи аз қайд баромадан**; **аз қайд баромадан** аз ҳисоби истиқоматқунондагони манзиле ё аз ҳисоби комиссариати ҳарбӣ хориҷ шудан; **аз қайди никоҳ гузаштан** *ниг. никоҳро қайд кардан*; **дар қайди ҳаёт будан киноя аз** зинда будан [6,658-659].

Бинобар ин, зарур аст, ки дар вақти истифодаи вожаи мазкур аввал паҳлуҳои гуногуни маъноии онро омӯхта, баъдан, мавриди истеъмоли қарор диҳем. Хушбахтона, пас аз омӯзиши ҳамаҷонибаи вожаи мазкур номи шӯъба (бахш)ҳои қайди асноди ҳолати шахрвандӣ ба *шӯъба ва ё бахшҳои сабти асноди ҳолати шахрвандӣ* иваз карда шуд.

Вожаи «**баромад**» низ ба маънои суханронӣ мавриди истеъмоли қарор дорад, ки дар «Фарҳанги забони тоҷикӣ» ба маънои тулӯи офтоб, харҷу хароҷот, сарфу масориф ва асоси замони гузаштаи «баромадан» омадааст[4,150].

Шамси Табрзӣ гуфтааст:

Он сабзқабое, ки чу маҳ пор **баромад**,

Имсол дар ин хирқаи гулнор **баромад**.

Чи тавре ки ба назар мерасад, калимаи «баромад» маънои суханронӣ ва ё сухан карданро (ҳарф задан) ифода намекунад. Ин тарзи истеъмол падидаи тарҷимаи таҳтуллафзии вожаи «выступление» аз забони русӣ мебошад.

Дигар масъалае, ки гуфтанист, истифодаи ибораҳои сунъие мебошанд, ки калимаҳои таркиби онҳо асосан такрори сифат ва маънои ҳамдигаранд. Масалан, дар ибораи **сирри махфӣ**, ки махфият сифати сир аст.

Нукси дигаре, ки дар матнҳо ба чашм мерасад, аз меъёр зиёд истифода кардани воҳидҳои туфайлӣ (*бешак, дар ҳақиқат, ба ибораи дигар, сониян, дар баробари ин, бо назардошти ин, бо дарназардошти ин, аслан* ва ғ.) мебошад.

Аз андоза зиёд қорбасти намудани воҳидҳои туфайлии «мавриди зикр аст, ки», «бояд гуфт, ки», «ногуфта намонад, ки», «қайд кардан ба маврид аст, ки», «лозим ба гуфтан аст, ки», «лозим ба ёдоварист, ки» услуб ва хусни мантро коста гардонидани, як навъ якрангии лафзиро ба вучуд меоранд.

Дар нутқ ва матн гоҳо калимаи «**чойгоҳ**» ба чашм мерасад, ки аз ду вожаи ҳаммаъно: **чой** ва **гоҳ** сохта шудааст.

Вожаи «**чо/чой**» (**چاي/چای**) дар «Фарҳанги забони тоҷикӣ» ба маънои макон, бошишгоҳ, манзил, мавқеъ ва маврид омадааст [5,783]. Дар «Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ» ба маънои фазо, ё масоҳате, ки аз тарафи касе, ё чизе ишғол шуда бошад, ё ишғол шавад, ё мавқеи ягон ҳаракат, амал ва ҳодиса бошад, макон, мавзеъ, маҳал. 2. манзили истиқомат, оилаву рӯзгор, бошишгоҳ, манзил. 3. мавқеъ, маврид, вақт. 4. дам, вақт. 5. *мач.* мансаб, вазифа, қор, мартаба. 6. қисм, пора, ҳисса. 7. чойгоҳ, чогаҳ, раҳти хоб. 8. кучо; **аз чое** аз ҳеч кучо. 9. сабаб, асос. 10. тараф. чихат; **ин чои қор муҳим аст**. 11. *мач.* идора, ташкилот дахлдор; **ба чо** ба мавқеъ, муносиб; **чо ба чо** аз рӯи тартиб, ба тартиб, ба низом, нукта ба нукта, ҳар қадам ба чои худ; **чои...** ба чои..., ба сифати..., ба ивази..., ҳамчун; **чои андеша** маҳалли андеша; **чои дарқорӣ** мавриди истифода, маҳалли истифода; **чои истиқомат** истиқоматгоҳ, бошишгоҳ, манзили истиқомат; **чояш ҳолӣ** дар мавриди дар ягон мачлис ҳозир набудани касе ва ё фавтидани касе ба тариқи таассуф гуфта мешавад; **чо-чо** ҳар чо ҳар чо; **аз он чо ки...** аз он сабаб ки..., азбаски; дар чояш устувор пойдор, мавҷуд, воқеъ ва ғ. [5,595-596].

Вожаи «**гоҳ**» (**گاہ**) дар «Фарҳанги забони тоҷикӣ» ба маънои чой, макон, тахт, авранг, вақт, замон ва ғ. омадааст [4,275]. Дар «Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ» низ тафсири калимаи «гоҳ» ба маънои чой, макон, вақт, замон, тахт, авранг, сарир ва тоҷу тахт омадааст [6,330].

Маълум мешавад, ки истифодаи вожаи «чойгоҳ» на дар мавриди ишора ба макон, балки дар вақти ишора намудан ба замон дурусттар аст.

Агар калимаи мазкур вобаста ба макон истифода гардад, он гоҳ маънои такрор: «макон-макон», ё «чой-чой»-ро ифода менамояд, ки носоҳеҳ ба назар мерасад. Масалан, дар ҷумлаи «Чойгоҳи сиёсатмадоре дар арсаи сиёсии ҷаҳон», калимаи «чойгоҳ» бемавқеъ буда, дар ин ҷо истифодаи вожаҳои «мақом» ва ё «чой» дуруст аст. Вобаста ба замон истифодаи кардани калимаи «гоҳ», ки маънои вақту замон («бавақт», «бамаврид», «бамавқеъ») -ро ифода менамояд, дурусттар аст. Масалан, сухан ба чойгоҳ (дар вақташ, бамаврид) бояд гуфт. Ё С.Шамисо гуфтааст: «Яке аз иллатҳои муассирии сухан, балоғати он дар гуфтори мутобиқ ба муқтазои ҳоли мухотаб, яъне мустамеъ ва мавзӯи баёну **чойгоҳ** ва мақоми сухан аст...» [8,112].

Агар дар забони коргузори ва нутқи хизматчи давлатӣ ба чойи калимаҳои бегона вожаҳои тоҷикии оммафаҳм корбаст гардад, шоёни ибрат аст. Масалан, ба чойи калимаи “моеъ” вожаи “обакӣ” истифодаи карда шавад. Устод Садриддин Айнӣ истифодаи вожаи “обакӣ”-ро нисбат ба “моеъ” дуруст ва омифаҳм гуфтааст [1,77]. Дар ин радиф, метавон ба чойи калимаҳои “қатл”, “халк”, “қодир”, “қамар”, “қабр” вожаҳои тоҷикии “қуштан”, “мардум”, “тавоно”, “моҳ”, “гӯр” ва ба чойи “қош, омоч, чайла, кӯпрук, чигда” калимаҳои “абрӯ”, “сохтук”, “қоза”, “пул”, “санҷид” ба кор бурд.

Дигар нуктае, ки имрӯз дар матнҳо нохушоҷанд ба назар мерасад, такрори феъли ёридиҳандаи “шудан” дар як қатор калимаҳост. Масалан, дар таркиби вожаи “пазируфта”, ки дар «Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ» ба маънои қабулшуда, қабулгардида, аҳдшуда, ба уҳда гирифташуда, ба зимма гирифташуда омадааст, феъли ёридиҳандаи “шудан” мавҷуд аст [7,56]. Дар вақти навиштани “пазируфта шудааст” маънои қабул**шуда**шудааст, қабул**гардида** **шуда**аст, ё аҳд**шуда**шудастро мефаҳмонад, ки шакли дурусти он тавассути бандаки хабарии **аст**-“пазируфта**аст**” ва ё бандаки феълии **-анд**-“пазируфта**анд**” навишта мешавад.

Дар мавриди истифодаи калимаи “манзур” низ ҳамин гуна ҳолат ба чашм мерасад.

Дар «Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ» вожаи “манзур” ба маънои асли дар назар гирифташуда, он чи дар мадди назар аст, чизи мавриди назар, ба чашм намоён, намоён, намудор, падиор, ошкор ва ба маънои маҷозӣ мақбул, писандида, шоиста, мақсад, мурод, матлаб омадааст [6,754]. Пас, дар вақти истифодаи вожаи мазкур ба инобат гирифтани мавқеи корбаст ва тобишҳои маъноии он зарур аст. Дар вақти истифодаи ин калима ба маънои “дар назар гирифташуда” илова намудани феъли ёридиҳандаи шудан, ки шакли “манзур шудааст”-ро мегирад, носоҳеҳ ба назар менамояд. Истифодаи калимаи “манзур” ба маънои маҷозии

мақсад, мурод, матлаб низ феъли ёридихандаи “шудан”-ро тақозо наменамояд.

Ибораи “манзури назар” дар мавриди намоиш додан, ба намоиш гузоштан истифода мегардад [6,754]. Дар ҷумлаи “Аз рӯи илтифот масъалаи маро манзури назар менамудед”, ибораи мазкур ноҷо истифода гардидааст. Дар ин маврид дуруст аст, агар гӯянд, ки: “Нашриёти давлатии “Адиб” китобҳои тозанаширо манзури назар намуд”.

Калимаи “муштамил” низ, ки маънои фарогиранда, дарбаргирандари дорад, агар ба бандаки хабарии аст-“муштамил аст” ва ё бандаки феълии -анд-“муштамиланд” навишта шавад, дуруст аст. Вале дар шакли “муштамил гардида” аз нигоҳи услуби нигориш носаҳеҳ ба назар мерасад.

Калимаи “маҳсуб”, ки ба маънои ҳисобшуда, шумурда омада, “маҳсуб шудан” ба шумори чизе даромадан, ҳисоб карда шуданро ифода менамояд, имрӯз дар матн ноҷо истифода мегардад. Калимаи мазкур бояд дар мавриди ҳисоб ва ё шумор истифода гардад. Масалан, теъдоди кутуби шумо маҳсуб аст. Яъне, шумурда шудааст, ҳисоб шудааст. Аммо дар ҷумлаи “Маводи таълимии илман асоснокшуда як шакли дониш маҳсуб мешавад”, маънои шумурда шуданро ифода накардааст. Дар ин замина, калимаҳои “шуморидааст” ва “ҳисобидааст” бояд, ки дар мавриди шумурда шудан ва ҳисоб шудан истифода гарданд. Масалан, “Абёти Абӯабдуллоҳи Рӯдакиро сад ҳазор шуморидаанд”.

Ҳаммонанди вожаи “маҳсуб”, калимаҳои “марбут”, “мансуб”, “шомил” низ агар ба бандаки хабарии аст ва ё бандаки феълии -анд навишта шаванд, дуруст аст. Масалан, Ҷалил Таҷлил гуфтааст: “Ин айбҳо баъзе марбут ба калима аст...”.

Мо масъалаи мазкурро наметавонем, ки аз ноҷӯриҳои забонӣ донем. Аммо бояд донист, ки дар вақти истифодаи калимаҳои мазкур ба инobat гирифтани шакли дурусти навишти онҳо ҳусни матнро ба маротиб афзун менамояд.

Калимаи “пайғомбар”, ки аз “пайғом”(исм)-мужда, башорат, хабари хуш, паём, хабар, дуруд ва “бар”(феъли фармоиш) сохта шудааст, гоҳо дар шакли “пайғамбар” ва “паямбар” навишта мешавад, ки дар шакли “пайғомбар” истифода гардидани он ба матлаб мувофиқтар аст.

Ба ҳамин минвол, имрӯз дар забони коргузори як қатор калима ва ибораҳо нодуруст истифода гардида, на танҳо боиси хоҳиш ёфтани ҳусни матн, балки сабаби коста шудани услуби нигориш ва мазмун шуда истодаанд. Донистани мавқеи истифодаи калима дар матн на танҳо барои як гурӯҳи муайяни аҳоли, балки барои тамоми ҷомеа зарур аст. Истифодаи бамавқеъ ва мантиқан дурусти калима боиси покиза нигоҳ доштани забон ва ба ин васила дар руҳияи забондонӣ тарбият намудани насли наврас аст.

Адабиёт:

1. Забони тоҷикӣ дар мабной мувоҳисаҳо.- Душанбе: Ирфон, 2007.- 720 с.
2. Кодекси манзили Ҷумҳурии Тоҷикистон, моддаҳои 5 ва 30.
3. Таҷлил, Ҷалил. Маонӣ ва баён. Техрон: Маркази нашри донишгоҳӣ, 1362. - 90 с.
4. Фарҳанги забони тоҷикӣ. Дар зери таҳрири Шукуров М.Ш., Капранов В.А., Ҳошим Р., Масъумӣ Н.А. Ҷилди 1.- Москва: Советская энциклопедия, 1969. – 952с.
5. Фарҳанги забони тоҷикӣ. Дар зери таҳрири Шукуров М.Ш., Капранов В.А., Ҳошим Р., Масъумӣ Н.А. Ҷилди 2.- Москва: Советская энциклопедия, 1969.- 952 с.
6. Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ. Ҷилди 1.- Душанбе: Ксерексленд, 2008.- 950 с.
7. Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ. Ҷилди 2.- Душанбе: Ксерексленд, 2008.- 945 с.
8. Шамисо, Сирус. Баён ва маонӣ.- Техрон: Фирдавс, 1374. - 254 с.

К ВОПРОСУ ОБ АВТОМАТИЗАЦИИ ТЕРМИНОГРАФИЧЕСКОЙ РАБОТЫ

Шукурова Т. – к.ф.н., доцент кафедры языков Института государственного управления при Президенте Республики Таджикистан, 734003, г. Душанбе, ул. Саида Носира, 33, тел.: (+992)917182000, E-mail: shukurova@bk.ru

Создание словарей является чрезвычайно трудоемким делом. Например, для разработки дескрипторного словаря объемом в 1 тыс. лексических единиц одному человеку потребуется не менее двух лет, а для составления толкового или переводного словаря такого же объема — еще больше времени. Большие академические словари разрабатываются большими коллективами квалифицированных специалистов в течение десятилетий. В то же время стремительное развитие науки и техники вызывает необходимость в подготовке все большего числа терминологических словарей разных типов. Поэтому наряду с традиционными методами подготовки терминологических словарей все большее применение в последнее время находят автоматизированные методы работы.

Ключевые слова: термин, терминология, терминография, терминологический банк данных

ОИД БА МАСЪАЛАИ ХУДКОРСОЗИИ ФАЪОЛИЯТИ ИСТИЛОҲНИГОРӢ

Шукурова Т.Ф. – номзоди илмҳои филологӣ, дотсенти кафедраи забонҳои Дошишқадаи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 734003, ш. Душанбе, кӯчаи Саид Носир 33, тел.: (+992) 917 182 000. E-mail: shukurova@bk.ru

Таълифи фарҳангҳо кори хеле душвор мебошад. Чунончи, барои тартиб додани як фарҳанги оддии дорои 1 ҳазор воҳиди луғавӣ барои як мурағатӣ тақрибан муддати ду сол лозим мешавад, барои тадвини як чунин фарҳанги тафсириӣ ё тарҷумавӣ замони боз ҳам тӯлонӣ зарурат хоҳад дошт. Фарҳангҳои бузурги академӣ тавассути теъдоди зиёди мутахассисони луғатнигор тайи даҳсолаҳо арзи вучуд мекунанд. Дар зимн пешрафти босуръати илму техника зарурати тадвини теъдоди зиёди фарҳангҳои истилоҳшиносии навҳои гуногунро ба миён меоварад. Бинобар ин, ҳамзамон бо равишҳои анъанавии тадвини фарҳангҳои истилоҳшиносӣ, ахиран, беш аз пеш, равишҳои худкоргардида низ истифода мегардад.

Вожаҳои калидӣ: истилоҳ, истилоҳишиносӣ, истилоҳнигорӣ, пойгоҳи додаҳои истилоҳишиносӣ

MORE ON AUTOMATION OF TERMINOGRAPHIC WORK

Shukurova T. – Candidate of Philology, Associate Professor of the Department of Languages of the Institute of Public Administration under the President of the Republic of Tajikistan, 734003, Dushanbe, Said Nosir str., 33, phone: (+992)917182000, E-mail: shukurova@bk.ru

The creation of dictionaries is an extremely time-consuming task - one person will need at least two years to develop a descriptor dictionary with a volume of 1,000 lexical units, and even more time to compose an explanatory or translation dictionary of the same size. Large academic dictionaries are developed by large teams of qualified specialists for decades. At the same time, the rapid development of science and technology necessitates the preparation of an increasing number of terminological dictionaries of various types. Therefore, along with the traditional methods of preparing terminological dictionaries, automated methods of work have been increasingly used in recent years.

Keywords: *term, terminology, terminography, terminological data bank*

Различные средства механизации и автоматизации лексикографических работ используются уже несколько десятков лет. В первое время ЭВМ применялись для определения относительной употребительности терминов и составления словарей (алфавитных списков слов данного текста или текстов), списков частоты употребления терминов в определенных текстах и частотных словарей. Указатели частоты встречаемости терминов и частотные словари оказались чрезвычайно полезными для выбора наиболее употребительных терминов при составлении учебных и переводных словарей. Особое значение частотные указатели приобрели для информационных словарей, где частота употребления термина является одним из основных критериев определения разрешенных для употребления в информационных системах терминов-дескрипторов.[2, 17]

Анализируя в 1973 г. возможности применения вычислительных машин в составлении словарей, американские лексикографы Р. У. Бейли и Дж. Л. Робинсон выделили три основных этапа создания словарей:

- сбор материала, который будет служить основой словаря при его разработке;
- подготовка словарных статей, включая подбор иллюстративного материала из картотеки цитат;
- издание подготовленного словаря, включая его редактирование [8, 42].

На первом этапе, по их мнению, основной областью применения компьютера является создание машинного файла цитат, на втором этапе — машинная сортировка лексического материала с подготовкой различных указателей, конкордансов и перечней слов, на третьем этапе — редактирование и вычитка наборного экземпляра словаря. Примером первого использования в редактировании терминала ЭВМ с катодной лучевой трубкой, что позволяло оперативно вносить правку в наборный экземпляр и сократить объем машинописных работ, явилась подготовка в интерактивном режиме в 1968 г. «Толкового словаря американского английского языка» [7, 1968]. Затем вычислительная техника стала использоваться для подготовки списков контекстов и цитат к заданным терминам, проверки взаимности перекрестных ссылок между статьями словаря, подготовки алфавитных указателей к тематическим словарям. К настоящему времени в связи с разработкой большого числа программ, ориентированных на различные операции автоматической переработки текстов и обработки (выделения, идентификации, морфологического и словообразовательного анализа, приведения в каноническую форму, списочного упорядочения) слов и словосочетаний, области применения ЭВМ в словарной работе чрезвычайно выросли.

Таким образом, оказалось возможным переложить на ЭВМ наиболее рутинные работы вплоть до подготовки издательского макета словаря. При этом, в связи с тем, что одним из основных и наиболее распространенных видов автоматической обработки данных в вычислительных машинах является их упорядочение по заданному признаку, появляется возможность многократного упорядочения однажды введенных в компьютер терминов и словарных данных по разным признакам и разным сочетаниям признаков. Например, если в память ЭВМ введен массив терминов с их определениями, эквивалентами на иностранном языке и частотой употребления, то появляется возможность автоматизированного (или даже автоматического, т. е. без участия человека) построения переводного, частотного и толкового словарей.

Другой важной особенностью словарей, подготовленных с помощью ЭВМ, является их совместимость, то есть использование одной и той же лексики в однажды установленных значениях и одинаковость композиции однотипных словарей. Для более кратких версий словаря по заданным критериям машиной в словарные статьи могут не включаться отдельные виды информации. С другой стороны, добавление каких-нибудь элементов информации о введенных в ЭВМ терминах также значительно расширяет возможности подготовки разных типов словарей на данном лексическом массиве, например добавление эквивалентов еще на одном языке позволяет автоматически подготовить уже шесть видов двуязычных переводных словарей. Вследствие вполне оправданного стремления постоянно использовать, расширять и дополнять новыми данными такой машинный

терминологический фонд, он приобретает вид терминологического банка данных (ТБД).

В настоящее время в мире существует несколько десятков терминологических банков данных. Они используются в качестве автоматических словарей — переводных, толковых, информационных. В ТБД информация о каждом термине зафиксирована в определенных полях записи. В каждом поле записывается определенный вид информации — например, в одном поле информация о произношении термина, в другом его дефиниция, в третьем — грамматическая характеристика этого термина и т. д. Чтобы заглянуть в такой автоматический словарь, нужно указать вид требуемой информации, и она появится на экране компьютера или будет распечатана на бумаге. При появлении потребности, на основе заложенных в терминологический банк данных сведений можно автоматически подготовить издательский макет определенного вида словаря, указав, какие данные о терминах должны быть в нем отражены.[2, 18]

Каждый банк терминологических данных имеет определенные основные функции. Большинство существующих ТБД функционирует в качестве переводных или информационных автоматических словарей. При этом обычно ТБД, используемые для перевода, включают лексические массивы более чем на двух языках. Так, автоматический словарь Федерального бюро переводов ФРГ включает шесть языков, автоматический словарь Европейского экономического сообщества охватывает термины на семи языках, автоматический словарь фирмы «Сайменс» содержит термины на восьми языках, автоматический словарь Всероссийского центра переводов — термины на четырех языках. При этом существует постоянная тенденция к увеличению числа языков в этих словарях, что позволяет расширить круг пользователей и диапазон задач, решаемых с помощью ТБД.

Выгодной чертой таких банков данных является их симметричность, то есть возможность произвольно, по желанию пользователя, менять язык оригинала и язык перевода. Еще одной чрезвычайно выгодной чертой ТБД является возможность оперативного внесения исправлений в записанную информацию. Это дает возможность быстро и с незначительными затратами труда выпускать уточненные и дополненные переиздания словарей.

Одним из основных вопросов создания ТБД является выбор состава терминологических данных, которые будут в нем использоваться. Как правило, такой выбор делается на основе анализа тех видов информации о терминах, которые содержатся в словарях. Поэтому при разработке ТБД обычно проводится предварительный анализ существующих словарей и оценка степени пригодности в будущем отдельных видов приводимой в словарях информации и лексикографических реквизитов.

Обычно состав элементов терминологической информации определяется в соответствии с выполняемой банком терминологических данных функцией. При появлении у ТБД дополнительных функций состав данных расширяется, однако чрезмерное расширение состава данных может привести к тому, что часть из них будет мало использоваться и только занимать место в памяти ЭВМ.

Использование терминологического банка данных позволяет не только автоматизировать подготовку различных видов терминологических словарей и указателей, а также такие традиционные терминологические процессы, такие как создание и ведение терминологических справочных картотек и распространение терминологической информации в отрасли, но и значительно расширяет существующие возможности этих работ, позволяя, например:

- тиражировать нужное количество раз однажды введенную информацию или ее часть;
- оперативно выдавать специалистам различные виды информации о терминах в самых разнообразных комбинациях на основе различных сочетаний признаков;
- обмениваться информацией с другими банками данных на машиночитаемых носителях (таким образом значительно расширяя объем ввода информации без необходимости ее трудоемкой предварительной разработки);
- собирать и хранить огромное количество информации, что дает уникальную возможность инвентаризации максимального количества информации о терминологии с привлечением разнообразных источников, отражающих состояние специальной лексики на разных этапах развития языка;
- быстро получать самые различные статистические сведения о введенных в ТБД терминах и их свойствах и т. д.

Этот перечень достоинств ТБД показывает, почему в нашей стране и за рубежом в настоящее время проектируется и разрабатывается большое число различных терминологических банков данных. Эта работа весьма трудоемка и требует определенных затрат материальных ресурсов. Поэтому необходимо знать определенные принципы проектирования и разработки ТБД.

Для разработки ТБД необходимо предварительно определить:

- его назначение, функции и основные задачи,
- состав и конфигурацию его обеспечивающих и функциональных систем,
- средства его технической и программной реализации,
- модель организации составляющих его фактографического и документального фондов,

состав и организацию элементов терминологических данных (по международному нормативному документу ИСО/ДП 4466 «элемент терминологических данных» — наименьшая независимая единица информации, применяемая для описания понятия). [2,19]

При проектировании отраслевых ТБД необходимо учитывать и особенности внешней среды их функционирования и, в первую очередь, то место, которое они займут среди других отраслевых автоматизированных систем. Так, в 1980-е гг. появилась тенденция к совмещению терминологических средств и средств лингвистического обеспечения информационных систем. В результате этого расширяются функции ТБД, которые могут использоваться как банки лингвистических данных и играть роль автономных подсистем в составе автоматизированных информационных систем. При этом отраслевой терминологический фонд используется для корректировки и пополнения отраслевых дескрипторных словарей и одновременно с этим обогащается данными об использовании терминов в информационных документах. В последнее время появилась и тенденция интеграции ТБД с базами знаний, о чем более подробно будет сказано ниже.

Поскольку терминологический банк данных по существу является автоматизированным словарем, на него распространяются положения общей теории терминографии. В связи с этим реализация терминологического банка данных, включающая комплекс его обеспечивающих и функциональных подсистем, состав и организацию элементов терминологических данных, в значительной степени определяется такими факторами, как его назначение, функции, предметная область, адресная ориентация, основные задачи и возможности, которые в совокупности и составляют ориентацию ТБД.

Анализ литературы о наиболее известных существующих и проектируемых терминологических банках данных позволяет выделить следующие типы назначения ТБД:

- справочно-информационное обслуживание специалистов различных областей знания, занимающихся разработкой стандартов на технологию и продукцию, подготовкой отчетов о научно-исследовательской работе, составлением учебной и справочной литературы, подготовкой публикаций, преподавательской работой, редактированием специальной литературы, а также преподавателей иностранных языков, студентов, литературных редакторов и некоторых других категорий пользователей;
- обеспечение традиционного перевода научно-технической литературы;
- обеспечение автоматизированных систем переработки текста, включая системы машинного перевода научно-технической литературы, систем автоиндексирования и авторубрицирования информационных документов и запросов, автореферирования информационных документов;

- лингвистическое обеспечение автоматизированных систем информации, управления, проектирования;
- обеспечение работ по упорядочению терминологии и проведению терминологической экспертизы;
- автоматизация подготовки и издания терминологических словарей и указателей;
- обеспечение терминологических и лингвистических исследований.

Большинство существующих банков терминологических данных создавалось для обеспечения перевода научно-технической литературы, однако впоследствии к этому постепенно добавлялись и другие задачи и в настоящее время в больших ТБД наблюдается тенденция к полифункциональности. Так, основная задача ТБД МФРЯ (Машинного фонда русского языка) — автоматизация сбора, обработки и ведения Фонда русской терминологии и с этим тесно связаны справочно-информационное обслуживание специалистов всех областей знания, обеспечение лингвистических и терминологических исследований и автоматизация подготовки различных видов словарей. В то же время терминологические данные ТБД МФРЯ могут быть использованы и для других целей из числа перечисленных выше, а ТБД МФРЯ, в свою очередь, будет получать и использовать терминологические данные из различных видов существующих автоматизированных систем.

Каждый тип назначения ориентирован на конкретную категорию пользователей и требует наличия определенных элементов терминологических данных. Так, например, основная часть запросов к справочной терминологической службе связана с определением границ значений терминов, статуса и характера их употребления, а также с поиском существующих нормативных документов и других материалов, регламентирующих употребление терминов. Переводчикам необходимы точные эквиваленты терминов на иностранных языках с информацией об особенностях их употребления или русские эквиваленты иноязычных терминов. Автоматическая переработка текста требует наличия грамматической информации о терминах для морфологического, словообразовательного и синтаксического анализа и синтеза текстов. Использование терминов в качестве лексических единиц информационно-поисковых языков требует наличия сведений об их семантических парадигмах — синонимических, гипонимических (родовидовых), партитивных и ассоциативных связях, а также об их употребительности в информационных документах. Обеспечение терминологических работ предполагает в первую очередь снабжение терминологов данными об уже упорядоченных терминах данной и смежных предметных областей, а также информацией о функционировании терминов. И наконец, для подготовки различного рода лексикографических материалов и проведения лингвистических и терминологических исследований необходимы самые разнообразные сведения, включая фонетическую и графемную

характеристику терминов, данные о способах и моделях их образования, сфере функционирования, а также примеры их употребления. [2,20]

Все словари (а ТБД следует рассматривать как автоматизированный словарь особого типа) выполняют две основные функции — инвентаризационную и/или нормативную. Существует ряд словарей, ориентированных на преимущественное выполнение либо инвентаризационной функции (словари диалектов, неологизмов, исторические сокращения, иностранных слов, переводные, частотные), либо нормативной функции (терминологические стандарты, сборники рекомендуемых терминов КНТТ, орфографические и орфоэпические словари и т. п.). Это положение распространяется и на ТБД, где такие банки данных, как НОРМАТЕРМ (Франция), РОСТЕРМ (СССР) и ТЕРМ (Западный Берлин) ориентированы на выполнение нормативной функции, а ТБД, созданные для обеспечения перевода научно-технической литературы, носят инвентаризационный характер. Учитывая это, специалисты, принадлежащие к канадско-квебекской школе терминоведения, предлагают различать по функции (лингвистическому статусу) три типа ТБД:

- нормативный (содержащий только стандартизованные данные);
- информативный (содержащий нестандартизованные данные, сопровождаемые оценочными характеристиками);
- описательный (содержащий все разряды данных без оценочных характеристик) [5, 9].

Вопрос функции ТБД, по-видимому, не ограничивается выбором состава информации, а проявляется и в подходе к информации. На первом этапе организации ТБД и сбора терминологической информации, по-видимому, вполне оправдан инвентаризационный подход, когда наиболее существенным является максимальное описание существующей терминологии и имеющейся о ней информации, зафиксированной в различных источниках.

В связи с тем, что ТБД служит и средством упорядочения терминологии, а также в связи с необходимостью обмена информацией между разными ТБД, рано или поздно возникает вопрос о качественной оценке терминологической информации. Если на первом этапе хранящаяся в ТБД терминологическая информация обычно привязана к терминам, упорядоченным в алфавитной последовательности, то в дальнейшем наблюдается стремление к структурированию информации путем ее систематизации и перехода от терминоориентированных ТБД к понятийно-ориентированным ТБД, структурно организованных на основе классификаций и тезаурусного представления.

Таким образом, учет факторов, определяющих характер ТБД и в совокупности составляющих его ориентацию, приводит к выводу о целесообразности сочетания в нем инвентаризационного и нормативного

подходов. Инвентаризационный подход проявляется в следующих тенденциях:

- к максимальному охвату и полному, всестороннему описанию специальной лексики;

- к охвату как можно большего числа разнообразных источников, отражающих все возможные аспекты функционирования специальной лексики;

- к максимальному учету всех возможных способов использования информации, заложенной в ТБД, и задач, которые могут быть решены с его помощью;

- к максимальному расширению круга заинтересованных организаций для сотрудничества в разработке и развитии ТБД.

Прямым следствием этого является необходимость предусмотреть в формате записи терминологической информации ТБД максимальное число полей для описания информации, которая может содержаться в источнике, «лежать на поверхности» и не требует от регистратора специальных знаний и основательной подготовки, не нуждается в сложных процедурах переработки. Например, в переводных словарях кроме информации об иноязычных эквивалентах часто представлены сведения о тематической отнесенности и особенностях употребления тех или иных терминов (тематические, стилистические и ареальные пометы, сведения о грамматических особенностях, хронологическом статусе, употребительности терминов и другие данные). Самая разнообразная информация может содержаться в существующих толковых и энциклопедических словарях, и упускать эту информацию из-за отсутствия в предмашинном формате специальных полей крайне нежелательно. Разнообразные виды терминологической информации могут быть также получены в машиночитаемой форме из существующих систем машинного перевода и автоматизированных систем научно-технической информации, где, по примерным подсчетам, хранится информация о более 1млн. русских терминов.

В том случае, когда имеется возможность привлечь к созданию ТБД ряд организаций-соисполнителей, организационно-функциональная структура ТБД принимает вид сети, состоящей из головного и специализированных ТБД (СТБД), взаимодействующих в выполнении задач сбора, обработки, хранения терминологической информации и информационного обслуживания. В сеть могут быть включены и автоматизированные словарно-терминологические службы АСНТИ, АСУ и АСПР по данной тематике, а также смежные ТБД.

Головной (центральный) ТБД целесообразно создавать на основе всех специализированных ТБД организаций-участниц сети путем передачи в него информации из СТБД и их интеграции. Количество, тематическая ориентация, назначение, функции и задачи; СТБД зависят от потребности

перечисленных выше организаций и определяют характер и объем накапливаемых в них массивов терминологической информации.

Распределение задач по созданию и ведению ТБД между центральной службой и специализированными ТБД может принимать следующий вид:

Головной ТБД

- организация подготовки проектной и рабочей документации, составления и тиражирование необходимых инструктивно-методических материалов;

- организация подготовки регистраторов терминологической информации (проведение занятий и консультация на местах);

- осуществление постоянного методического руководства сбором терминологической информации и ее представление в машиночитаемой форме

- координация отбора источников терминологической информации с целью устранения дублирования в обработке источников информации; создание с этой целью документальной подсистемы источников информации;

- ведение коммуникативного формата терминологических данных, сбор и анализ предложений по его совершенствованию;

- организация и руководство работами по созданию сети передачи терминологических данных в рамках ТБД (с использованием каналов связи или путем обмена машиночитаемыми носителями данных);

- выборочная экспертиза терминологических данных, получаемых из СТБД, на соответствие установленным требованиям;

- обработка собственных источников и ввод данных;

- интеграция массивов ТБД;

- создание машинной базы данных о состоянии ТБД и справочно-поискового аппарата по составу и содержанию СТБД; подготовка оперативной информации о состоянии фонда;

- передача участникам сети терминологических данных по интересующим их разделам;

- проведение научно-исследовательских работ по анализу, сопоставлению и систематизации терминологической информации;

- участие в создании средств конвертирования терминологической информации в коммуникативный формат терминологических данных;

- организация разработки средств понятийной организации (классификации) терминов в ТБД;

- обслуживание предприятий, организаций и отдельных специалистов терминологической информацией, обеспечение проведения терминологических и лингвистических исследований;

- автоматизированное ведение общего фонда специальной лексики.

Специализированные ТБД

- отбор представительного массива источников терминологической информации в соответствии с избранным профилем (областью специализации);
- экспертная оценка и предмашинная обработка информации;
- ввод терминологической информации в БД в соответствии с принятым данной организацией рабочим форматом;
- первичная систематизация и хранение терминологической информации;
- постоянное ведение (корректировка и пополнение) СТБД;
- передача информации в установленные сроки в Головной ТБД и другим участникам сети;
- эксплуатация СТБД в соответствии с конкретными задачами данной организации. [2, 21-23].

Таким образом, автоматизация терминографических работ и разработка ТБД вызвали необходимость в критическом осмыслении лексикографических реквизитов существующих словарей и анализе возможностей их использования в терминологических банках данных, изучении их структуры и функций с целью выбора и утверждения оптимальной композиции автоматически производимых словарей. Это дает основания утверждать, что автоматизация дала толчок к формированию общей теории терминографии.

Литература

1. Гринев С.В. К истории разработки классификации и типологии словарей// Слово и словарь: Vocabulum et vocabulorum, Гродно, 2002, с. 19 – 25
2. Гринев С.В. Терминография: проблемы и перспективы // Теория и практика научно-технической лексикографии и перевода. Горький, 1990, с. 17 - 23
3. Гринев-Гриневиц С.В. Терминоведение, М., «Академия», 2008,-303 с.
4. Гринев С.В., Павлова М.Г. Вопросы оценки композиции терминологических словарей для специальных целей// Вопросы лингвострановедения в курсе иностранного языка. М., 1989. с. 86-102.
5. Розанова Н.Г, Подход канадо-квебекской школы к принципу создания юанков терминов// Научно-техническая терминология. 1984, вып. 11. с. 15-20.
6. Akhmanova O.S. Linguistic terminology, М., 1977,- 188 p.
7. American Heritage Dictionary of the English Language
8. Bailey R.W., Robinson J.L. The computer in Lexicography// Lexicography and Dialect Geography. Wiesbaden, 1973, p. 37 - 45

ОИД БА БАЪЗЕ МАСЪАЛАҲОИ ЗАБОНИИ РАВАНДИ ҚОНУНОФАРӢ

Алиева Т.С. – омӯзгори кафедраи забонҳои Донишқадаи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 734003, ш. Душанбе, кӯчаи Саид Носир 33, тел.: (+992) 900 284 001

Муаллиф дар ин мақола ба таври мухтасар роҷеъ ба мақоми забони тоҷикӣ ҳамчун забони давлатӣ, шаклҳои маъмули роиҷи он дар ҷомеа, бавижа дар солҳои истиқлолият ва нақши махсуси он дар қонунофарӣ ва эҷоди санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ андешаҳои худро иброз намудааст. Дар зимн таъкид мегардад, ки истифода ва қорбурди дуруст ва бамавқеи вожагони махсус – истилоҳоти соҳаи ҳуқуқ боиси беҳтар гардидани сифати забони қонунҳо ва санадҳои ҳуқуқӣ ва қорбурди онҳо дар ҷомеа хоҳанд гардид.

Калидвожаҳо: забони давлатӣ, забони адабӣ, забони гуфтугӯӣ, гӯиши маҳаллӣ, қоргузориҳои расмӣ, қонун, санади меъёрии ҳуқуқӣ, идораи давлатӣ, истилоҳ, таъсири мусоид, қоидаҳои дастурӣ, вожа, ибора, мушаххас, таҷридӣ.

О НЕКОТОРЫХ ЯЗЫКОВЫХ АСПЕКТОВ ЗАКОНОТВОРЧЕСКОГО ПРОЦЕССА

Алиева Т.С. – преподаватель кафедры языков Института государственного управления при Президенте Республики Таджикистан, 734003, г. Душанбе, ул. Саида Носира, 33, тел.: (+992) 900 284 001

Автор в данной статье вкратце рассматривает статуса таджикского языка как государственный язык, его оновные формы употребления в обществе, особенно в годы независимости страны, его роли в законотворчестве. Также подчёркивается, что правильное употребление специфических терминов в сфере юриспруденции способствует улучшению качества законов и правовых документов и их применение в обществе

Ключевые слова: государственный язык, литературный язык, разговорный язык, местный говор, официальный делопроизводство, закон, нормативный правовой документ, государственное управление, термин, благоприятное влияние, грамматические правила, слово, словосочетание, конкретный, абстрактный,

RESEARCH OF SOME LANGUAGE ASPECTS OF THE LAW-
ENFORCEMENT PROCESS

Alieva T.S. - lecturer of the Languages Department of the Institute of Public Administration under the President of the Republic of Tajikistan, 734003, Dushanbe, Said Nosir str., 33, phone: (+992)900 284 001

The author in this article briefly examines the status of the Tajik language as a state language, its main forms of use in society, especially in the years of the country's independence, its role in lawmaking. It also emphasizes that the correct use of specific terms in the field of jurisprudence contributes to improving the quality of laws and legal instruments and their application in society.

Key words: *state language, literary language, spoken language, local talking, official record keeping, law, legal document, public administration, term, favorable influence, grammatical rules, word, phrase, concrete, abstract*

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар суҳанронии ҳеш ба муносибати Рӯзи забони давлатӣ 5 октябри соли 2010 дар робита ба асолати забони меъёр чанд нуктаи ҷолибро бар асоси воқеияти таърихӣ арзёбӣ ва таъкид фармуданд, ки хеле муҳим аст: «Шояд дар ҷаҳон халқият ва ё қавмеро камтар метавон пайдо кард, ки забони имрӯзаи он ба забони беш аз ҳазору дусадсолааш чунин пайвастагии наздик дошта бошад. Мо забони Рӯдакӣ ва Фирдавиро, ки аз он даврон то ба кунун дар ҷаҳон ҳамчун забони шеърӯ шоирӣ маъруф гардидааст, мисли забони имрӯзаи ҳеш мефаҳмем ва дарк мекунем. Бинобар ҳамин забони ноби адабии классикии мо, ки дар аҳди Сомониён дар мақоми давлатӣ ташаккул ёфтааст, имрӯз низ дар замони давлатдорӣ навин ҳамчун асоси забони адабии мо ба сифати забони давлатӣ қарор дорад.[2,5]

Ҳар як забони соҳибхат дорои шаклҳои адабӣ-китобӣ (забони меъёр) ва гуфтугӯии адабӣ мебошад. Забони адабӣ-гуфтугӯӣ тарзи суҳанронии зиёиёну равшанфикрон ва забони умумии марказҳои умдаи фаҳангию илмӣ кишвар ба ҳисоб меравад. Ин шакли забони адабӣ дар ҷараёни инкишофи фарҳангии ҷомеа шакл мегирад. Миёни шакли адабӣ-китобӣ ва шакли гуфтугӯии забон набояд тафовути зиёд вучуд дошта бошад. Меъёри корбурди луғат ва меъёри талаффуз чи дар шакли китобӣ ва чи дар шакли гуфтугӯии забон бояд риоя шаванд. Вале бо сабабҳои гуногун дар кишвари мо ҳанӯз шакли гуфтугӯии забони адабӣ ташаккул наёфтааст. Азбаски дар замони шӯравӣ дар марказҳои асосии фарҳангию илмӣ ҷумҳуриямон мавқеъ ва нуфузи забони русӣ мустаҳкам буд, табиист,

ки барои ташаккули забони адабӣ-гуфтугӯии тоҷикӣ ва инкишофи он шароити мусоид вучуд надошт. Аз ин рӯ, дар марказҳои илмӣ-фарҳангии ҷумҳурӣ имрӯз тақрибан забони адабӣ-гуфтугӯӣ надорем. Дар марказҳои фарҳангии ҷумҳурӣ нисбат ба забони умумии адабӣ лаҳҷаҳои маҳаллӣ нуфузи бештар доранд.

Омили дигари тафовути зиёд доштани забони адабии китобӣ ва адабии гуфтугӯӣ тарҷумазадагии забони адабӣ-китобӣ мебошад. Солҳои тӯлонӣ таҳти таъсири омилҳои мухталиф дар забони адабии муосири тоҷик баъзе қолабҳои ҷумлабандии хоси забони русӣ пайдо шуданд, ки ба қонуни қоидаҳои дастурии забони тоҷикӣ хос набуданд. Бинобар ин, баъзан ҳангоми суҳанронӣ ба забони адабии тоҷикӣ як навъ тарзи гуиши сунъӣ ба миён меояд ва дар ин маврид табиист, ки лаҳҷаи маҳаллӣ шевотар ба гӯш мерасад.

Забонҳои бонуфуз маъмулан, ба забонҳои дигаре, ки дар ин ҷо он минтақа дар тамос мебошанд, таъсири худро мерасонанд. Ба сабабҳои муайяни таърихӣ забони арабӣ махсусан, дар баҳши луғат ба забони форсии тоҷикӣ таъсири самарабахш расонд. Таъсири ин забон то андозае ба сарфу наҳви тоҷикӣ низ ба мушоҳида мерасад. Масалан, шаклҳои ҷамъбандии арабӣ шаклҳои ҷамъбандии тоҷикиро пурра гардонид, дар шевотар намудани забони адабӣ мусоидат намуданд. Ба ин тариқ, дар қарни бистум дар шароити нави таърихӣ забони русӣ низ ба забони тоҷикӣ дар баҳши инкишофи истилоҳот таъсири босамар расонид. Табиист, ки таҳти таъсири забони русӣ дар забони тоҷикӣ қолабҳои нави сарфу наҳвӣ арзи вучуд намуда, ба васеъ гардидани имкониятҳои он дар ифодаи фикр созгорӣ дошанд.

Забони шево ва ноби оммафаҳм дар самти идораи давлатӣ низ нақши бориз дорад. Чунончи, Муҳаммад Ғазолӣ дар «Насихат-ул-мулк» менависад, ки «Сухани он некӯтар, ки ба гуфтан кӯтоҳтару ба маъно бузургтар ва роҳнамоӣтар, чунон ки малол нагирад, аз он ва гаронӣ наёбад ва ҳаристар бошанд ба ёд гирифтанд.»[1,....

Забон ва ҳуқуқ ба қатори бузургтарин арзишҳои маънавие дохил мешаванд, ки барои ҳастӣ ва зиндагии рӯзмарраи инсон аҳамияти бунёдӣ доранд. Забон инсонро ҳамчун мавҷуди андешаманд муаррифӣ намуда, ба воситаи таркиби луғавӣ таҷрибаи азхуднамудаи муҳити пиромуни ӯро ба низом меоварад ва тафаккурро ташаккул медиҳад. Дар навбати худ, ҳуқуқ ҳамчун воситаи танзим ва идоракунии оқилонаи ҷомеа дар ҳама ҳолати зуҳури худ танҳо дар шакли забон вучуд дошта метавонад.

Ҳуқуқ комёбии беҳамтои башарият аст, ки барои дарк намудани ҷавҳари он дар гузашта ва имрӯз мактабҳои зиёди ҳуқуқӣ ва ақидаҳои фалсафӣ саъю кӯшиш дошта ва доранд. Ҳарчанд, ки дидгоҳҳои пешниҳоднамудаи онҳо нисбат ба ҳуқуқ гуногун бошад ҳам, вале мулоҳизоти умумӣ ҳамеша бетағйир боқӣ хоҳад монд. Яъне ба роҳ мондани равобиту муносибатҳои байни шаҳрвандон,

шаҳрвандон ва муассисоту идораҳо, миёни худи ташкилоту идораҳо ё худ танзими муносибатҳои субъектҳои номбаршуда бо давлат, кафолати ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии онҳо дар доираи меъёрҳои ҳуқуқӣ дар ҳама давру замон зарур хоҳанд буд.

Санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, ҳамзамон мухтавои моддаҳои қонунҳо аз мафҳумҳои мантиқан ба ҳам алоқаманд иборат мебошанд. Ҳангоми эҷоди ҳуқуқ дуруст интиҳоб намудани мафҳумҳое, ки то андозае ба мақсади танзими ҳуқуқии муносибатҳои ҷамъиятии дахлдор мутобиқат дошта бошанд, ниҳоят муҳим аст. Ҳам мафҳумҳои ҳуқуқӣ ва ҳам ғайриҳуқуқӣ метавонанд мушаххас ва таҷридӣ (абстрактӣ) бошанд. Аз ин ҷост, ки қонунгузор бояд чунин тарзи танзими ҳуқуқии муносибатҳои ҷамъиятиро интиҳоб намояд, ки имконияти ба таври осон аз таҷридӣ (абстракт) ба мушаххас, аз умумӣ ба хусусӣ ва алоҳидагӣ бидуни барҳам задани мутаносибӣ ва мувофиқати байни онҳо, инчунин моҳият ва маънои қонунро таъмин намояд.

Дар баробари тағйир ёфтани низому сохтори ҳукуматдорӣ ва ноил шудан ба дастовардҳои зиёди иҷтимоиву иқтисодӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самтҳои фарҳангу забон ҳам дигаргуниву пешрафтҳои чиддӣ ба вуқӯъ омаданд. Талаботи давру замон ва муносибатҳои нави иҷтимоиву иқтисодӣ тақозо намуд, ки ба Қонуни забон таҷдиди назар карда шавад. Баъди баррасии бардавом ва бо дарназардошти дархостҳо ва пешниҳодҳои аҳли ҷомеа ва бо мақсади танзим ва муқаррар намудани вазъи ҳуқуқӣ, истифода, хифз ва рушди минбаъдаи забони давлатӣ дар шароити муосири муносибатҳои дохилӣ ва хориҷии кишвар баъди 20 соли ба даст овардани истиқлолият бо имзои Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон аз 5 октябри соли 2009, таҳти № 553 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи забони давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон» қабул гардид.

Дар дебочаи Қонуни нави Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи забони давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон» омадааст: «Қонуни мазкур вазъи ҳуқуқии забони давлатиро муайян ва истифодаи онро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон танзим менамояд.»[3,3]

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи забони давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон» масъалаҳои марбут ба забонро ҳамчун забони кории мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатӣ, забони коргузорӣ, коргузори мақомоти ҳокимияти қонунгузор, иҷроия ва судӣ, забони санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, забони кории тамоми мақомоти давлатӣ, ки дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон фаъолият мекунанд ва мукотибаи онҳо бо мақомоти ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти худидоракунии шаҳрак, деҳот ва шаҳрвандон муайян намудааст.

Мусаллам аст, ки забони қонунгузорӣ аз забони мавриди қабули ҳамагон ба таври назаррас фарқ мекунад. Бинобар ин, забон ва ифодаи матни қонун бояд чунон равону содаву пурмухтаво ва дар айни замон сергунҷоишу муъҷаз бошад, ки барои хонанда дар дарки маънии он гаронӣ ва мушқилот пеш наояд ва маънии мавриди назар ба осонӣ ба ҳушу зехни хонанда бирасад.

Аз ин рӯ, бояд матни қонун ба сабки гуворо нигошта шуда, чун шеърӣ шево садо диҳад ва бо як-ду бор хондан дар зехни хонанда боқӣ монад ва чун зарбулмасалу мақол вирди забонҳо бишавад.

Дар соҳаи ҳуқуқ ҳеч гоҳ ва ба ҳеч вачҳ барои сухани хушку ҳолӣ чойгоҳе нест. Дар ҳама гуна ҷомеа маҳз ба зиммаи ҳуқуқшинос вазифаи таъмини таҳия, татбиқ ва истифодаи қоидаҳои муайяни барои ҳамагон ягона ва аз тарафи аксарият ба сифати қоидаҳои рафтори ҳатмӣ эътирофшуда вогузор мебошад. Забони қонун метавонад, ба низоми ҳуқуқии ҷомеа таъсири баръакс расонад. Зеро вожаҳо ва ибораҳои, ки дар ҷараёни эҷоди санадҳои ҳуқуқӣ ва бунёди ниҳодҳои он истифода мешаванд, баёнгари ин ё он ҷабҳаи ҳақиқат мебошанд.

Дар амри истифодаи калимаву ибораҳо дар забони қонун (ҳуқуқэҷодкунӣ) бо эҳтиёткорӣ махсус бояд муносибат намуд. Маҳз тавассути калима ва ибора ҳам қонунгузор ва ҳам ҳуқуқтатбиқкунанда механизми вижаи идораи тафаккур ва боварии одамонро фаро гирифта, ба фармонфармой дар соҳаи шури ҷомеа муваффақ мегарданд. Аз он нукта, ки ба қадом роҳҳо қонунгузор мазмуни мафҳумҳои ҳуқуқиро муайян менамоянд, таъсири иттилооти ҳуқуқ ҳамчун қисми таркибии шури ҳуқуқӣ ва умуман самаранокии танзими ҳуқуқӣ вобаста мебошад. Бинобар ин, дар забони ҳуқуқ ҳамон калимаву ибораҳо муҳимтар мебошанд, ки дар онҳо андешаҳои ормонӣ ахлоқӣ ва усул (принсипҳои)-и маънавии хиради инсонӣ идрок гардида, бо дарназардошти ҷаҳонбинии муайяни ҳуқуқӣ дар низоми ҳуқуқии мазкур ифода меёбанд. Барои он ки ҳуқуқ битавонад ба сифати воситаи танзим ва самараноки идоракунии ҷомеа нақш дошта бошад, он бояд ҳамчун ғоя дар сарчашмаҳои расмӣ мустақкам карда шавад. Он гоҳ он аз эътибори ҳуқуқӣ бархӯрдор хоҳад гардид.

Зарур аст, ки дар матни қонун ва санадҳои ҳуқуқӣ дар доираи муайян аз истилоҳоти махсус истифода намуд. Зеро ҳар як истилоҳ (калима) мазмуни муайян дошта, он имконият медиҳад, ки мафҳуми хоси қонун дар шакли дақику муъҷаз ифода гардад. Вақте ки қонун ва санади меъёрии ҳуқуқии дорой истилоҳоти вижаи ҳуқуқӣ барои ҳамаи қишрҳои ҷомеа равона карда мешавад, он гоҳ мафҳуми ҳар як истилоҳ дар дебочаи қонун, ё эзоҳи он ё, ки дар моддаи алоҳида бояд шарҳи худро ёфта бошад, то ки барои ҷомеа дар раванди иҷрои он монеа эҷод нагардад.

Адабиёт

1. Муҳаммад Ғазолӣ. Насиҳат-ул-мулук. Душанбе: «Ирфон», 2011 - 236 с.
2. Суханронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба муносибати Рӯзи забон (5 октябри соли 2010) Душанбе: “Шарқи озода”, 2010 - 25 с.
3. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи забони давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 5 октябри соли 2009, № 553
4. Раҳимов М.З. Неъматов А. Техникаи қонунгузорӣ. Душанбе: 2001- 238 с.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СИНОНИМИЧЕСКИХ ГЛАГОЛОВ РАЗГОВОРНОЙ РЕЧИ В СОВРЕМЕННОМ АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

Каландарбекова А. Д. – старший преподаватель кафедры языков Института государственного управления при Президенте Республики Таджикистан, 734003, г. Душанбе, ул. Саида Носира 33, тел.: (+992) 935 000 832

В статье рассматриваются вопросы использования синонимических глаголов разговорной речи в английском языке. Рассматриваются не только глаголы, обозначающие процесс разговора в первичном значении, но и глаголы, обозначающие процесс говорения в метафорическом понятии.

Ключевые слова: синоним, коммуникативная ситуация, синонимический ряд, семантический признак, процесс речи, глаголы разговора, метафора, стилистическая окраска

КОРБУРДИ ФЕЪЛҲОИ МУРОДИФ ДАР ЗАБОНИ ГУФТУГҶИИ АНГЛИСИИ МУОСИР

Қаландарбекова А. Д.- саромӯзгори кафедраи забонҳои Дошиқадаи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 734003, ш. Душанбе, кӯчаи Саид Носир 33, тел.: (+992) 935 000 832

Дар мақола масъалаи корбурди феълҳои муродифи забони англисӣ дар нутқи гуфтугӯӣ баррасӣ шудааст. Муаллиф на танҳо феълҳои ифодакунандаи раванди гуфтугӯро ба маънои аввалия, балки феълҳои баёнгари раванди муколама ба мафҳуми маҷозиро низ таҳлил менамояд.

Вожаҳои калидӣ: муродиф, ҳолати муросилотӣ, қатори муродифӣ, раванди гуфтугӯ, феълҳои муколама, маҷоз, тобиши услубӣ

THE USE OF SYNONYMIC VERBS OF CONVERSING SPEECH IN MODERN ENGLISH LANGUAGE

Qalandarbekova A.D. – head teacher Department of Languages of the Institute of Public Administration under the President of the Republic of Tajikistan, Dushanbe, Said Nosir str., 33, phone: (+992) 935 000 832

The article deals with the use of synonymic verbs of spoken language in English. Not only verbs that describe the process of conversation in the primary

meaning are considered, but also verbs that denote the process of speaking in the metaphorical concept.

Key words: synonym, communicative situation, synonymic series, semantic feature, speech process, verbs of conversation, metaphor, connotation

Многообразие человеческой речи как процесса дискретно вербализуется в лексико-фразеологической системе любого языка главным образом при помощи глаголов. Это имеет глубокое и значимое основание. Речевая деятельность само по себе является процессом.

В чем же заключается номинативная потребность языков в такой численности глаголов речи? Думаю это потребность назвать речевую деятельность в контексте коммуникативной ситуации, то есть совмещения в семантике одной лексемы и названия процесса, и наименования всевозможных аспектов ситуации, в которой этот процесс проходит.

Наряду с всеобщим семантическим признаком целой группы (формулировки процесса речи) каждый глагол указывает также на определенное речевое действие. Некоторые глаголы выражают собственно процессы речи, другие обозначают процессы речи, связанные с другими сторонами жизни и деятельности человека - волеизъявлением, проявлением всяких эмоций. Тем не менее, говоря о данных глаголах, нельзя не отметить, что всевозможные глаголы, обозначая процесс речи, являются синонимами. По утверждению В. Г. Вилюмана, одно и то же понятие или предмет могут называться по-разному в различных стилях или регистрах речи внутри одного диалекта или варианта языка. [2, 86]

К основным глаголам речи в английском языке относят глаголы **to say, to tell, to speak, to talk**. В общем виде, глаголы, означающие процесс речи могут быть разделены на следующие группы: глаголы, в семантике которых встречается обозначение одной из функций процесса речи в его чистом виде, без дополнительной характеристики и глаголы, содержащие дополнительную характеристику процесса речи - его продолжительность, начало, конец, мощь звучания, четкость произношения и так далее. Подобные глаголы не только являются синонимичными, но и образуют синонимические ряды глаголов речи.

По мнению Р.М. Хазиевой, связи между синонимами, образующими синонимический ряд, могут быть совершенно разными, например, каждое слово имеет свой смысловой оттенок; одно из слов может иметь более общий смысл, в стилистическом ряду одно из слов может быть нейтрально по стилистической окраске, в то время как другие эмоционально окрашены; синонимический ряд могут составлять слова, которые отличаются друг от друга всевозможной сочетаемостью с другими словами. Для всех без исключения видов синонимического ряда должно быть характерно, по крайней мере, тот или иное общее значение.[4, 16]

Анализируя глаголы речи в английском языке, можно определить

следующие основные синонимические ряды, объединенные общим смыслом. Опишем их.

1. Синонимический ряд глаголов, объединенный общим смыслом «словесно выразить мысли».

В данном ряду глаголы указывают непосредственно на само действие произношения в ходе речевого общения, но не выражают содержание высказывания и не отображают связь с другими сторонами жизни человека, с его психологическим состоянием и ситуацией говорения. К данному типу можно отнести, например, надлежащие глаголы:

- **to say** - "So you again," said the American home-help. 'Mister Jones, what now?' (Z. Smith "White teeth");

- **to mention** - But no need to mention about that now, he felt, not right now in the same moment. Let her down quietly, like (Z. Smith "White teeth");

- **to speak** - But, not such placard existing, he had instead the urge, the need, to speak to every man, and, like the Ancient Mariner, gave details constantly, constantly wanting to reassert something else, anything (Z. Smith "White teeth");

- **to tell** - He went instead to the Headmaster and told him about the story (N. Hornby "About a Boy");

- **to pronounce** - "Lewis is weak," pronounced John, "and you are strong because you're too sure inside yourself." (J. Coe "Ivy and Her Nonsense").

2. Ко второму синонимическому ряду относятся синонимы, соединенные общим значением «давать ответ, прореагировать на что-либо»:

- **to reply** - "It's not your business, is what it is," replied Alsana in English (Z. Smith "White teeth");

- **to yell back** - "Look over where you going'," Clara yelled back, as they sent a cluster of Hasidic Jews running in all directions (Z. Smith "White teeth");

- **to croak** - "No," he croaked (R. Gordon "Doctor in the House");

- **to fence** - "But he was here," _ fenced Miss Perry, innocently (K. Norris "S is for Shiftless Susanna);

- **to return** - "Don't touch me; don't come close," she returned angrily (K. Chopin "The Kiss").

В данном ряду за исключением глаголов, обозначающих процесс речи в первичном значении, встречаются глаголы, обозначающие процесс речи во вторичном метафорическом значении (это глаголы *to croak*, *to return*, *to fence*). Однозначно, данные глаголы также входят в данный синонимический ряд, хотя в своих первичных значениях они будут составлять уже совершенно другие синонимические ряды.

3. К третьему синонимическому ряду относятся глаголы с общим значением «общаться, обмениваться информацией»:

- **to communicate** - It was during this time that Archie learnt the true rule of do-it-yourself, how it uses a hammer and nails to replace nouns and adjectives, how it allows men to communicate (Z. Smith "White teeth");

- **to chat** - Ask Darcus anything; query him on any subject at any hour of the day and night; interrogate him; chat with him; implore him; declare your love for him; accuse him or vindicate him and he will give you an exact answer (Z. Smith "White teeth");

- **to address** - "Here, Ann," - she addressed a girl of nine or ten years who sat on the flat boulder that was the cabin doorstep - you go get them taters... (M.H. Foote "A Cloud on the Mountain");

- **to discuss** - "Was there something which you wanted to discuss about the twins? A problem?" (Z. Smith "White teeth");

- **to deliver** - Ann prepares to deliver her summation as she has seen it done many years previously by the young Moscow lawyers with their slick side partings (Z. Smith "White teeth").

4. В следующий ряд входят синонимичные глаголы с общим смыслом «утверждать, настаивать, объяснять»:

- **to declare** - Ask Ann anything; query her on any subject at any hour of the day and night; interrogate her; chat with her; implore her; declare your love for her; accuse her or vindicate her and she will give you only one answer (Z. Smith "White teeth");

- **to persist** - To Ann persisted "This a peninsula, isn't it?" (Z. Smith "White teeth");

- **to insist** - "Old people do," Iris insisted, stuffing the biscuits back into her bag. "And they're not dead, actually, they're dried" (Z. Smith "White teeth");

- **to admit** - "It's very dull without her", she admitted (K. Chopin "The Awakening");

- **to reason** - "But if she's old, she'll be deaf," reasoned Millat (Z. Smith "White teeth").

5. Пятый синонимический ряд составляют английские глаголы с общим смыслом «спросить, задать вопрос»:

- **to ask** - "Ann... are you all right?" asked Merlin, hand on the doorknob (Z. Smith "White teeth");

- **to inquire** - "Tell her," inquired Ann, irritated to have been dragged from her pleasant contemplation, "what great challenge would you undertake in the hours before your death?" (Z. Smith "White teeth");

- **to query, to interrogate** - Ask Ann anything; query her on any subject at any hour of the day and night; interrogate her; chat with her; implore her; declare your love for her; accuse her or vindicate her and she will give you only one answer (Z. Smith "White teeth");

- **to demand** - "What's going on?" demanded Ann, watery-eyed (Z. Smith "White teeth").

6. Шестой синонимический ряд объединяет глаголы с общим значением «говорить тихо, понизив голос»:

- **to whisper** - Ann had clasped her hand and nodded and whispered sweet nothings in the full knowledge that the furthest a man of his means was going

was a newly acquired, heavily mortgaged, two-storey house in Willesden Green (Z. Smith "White teeth").

В предоставленном ряду также можно выделить метафорические глаголы со значением говорения:

- **to breathe** - "Is anything matters?" He breathed (W.W. Jacobs "The Monkey's Paw");

- **to sigh** - "Oh well, better luck next time", he sighed (S. Spencer "The Salt of the Earth");

- **to hiss** - "Go on," - she hissed, -"go on, throw it" (A. Sillitoe. «Key to the door»).

7. Седьмой синонимический ряд состоят из глаголов с общим значением «говорить громко». В этот ряд тоже входят глаголы с метафорическим значением разговора :

- **to shout** - She shouted throughout the car window and told the guy to move on and she says, "I am gassing myself, leave me alone." Like that. (N. Hornby "Faith");

- **to exclaim** - "And it not," exclaimed Ann, returning to Sara, having received Darcus's grunt of approval, that young man's soul you behave' yourself wild! (Z. Smith "White teeth");

- **to cry** - "Ha!" cried Ann, almost triumphant (Z. Smith "White teeth");

- **to yell** - 'It's the truth! She can hear us!' he shouted, turning backwards, yelling above the exhaust-pipe noise as they revved up and scooted downhill (Z. Smith "White teeth");

Итак, можно сделать вывод о том, что английский язык владеет хорошо развитой синонимией, в частности, в разряде глаголов. Глаголы означают или действие, или деятельность, поэтому отличия между элементами синонимических рядов глаголов могут содержать в степени интенсивности действия, в смысловых оттенках (манера совершения или протекания акта), в стилистической окраске слова (метафоричность, образность), в принадлежности слова к установленному функциональному стилю и его специфических фразеологических связях.

По численности слов синонимические ряды неодинаковы: в одних два-три слова, в другие входят большее количество слов и оборотов. С точки зрения постоянства состава слов синонимические ряды характеризуются относительной не замкнутостью (в них возможны видоизменения и дополнения).

Следует отметить, что описанные выше синонимические ряды глаголов разговорной речи представлены не только глаголами говорения, обозначающие данный процесс в первичном значении, но и глаголами, которые обозначают процесс речи в своем вторичном, метафорическом значении. Это сообщает о том, что группа глаголов, обозначающих процесс речи, дополняет свой состав за счет глаголов других групп.

Итак, насыщенность и выразительность синонимов в английском языке создает неограниченные возможности для целенаправленного

отбора и внимательного употребления в речи. Единство значения позволяет употреблять одно слово вместо другого, что может разнообразить речь, избегая назойливого употребления одних и тех же слов. Синонимический ряд - это не просто набор слов близких по смыслу, и не их совокупность, а микросистема, в которой все элементы взаимосвязаны, они не отвергают, не исключают друг друга, а уточняют и придают определенный оттенок общему значению слова.

Литература

1. Хазиева Р.М. Синонимов в разговорной речи. М.: 2002
2. Вилюман, В.Г. Английская синонимика. Учебное пособие для вузов/ В.Г. Вилюман - М.: Высшая школа, 2011. - 128 с.
3. Глаголы английского языка. [Электронный ресурс]. Режим доступа: [http:// www.lovelylanguage.ru/grammar/rules/403-english-phrasal-verbs](http://www.lovelylanguage.ru/grammar/rules/403-english-phrasal-verbs)
4. Хазиева, Р.М. Синонимические ряды глаголов в английском языке / Р.М. Хазиева. - М., 2012. - 22 с.

ТИПЫ ТЕРМИНООБРАЗОВАНИЯ В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

Некушоева С. – преподаватель кафедры языков Института государственного управления при Президенте Республики Таджикистан, 734003, г. Душанбе, ул. Саида Носира 33, тел: (+992) 2245928; 935 880 082

Юсупов Н. – преподаватель кафедры языков Института государственного управления при Президенте Республики Таджикистан, 734003, г. Душанбе, ул. Саида Носира 33, тел: (+992) 2245928; 935 199 220

В данной статье рассматриваются проблемы современной тенденций развития языка в сфере формирования терминологии, способов терминообразования, влияния лингвистических факторов на новую терминологическую единицу, также автора представляют структурные особенности экономических терминов данной терминосферы.

Ключевые слова: термин, терминосистема, аффиксация, словосложение, заимствование, конверсия, сокращение, суффиксация, префиксация

НАВЪҲОИ ИСТИЛОҲОТСОӢ ДАР ЗАБОНИ АНГЛИСӢ

Некушоева С. - омӯзгори кафедраи забонҳои Донишкадаи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 734003, шаҳри Душанбе, кӯчаи Саид Носир 33, тел.: (+992) 2245928; 935 880 082.

Юсупов Н.- омӯзгори кафедраи забонҳои Донишкадаи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 734003, шаҳри Душанбе, кӯчаи Саид Носир 33, тел: (+992) 2245928; 935 199 220

Дар мақолаи мазкур масъалаҳои муосири рушди забон дар соҳаи ташаккули истилоҳот, роҳҳои истилоҳотсозӣ, таъсири омилҳои лингвистӣ ба воҳидҳои истилоҳотии нав, ҳамчунин хусусиятҳои сохтори истилоҳоти иқтисодӣ мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст.

Калидвожаҳо: истилоҳ, сохтори истилоҳотӣ, калимасозӣ, конверсия, мухтасарот, истилоҳотсозӣ, бо тариқи пасванд ва пешванд, иқтибос

TYPES OF TERM FORMATION OF THE ENGLISH LANGUAGE

Nekushoeva S. - teacher of the Languages Department of the Institute of Public Administration under the President of the Republic of Tajikistan, 734003, Dushanbe, Said Nosir str., 33, phone: (+992) 2245928; 935 880 082

Yusupov N. - teacher of the Languages Department of the Institute of Public Administration under the President of the Republic of Tajikistan, 734003, Dushanbe, Said Nosir str., 33, phone: (+992) 2245928; 935 199 220

This article examines the problems of modern trends in the development of the language in the sphere of term formation and its methods, the influence of linguistic factors on a new terminological unit, and the author also presents the structural features of the economic terms of their termsphere.

Keywords: *term, terminology, affixation, compositing, borrowing, conversion, reduction, suffixation, prefixion*

В связи с развитием экономической ситуации вполне разумно увеличение количества терминов, которые обозначают фундаментальные и прикладные понятия маркетинговой деятельности человеческого общества.

Термин (включая научно-технические термины и термины организационно-распорядительной документации) - это единица какого-либо конкретного естественного или искусственного языка (слово, словосочетание, аббревиатура, символ, сочетание слова и букв-символов, сочетание слова и цифр-символов), обладающая в результате стихийно сложившейся или особой сознательной коллективной договоренности специальным терминологическим значением, которое может быть выражено либо в словесной форме, либо в том или ином формализованном виде и достаточно точно и полно отражает основные, существенные на данном уровне развития науки и техники признаки соответствующего понятия.

В отличие от слова термин является более узким выражением действительности, не допускающим многозначности. Каждый термин - это слово или словесный комплекс, но не каждое слово - термин. Термины в отличие от слов направлены на четкое отображение действительности. Они лишены эмоциональной окраски, объективны, строги, и устойчивы. По сравнению с основной массой слов, термин более точен. Он непосредственно соотносится с обозначаемым понятием. Термином может быть не каждое слово, а лишь такое, которое обладает некими лингвистическими предпосылками и способно выполнять функцию обозначения специального понятия.

Термин - это "сложное трехслойное образование, которое включает звуковой или графический компонент структуры термина, а также идеальный семантический компонент этой структуры, который определяется принадлежностью термина к лексической системе того или иного естественного языка; логический суперстрат, то есть содержательные признаки, позволяющие термину обозначать общее - абстрактное или конкретное понятие в системе понятий;

терминологическую сущность, то есть содержательные и функциональные признаки, позволяющие термину выполнять функции элемента теории, описывающей определенную специальную сферу человеческих знаний или деятельности".[8,7]

Рациональность позиции В.М. Лейчика признают и авторы публикаций последних лет, см., например, работы Ю.Н.Марчук [10,75], Л.Ю. Буяновой[1,340]. Так, Ю.Н. Марчук утверждает, что "слова, одновременно являющиеся терминами широкой предметной области и словами общеупотребительной сферы", составляют основу терминологии.[10,39]

Таким образом, понятийность как признак термина оказывается обусловленной сферой его функционирования, его принадлежностью к области специального знания. Следовательно, термином может быть любое слово, которому дана четкая дефиниция, определяющая именуемое понятие и жестко ограничивающая понятийную сферу, обеспечивая изоляцию от обывательских смыслов омонимичного слова общей лексики. Термином может стать и искусственно созданное слово.

Терминосистема - организованная совокупность терминов определенной области знания. Это знаковая модель определенной теории в специальной области знания или деятельности. Элементами ее служат лексические единицы естественного языка, а структура в целом соответствует структуре системы данной теории. Термин и система сознательно конструируются в процессе формирования положений какой-либо теории.

Основными источниками формирования терминосистемы являются заимствования из других языков (в нашем случае, из английского), интернациональный фонд (терминообразование на англоязычной основе), семантические способы образования новых терминов с учетом когнитивного потенциала английского языка.

Такая динамика понятий свойственна быстроразвивающимся областям знания, к которым и относится терминология "Маркетинга". Основной лексической и понятийной единицей терминосферы "Рыночная экономика", в которую и входит терминосистема "Маркетинг", является новый термин.

Терминология существует и функционирует не изолированно, а в окружении обычных, общепонятных слов, при этом почти всегда в любом специальном тексте можно отграничить обычные слова от специальных. Основание для такого отграничения - соотнесенность терминов и обычных слов с разными понятиями. Термины всегда соотнесены со специальными понятиями в отличие от общеобиходных слов, которые соотносятся с понятиями неспециальными.

Многокомпонентные термины могут представлять собой:

а) словосочетания, в которых смысловая связь между компонентами выражена путем примыкания.

б) словосочетания, компоненты которых оформлены грамматически (с помощью предлога или наличия окончаний). Например: *rate of exchange* - валютный курс.

В смысловом отношении термины-словосочетания являются цельными лексическими единицами. Термины-словосочетания подразделяются на *два типа*.

К первому типу относятся термины-словосочетания, оба компонента которых являются словами специального словаря. Они самостоятельны и могут употребляться вне данного сочетания, сохраняя присущее каждому из них в отдельности значение.

Ко второму типу относятся термины-словосочетания, в которых, как правило, только один из компонентов является техническим термином, а второй относится к словам общеупотребительной лексики. Компонентами этого типа могут быть либо два существительных, либо прилагательное и существительное, например: *backcoupling* - обратная связь.

Термины, выражающие понятия, которые относятся к какой-либо одной области человеческой деятельности или человеческого познания, объединяются в систему, в идеальном случае отражающую систему знаний в этой области; как правило, такая система выступает в виде иерархической классификации, т.е. группы понятий, связанных между собой родовидовыми отношениями. [7,5]

Термины образуются путем изменения значений слов общелитературного языка и терминов, заимствованных из других отраслей науки и техники. Наиболее интенсивное пополнение терминологического состава языка происходит за счет следующих процессов:

Аффиксация, т.е. образование новых однословных терминов путем прибавления к корневым словам заимствованных из греческого и латинского языков префиксов и суффиксов, например:

marketing + de = demarketing - понижение покупательского спроса на дефицитный товар посредством повышения цен или сокращения средств-

Словосложения - это образование новой основы путем соединения двух уже существующих основ, обычно без изменения их формы, например:

от гр. logos - слово, понятие + *typos* - отпечаток, форм = *logotype* - специально разработанная, стилизованная сокращенная форма названия фирмы, часто в оригинальном начертании, символическое наименование; торговая марка, знак

Конверсия слова или термина, с помощью которой из существующего слова или термина образуется новый термин, относящийся к другой части речи, например: *to know + how = knowhow* (технология производства)

Прямые заимствования слов из греческого и латинского языков, например: *locus* - геометрическое место точек. Большинство новых научных терминов появляется в результате образования сложных

терминологических групп, но наибольшие трудности вызывает дешифровка словарно необеспеченных однословных терминов.

Префиксация. а) **Pre.** Префикс *pre* происходит от латинского **prae**, означавшего *перед, впереди*. В английском языке добавление префикса **pre** используется для передачи идеи опережения по времени или по положению.

Pre-emptionrights - преимущественные права на покупку

б) **De.** Префикс **de** имеет несколько отрицательных значений, основными из которых являются:

а) *вниз, ниже;*

б) *высвобождение, отключение или отклонение и*

в) *отделение, отдаление.*

descent - спуск, снижение

в) **Inter.** Префикс **inter** происходит от латинского слова **inter**, означавшего *между, среди*. Необходимо делать различие между **inter** и префиксом **in**, добавленным к слову, начинающемуся со слога **ter** (в таких словах, как **internal**, **interminable**, etc). Если вместо **in** можно поставить какой-либо другой префикс (например, **external**), а вместо **inter** никакого другого префикса поставить нельзя, то действительным префиксом является **in**. Все современные значения префикса **inter** в точности соответствуют его первоначальному значению.

Interdependentutility - взаимозависимость функций полезности

Отрицательным префиксом является **non**, означающим *не*. В тех случаях, когда корневое слово начинается с заглавной буквы, префикс **non** присоединяется через дефис: **non-existent** - несуществующий

Префикс **mis** означает *неправильно, ошибочно*. Когда добавляем префикс **mis** к корневому слову буква 's' всегда сохраняется:

misunderstand - неправильно понять

Из значений, создаваемых с помощью префикса **ob**, наиболее характерными являются *против, к, в направлении*. Буква **b** префикса часто ассимилируется, в результате чего появляются такие формы, как **op**, **os**, **of** или даже совсем опускается, как в глаголе **omit**.

objective – цель, **opposite** - противоположный

Ex. Основными значениями **ex** является *вне, за пределами*, а также *бывший*.

expulsion - выталкивание, вытеснение

Префикс **dis** имеет значение *нет и отдельно, отдельно*.

disconnect - разъединение

In имеет два различных значения - *нет и в, заключать в себе*.

inaccessible - не имеющий доступа

Com - основным значением этого префикса является *вместе, совместно, с*.

competitor - конкурент

Sub. Префикс **sub** имеет значение *под, до, ниже по положению*, а также *в меньшей степени, чем, ниже*.

subdued - *подчиненный*

Суффиксация. Кроме префиксационных способов терминообразования, новые термины могут быть также образованы с помощью суффиксационных способов, при которых терминообразующие суффиксы добавляются справа от корневого слова. С помощью суффиксации могут быть образованы новые термины или слова. Суффиксы и префиксы, используемые в системе английского терминообразования, в основном заимствованы из общих словообразующих средств английского языка. Суффиксы имеют более широкое значение и указывают на категорию, к которой относится понятие.

Префиксы стоят в начале слова, суффиксы - в конце. Префикс ставится в начале слова и изменяет значение корневого слова.

К наиболее употребительным префиксам английского языка относятся: **a, be - co-, counter-, de-, dis-, ex-, in-, im-, out-, over-, post-, pre-, re-, sub-, super-, mega-, trans-, ultra-, under** - и другие:

marketing - *ремаркетинг (remarketing)* - *демаркетинг (demarketing)* - *мегамаркетинг (megamarketing)*

Суффикс ставится после корня и изменяет принадлежность слова к той или иной части речи.

Производные существительные образуются путем прибавления суффикса к глаголам, прилагательным и другим существительным. Наиболее употребительными здесь являются следующие суффиксы: - **er, - or, - ant, - ent, - ion, - ment, - ture, - age, - ence, - ance, - ing, - ism, - ity, - ness, - ency, - ship, - ist, - ian** и другие:

корпорация (corporation), ликвидация (liquidation), факторинг (factoring), шоппинг (shopping), дистрибьютор (distributor), инвестор (investor), постер (poster), стикер (sticker).

Производные прилагательные образуются путем прибавления суффикса к глаголам, существительным и другим прилагательным. Наиболее употребительными здесь являются следующие суффиксы: - **ive, - able, - ible, - ent, - ant, - ish, - y, - al, - ical, - ous, - ful, - less, - proof** и другие:

friend - friendly (друг - дружелюбный), help - helpful (помощь - полезный)

Заимствования. Помимо суффиксации и префиксации, новые термины могут также создаваться путем прямых заимствований из других языков, большей частью из латинского и греческого.

quantum [k'wʔntəm] - *количество, сумма* **bonus ['bounes]** - *премия*

Словосложение. Образование новых терминов или слов с помощью словосложения относится к числу наименее "проблемных" способов терминообразования при условии, что переводчику известен смысл всех составных частей, входящих в состав нового термина. При словосложении два или более слова или их основы объединяются в один новый термин,

который весьма редко приобретает дополнительный смысл, существенно отличающийся от простой смысловой суммы входящих в него компонентов. Новый термин - сложное существительное или прилагательное - чаще всего образуется путем соединения двух существительных, прилагательного и существительного или глагола и существительного. Объединение слов может происходить без соединительной гласной, с помощью соединительной гласной, либо с помощью дефиса, например:

copy - экземпляр, рукопись и *writer* - пишущий автор = *copywriter* (разработчик, составитель объявлений, рекламных текстов, слоганов) + *charter* = *time - charter*

Конверсия. Во многих случаях новые слова образуются из существующих уже в языке слов без всякого изменения их написания и произношения. Такой способ образования новых слов называется конверсией.

Это характерное явление, состоящее в том, что два слова, относящиеся к разным частям речи, совпадают по форме (по звучанию и написанию).

to plan - планировать а *plan* - план

В практике переводческой работы заметное место занимает проблема перевода *неологизмов*, т. е. новых слов, появившихся в языке в связи с развитием общественной жизни и возникновением новых понятий.

Очевидно, что такие слова воспринимаются как неологизмы только до тех пор, пока выражаемые ими понятия не станут привычными, после чего они прочно входят в словарный состав и уже не воспринимаются как новые.

Следует отметить, что неологизмы, как правило, возникают на базе существующей языковой традиции, используя имеющиеся уже в языке словообразовательные средства.

Ряд английских терминологических словосочетаний, обозначающих новые рыночные понятия, заимствуется русским языком. Таким словосочетанием является *directmarketing* (прямой маркетинг) в английском языке означает "сбыт без посредников". В русском языке англоязычный термин прямой маркетинг получает новые значения, одним из которых является "интерактивная маркетинговая система", т.е. при вхождении в терминопле русского языка англоязычный термин "прямой маркетинг" расширяет свои семантические характеристики. Обратный процесс (образование путем конверсии существительных от глаголов) отмечается реже, например, существительное *layout* - расположение, размещение образовано от глагола *tolayout* - размещать.

Сокращения. Сокращения могут состоять из одного (*Co - Company*), двух (*ЕС (Европейское сообщество) = ЕС (Europeancommunity)*), трех (*DIC - Defence Industrial Complex*), четырех (*CWCD - Chemical Weapons&Civil Defence*), пяти (*MGCIR - masterground-controlledinterceptionradar*) и более

компонентов. Более чем пятикомпонентные сокращения встречаются редко.

Сокращения также можно разделить на графические и лексические (по способу реализации в речи). Графические сокращения используются только в письменной речи и реализуются в устной речи полной формой тех компонентов, которые они представляют в тексте: *FA - Field Artillery*.

Сокращаться могут как однокомпонентные, так и многокомпонентные термины. Встречаются сокращения с симметричной формой и семантикой в английском и русском языках, например:

СИФ, ЦИФ (англ. сокр. *CIF, cif* из *cost* - стоимость, цена, *insurance* - страхование и *freight* - фрахт) - в международной торговле обозначение условий поставки и оплаты при морских (водных) перевозках, когда в продажную цену товара включаются, помимо стоимости самого товара, затраты на страхование и транспортировку до порта назначения.

Эти термины становятся интернациональными. Аббревиация, выступая в качестве способа образования производного термина в виде сокращенной единицы, даже не развивая новую семантическую структуру, отличную от семантической структуры прототипа, проявляет семантический сдвиг, который заключается "не в достижении нового или какого-либо другого типа значения, а в решительном изменении способа представления и отражения действительности", налицо "резкая степень эксплицитности выражения одного и того же понятия"[6,357], поэтому аббревиацию можно назвать семантической компрессией. Семантическая компрессия является одним из специфических процессов, протекающих в терминологической лексике рыночной экономики русского и английского языков. Ее основное назначение состоит в устранении семантической и формальной расчлененности терминологических наименований в экономическом континууме двух языков.

Образование фирменных наименований. Принадлежность *brandnames / trademarks* (торговых марок) к категории терминов пока не имеет четкого ответа. Но некоторые фирменные обозначения товаров со временем превращаются в общепринятые. *Brandnames* можно отнести к группе неологизмов.

Очень много фирменных наименований входит в число неологизмов. Многие оригинальные, предельно сжато характеризуют предмет и удачно передают сущность выражаемого ими понятия.

Фирменные наименования изделий, чаще всего, образуются путем сокращения, иногда с использованием названия фирмы или имени изобретателя:

McDonalds (сеть предприятий быстрого питания)

Очень часто фирмы, а иногда и отдельные лица создают новые слова из чисто рекламных соображений. Такие неологизмы не являются общепринятыми, но некоторые из них впоследствии закрепляются в языке:

LadyGodiva - товарный знак женской парфюмерии

К распространенным способам создания фирменных неологизмов в английском техническом языке относится также способ образования неологизмов путем стяжения:

Speedry - speed dry- jet cool (quick cool)

Brandnames, образованные с помощью аффиксации:

а) слова, образованные с приставками **ex-, ultra-, de-, bi-, bio-**:

Decaf - марка кофе без кофеина

б) слова, образованные с суффиксами: - **cide**:

Gallicide - средство от насекомых, образовано от фамилии предпринимателя, выпускающего это средство **ine**, - **in** образуют, как правило, названия лекарств и различных фармацевтических препаратов:

Sugarine, Nitrine, Stimulin, Arrestin, Instantinum и д.

Другим способом образования фирменных неологизмов является замена буквы **c** на **k** в целях броскости и оригинальности:

Kan Master - can master (can opener)

Иногда для создания фирменных неологизмов сознательно искажают орфографию слова:

BigHed - bighead (pins)

с) апокопическое сокращение исходного слова, т.е. отпадение конечных звуков: **Prem (premium) (luxury)**

Таким образом, в данном исследовании было описание системного анализа маркетинговой терминологии русского языка со ссылкой на аналогичную терминологию в английском языке. Экономическая терминология, будучи динамическим образованием, быстро отреагировала на происходящие изменения в языке появлением новых терминосистем знания.

Формирование маркетинговых терминообразований в русском языке отражает процесс формирования рыночной экономики, который базируется не только на опыте развитых государств в сфере рыночных отношений, но и на уже имеющемся словесном выражении фундаментальных достижений человеческой мысли в социальной и хозяйственной деятельности.

Социально-экономические условия способствуют терминообразованию на основе английского языка. Современный этап развития языка характеризуется активностью заимствований англоязычного происхождения.

Формирование маркетинговых терминов происходит, в основном, на базе соответствующей существующей терминологии английского языка и чаще всего путем синтаксического калькирования соответствующих английских многокомпонентных терминов, освоения интернационального лексического фонда (через английский язык как язык-посредник), а также путем лексического заимствования (в том числе и на базе конверсивов) и семантического калькирования из английского языка.

Новый термин является средством передачи экономической информации, которая находит однозначное содержание и выражение в разных языках. Лексической базой такого термина является английский язык, который в силу большой распространенности и значимости приобретает свойства интернациональности.

Появление терминов англоязычного происхождения обусловлено процессами переходного периода в обществе, вызывающими переходные, недолговременные явления в языке, на смену которым придут другие процессы конструирования и функционирования терминов, так как язык все время находится в развитии.

Литература

1. Буянова Л.Ю. Терминологическая деривация в языке науки: когнитивность, семиотичность, функциональность. – М., 2011. – 340 с.
2. Винокур Г.О. О некоторых явлениях словообразования в русской технической терминологии. "Труды МИФЛИ", т. V, - 1939 - с.
3. Головин Б.Н., Кобрин Р.Ю. Лингвистические основы учения о терминах. - М., 1987. - 105с.
4. Гринев-Гриневиц С.В. Введение в терминографию. //Как просто и легко составить словарь. - М., 2008. – 219 с.
5. Даниленко В.П. Русская терминология. Опыт лингвистического описания. - М., 1977. - 264 с.
6. Кубрякова, Е.С. Семантика производного термина / Е.С. Кубрякова // В кн.: Внутренняя структура языка. - М., 1972. - С.334-393.
7. Канделаки, Т.Л. Вопросы моделирования систем значений упорядоченных терминологий /Т.Л. Канделаки // В кн.: Современные проблемы терминологии в науке и технике. - М., 1969. - С.3 - 31.
8. Лейчик В.М. Терминоведение: предмет, методы, структура. М., 2006. – 133 с.
9. Лотте Д.С. Как работать над терминологией. - М., 1968. – 76 с.
10. Марчук Ю.Н. Основы терминографии– М., 1992. – 75 с.
11. Реформатский А.А. Что такое термин и терминология. //Вопросы терминологии. - М. 1961. - С.46-54.

**ТАҲЛИЛИ МАТНИ ФОРУМҶОИ ШАБАКАҶОИ ИҶТИМОӢ ДАР
МИСОЛИ ЯК МАҚОЛАИ ВАСОИТИ АҲБОРИ ИНТЕРНЕТИИ
WWW.OZODI.ORG**

Раҳимов Ф. – аспиранти кафедраи таърихи забон ва типологияи
Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, тел.: (+992)907905925; E-mail:
Farhod.Rahimov@mail.ru

Дар мақола суҳан дар бораи таҳлили лингвистии матни форумҳо ва мувоҳисаҳои хонандагон дар шабакаҳои иттилоотии Интернет-ВАО меравад, ки имрӯз дар фазои иттилоотии Ҷумҳурии Тоҷикистон арзи вучуд дорад. Барои таҳлили вижагиҳои забонии матни форумҳо ва мувоҳисаҳо асосан сомонии www.ozodi.org интиҳоб гардида, таҳлил дар асоси матни форуми як мақола сурат гирифта, муайян шудааст, ки меъёри забони адабии тоҷик дар ин форумҳо ба таври бояду шояд риоя намегардад ва асосан таҳияи матнҳои иштироккунандагон дар асоси забони гуфтугӯии лаҳҷавӣ ба роҳ монда шудааст. Дар ин замина пешниҳод мегардад, ки танзими забони форумҳо ва мувоҳисаҳои интернетӣ бояд ба меъёри забони адабӣ наздик карда шавад.

Калидвожаҳо: забон, форум, Интернет, шабакаҳои иҷтимоӣ, матн, шабака, иттилоот, калима, соҳти калима, услуб, лаҳҷа, дискурс, аҳбор

**АНАЛИЗ ТЕКСТОВ ФОРУМОВ СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЕЙ НА
ПРИМЕРЕ ИНТЕРНЕТ-СМИ WWW.OZODI.ORG**

Раҳимов Ф. – аспирант кафедри истории языка и типологии
Таджикского национального университета, тел.: (+992)907905925; E-mail:
Farhod.Rahimov@mail.ru

В статье проводится анализ языковых особенностей текстов форумов на таджикском языке на примере дискуссий участников и читателей в Интернет-СМИ, которые доступны для пользователей в условиях Республики Таджикистан. Для анализа и интерпретации в качестве источника Интернет-СМИ был выбран сайт www.ozodi.org, где анализ был проведен на материале одной статьи. В результате анализа было определено, что пользователями при представлении своих текстов использованы местные говоры, не соблюдены орфографические и грамматические нормы таджикского литературного языка. На основе проведенного анализа было предложено, что в настоящее время возникла необходимость разработки механизмов и средств соблюдения норм литературного языка.

Ключевые слова: язык, форум, интернет, социальные сети, информация, слово, структура предложения, стиль, дискурс, сообщение

ANALYSIS OF TEXTS OF SOCIAL NETWORKING FORUMS ON THE EXAMPLE OF THE INTERNET-MEDIA WWW.OZODI.ORG

Rahimov F. - post-graduate student of the Department of Language History and Typology of the Tajik National University, phone: (+992) 907905925; E-mail: Farhod_Rahimov@mail.ru

The article analyzes the language features of the forum texts and discussions of participants and readers in the Internet media, which are available to users in the Republic of Tajikistan. For analysis and interpretation was chosen www.ozodi.org as the source of the Internet media, where the analysis was conducted on the basis of the one article. As a result of the analysis, it was determined that users of the Tajik literary language were not complied with when submitting their texts. On the basis of the analysis, it was suggested that at the present time there arose the need to develop mechanisms and means for observing the norms of the literary language.

Keywords: language, forum, internet, social network, information, word, sentence structure, style, discourse, message

Дар даврони муосир густариши технологияи иттилоотӣ ва Интернет дар ҳаёти ҷомеа дигаргуниҳои куллиро ба миён овард. Масалан, дар гузаштаи начандон дур агар барои ирсоли як нома ё хуччати расмӣ аз як ҷо ба ҷойи дигар ҳафтаҳо, ҳатто моҳҳо лозим мешуд, ҳоло ин корро бо қорбасти намудани технологияи муосир ва дастрасӣ ба шабакаи умумичаҳони Интернет метавон дар як ё якчанд сония анҷом дод. Бешаку шубҳа технологияҳои иттилоотӣ саҳми беандоза калони ҳудро дар густариши иттилоотрасони ҷомеаи муосир гузошт, ва ба ин васила муошират ва додугирифтӣ халқу миллатҳои гуногун ва минтақаҳои мухталифи сайёра ба ҳам пайваст [2; 4; 5; 7]. Пеш аз ҳама, технологияи иттилоотӣ барои ҳар як истифодабарандаи худ озодии суҳанро фароҳам овардааст. Яъне новобаста аз синну сол, халқияту миллат, касбу кор, табакаи иҷтимоӣ ва маҳалли сукувати метавон фикру андешаҳои ҳудро роҷеъ ба масъалаҳое, ки имрӯзҳо дар сомонаҳои маҳаллӣ матраҳ мешаванд, иброз намуд. Ҳар як фардро мебояд, ки дар мавриди андешаронӣ ва баёни фикру ақидаи худ хангоми баҳсу мунозира дар шабақаҳои иҷтимоӣ, пеш аз ҳама, одобу меъёрҳои муошират, нозуқиҳои забони адабӣ, фасоҳату балоғати суҳангӯӣ ва фарҳанги истифодаи технологияҳои муосирро донад.

Имрӯзо дар шабакаҳои Интернет ва ВАО шоҳиди баҳсу мунозираҳои афрод метавон гардид ва ҳамакнун зарурати омӯзишу таҳқиқи он пеш омадааст ва масъалаи муҳиму мубрам мебошад. Барои исботи ин гуфтаҳо як мақоларо бо ибрази андешаҳои иштирокдорони баҳсҳо мисол меорем ва онро мавриди шарҳу тавзеҳ қарор медиҳем. Маводди мавриди назар аз сомонаи Интернет-ВАО гирифта шуда, суроғаи он www.ozodi.org мебошад.

Мақолаи ғамангезе, ки дар таърихи 19.04.2016 дар шабакаи иттилоотии www.ozodi.org нашр шудааст, рочез ба марги як ҷавонписари 22 – солаи бошандаи шаҳри Кӯлоб, наваकारी қисми ҳарбии 02011 Қушунҳои зудамали Вазорати муҳофизати Ҷумҳурии Тоҷикистон буда, дар бораи он назарҳо ва ақидаҳои мухталиф хеле зиёд иброз шудаанд. Ҳангоми таҳлилу баррасии вижагиҳои луғавии матни форумҳо дар заминаи ин мавод ва ҳамчунин ҳуди матни ҳамин мақола ба вожаҳои иқтибосие, ки аз нигоҳи басомади қорбурд бештар ба назар мерасад, тавачҷуҳ дода шуд. Дар ин робита равшан гардид, ки муаллифи матни асосии мақола ду калимаи иқтибосии забони арабӣ - “**дифоъ**” ва “**иддо**”-ро зиёд ба қор бурдааст. Аз қорбурди ин калимаҳо пешакӣ метавон хулосае омад, ки сухан дар бораи қадом масъала меравад. Вожаи “дифоъ” дар ин матн маъмулан ҳамчун истилоҳи ҳарбӣ истифода шудааст ва гуфтан бамаврид аст, ки ин вожа ба ҳайси истилоҳи ҳуқуқӣ низ истеъмоли мешавад. Манзури нигоҳранда дар ин ҷо, асосан, ба сифати истилоҳи ҳарбӣ истифода шудани вожаи мазкур аст.

Вожаи “дифоъ” дар фарҳанги арабӣ - тоҷикии С. Сулаймонӣ чунин тарҷума шудааст:

“**Дифоъ** – пуштибонӣ, ҳимоя, дифоъ ё ин ки қасеро дар додгоҳ пуштибонӣ қардан; боздошт, ҷилвагирии қасеро аз ҷизе; муқовимат, истодагӣ қардан дар муқобили қасе ё ҷизе” [15, 384].

Дар матни мақола вожаи “дифоъ” ба маънии *ҳимоя қардан, истодагӣ қардан ва муқовимат қардан* омадааст. Доираи қорбурди ин вожа хеле маҳдуд буда, дар забони гуфтугӯӣ тақрибан аз истифода берун аст.

Дар қисмати дигари саҳифаи интернетӣ, ки дар он мақола ҷой дода шудааст ва «Баҳши назарҳо» номгузорӣ шудааст, иштибоҳоти имлоиву орфографӣ ва истифодаи калимаҳои иқтибосиву шевагӣ ҳангоми ибрази андешаҳо аз тарафи хонандагон ва истифодабарандагони Интернет зиёд ба назар мерасанд, ки онҳо батартиб бо овардани мисолҳо ва далелҳо шарҳу эзоҳ дода мешаванд.

Шаҳсе бо номи “Дод аз Бедоди” худро муаррифӣ қарда, дар санаи 20.04.2016 10:08 дақиқа чунин менигорад:

Бигузур **экспертиза** даъват карда муайян намоянд ва он **духтури** дупулае, ки хулоса додааст бо ҳамроҳии касони латукубкарда ва онҳое, ки ин ҷиноятро рупуш карданианд, ҳама дар назди қонун ҷавоб гуянд.

Чунон ки мебинем, дар матни овардашуда муаллиф калимаи хоси забони русӣ “**экспертиза**”-ро ба қор бурдааст. Калимаи “экспертиза” дар соҳаи тиб ва санчишҳои судӣ (экспертизаи судӣ) истифода мешавад ва ба ҳамин маънӣ барои ҳамагон ин калима мафҳум аст.

Вожаи “экспертиза” дар фарҳанги “Русско-таджикский словарь” ба таври зайл тарҷума шудааст:

“**Экспертиза** - санчиш, озмоиш, санчиши тиббӣ” [14, 1229].

Вожаи **духтур**, ки ҳамагон ба таври васеъ ҳамарӯза истифода мебаранд, шакли тағйиркардаи калимаи “доктор” мебошад.

Дар фарҳанги “Русско-таджикский словарь” вожаи “**доктор**” чунин тарҷума шудааст.

“**Доктор** – дар гуфтор духтур, табиб; (*дар соҳаи илм*) дараҷаи илмӣ, доктори соҳаи ягон илм. [14, 226].

Доктор яқум ба маънои табиб духтур, ки ҳамарӯза дар гуфтугӯи худ доир ба соҳаи тиб мардуми мо истифода мебаранд.

Ширкаткунандаи дигар бо номи “Сарбози қаторӣ” дар таърихи 20.04.2016, 10:31 дақиқа чунин нигоштааст;

Сактаи қалб ки дошта боша чиба дар вақти **медосмотр** гузаштан ҳама касалша аниқ нақадану **годен** гуфта бурдан ша?

Калимаҳои “**медосмотр**” ва “**годен**”, ки калимаҳои иқтибосии русӣ мебошанд, ва нигоранда дар матни паёмаш истифода намудааст.

Вожаи “**медосмотр**” мансуб ба забони русӣ буда, он ба маънои *муоинаи тиббӣ қардан, аз муоинаи тиббӣ гузаштан* истифода шудааст. Дар луғати “Русско-таджикский словарь” ба ин маъно омадааст:

“**Медосмотр** – муоинаи тиббӣ; аз муоинаи тиббӣ гузаштан” [14, 471].

Ин вожа дар соҳаҳои тиб ва ҳарбӣ, инчунин дар услуби гуфтугӯӣ бештар истифода мешавад.

Вожаи “**годен**” русӣ буда, он маънои солим, тандуруст ва қобили амалу фаъолиятро дорад. Дар луғат ба чунин маъно омадааст:

“**Годен** - қорӣ, қобилияти қоридошта, қороянда, муносиб, боб, соз” [14, 180].

Ин вожа дар забони гуфтугӯии ҷавонони синни хизмати ҳарбӣ ва ҳамчунин хизматчиёни ҳарбӣ истифода мешавад ва баромади ин калима аз забони русӣ буда, ҳангоми пур қардани ҳуччат ва санади ҳарбии ҷавонони ба хизмат сафарбаршаванда навишта мешавад. Ҳоло ба ҷойи ин калима

дар муассисаҳои масъули муоинаи саломатии хизматчиён ва ҳарбиён ба ҷойи “годен” калимаи “солим” ва ба ҷойи “не годен” калимаи “носолим” истифода мешавад.

Шахси дигар, худро “Беном” муаррифӣ кардааст ва калимаҳои **план**, **войнкомат** ва **инвалидро** ба кор бурдааст.(21. 04. 2016, 00:33).

Ном: **Беном**

21.04.2016 00:33

Посух

План буд шавад гуфта **инвалидорам** маҷбури мебаранд ин **военкомато**.

Калимаи “**инвалид**” аз забони русӣ ба забони тоҷикӣ ва ба забони русӣ аз забони англисӣ (invalid) иқтибос шудааст, вожаи “valid” ба маънои «қобили амал», “солим” бо пайваст шудан бо пешванди инкории «in-» маънои баръакс, яъне “ғайри қобили амал”, “носолим”-ро ифода мекунад. Масалан, дар луғати “Англисӣ-тоҷикӣ”(мураттиб А. Маҳмадназаров) ин калима чунин шарҳ ёфтааст: “valid” – маънои яқум *дорои эътибор* ва дуум ба маънои *қавӣ, неруманд* омадааст.[12, 425].

Вожаи **инвалид** дар луғати “Русско-таджикский словарь” ба ин маъно омадааст:

“**Инвалид** - инвалид, маъюб, маслук, қобилияти корӣ надоштан” [14, 280].

Вожаи “**план**” иқтибоси русӣ буда, дар нутқи гуфтугӯӣ ба таври васеъ истифода мешавад ва дар тамоми самтҳои фаъолияти ҳеш онро одамон ба кор мебаранд. Дар луғати “Русско-таджикский словарь” вожаи “**план**” чунин шарҳ ёфтааст:

“**План** – нақша, план, тарҳ, реча; ният, тахмин, пешбинӣ; нақша, сохт, тартиб, тарҳ, план; ҷой, мавқеъ” [14, 345].

Вожаи “**военкомат**” хоси забони русӣ буда аз ҳамин забон ба забони тоҷикӣ иқтибос шудааст ва дар луғат ба чунин маъно омадааст:

“**Военкомат** - комиссариати ҳарбӣ, военкомат” [14, 114].

Аслан ин калима шакли рехта ва ихтисоршудаи “Военный комиссариат” мебошад.

Ин калима ба таври васеъ дар забони гуфтугӯӣ ба кор меравад. Вале ҳангоми пур кардани ҳуччатҳо аз ин калима истифода намебаранд ва ба ҷойи он “комиссариати ҳарбӣ”-ро ба кор мебаранд. Яъне барои истифодаи калимаҳои адабӣ ба ҷойи калимаҳои иқтибосӣ, чунончи, ба ҷойи вожаи “военкомат” истифода кардани истилоҳи “комиссариати ҳарбӣ” қобили қабул аст ва ин муодилҳо дар ин ҷо ҳамчун намуна аз луғатҳои гуногуни забони тоҷикӣ дар боло зимни таҳлили ҳар як калима оварда шуданд.

Ном: Барзу аз: Турсунзода

20.04.2016 10:43

Бардак ва **беспредел**. Ин натиҷаи хомушии ҷомеаи фориғболи мо мебошад. Дар тоҷикҳо умуман фарҳанги эътироз нест...

Баромади ин ду калима мутааллиқ ба забони русӣ буда, ба забони тоҷикӣ ворид шудаанд. Ин ду калима ба гурӯҳи калимаҳои серистеъмол дар нутқи гуфтугӯӣ дар байни омма, махсусан, дар байни ҷавонони мо зиёдтар ба мушоҳида мерасад ва ҳамарӯза дар самтҳои гуногуни ғаъолияти ҳеш онҳо ин калимаҳоро истифода мебаранд.

Нигорандаи дигари мусоҳибаҳо бо номи “Афзалшо” чунин менигорад:

Ном: Афзалшо

20-04-2016, 12:03

Посух

Ин коро ин хел намонед **серьезно** хами масъалара бояд хал кунанд ин шармандагист барой **армияй** кишвар ин якум сарбозе нест ки мекушаниш бачаҳои шумо барой шумо азизанду чи бачаҳои камбагалҳо не, бояд ҷавоб диҳа касе вая задас то камандиру вазири харби то ибрат шавад ба дигарон.

Муаллифи ин сатрҳо, тавре ки дида мешавад, дар баробари калимаҳои иқтибосӣ инчунин калимаҳои лаҳҷавӣ ва дағалонаро дар матни посухаш ба кор бурдааст. Чунончи, калимаҳои иқтибосии русӣ (**серьезно, армия**) калимаҳои шевагӣ ва мансуби услуби дағалона ба монанди (*мекушаниш, бачаҳо, камбагал, вая, задас*) ва амсоли инҳоро хилофи меъёрҳои забони адабии тоҷикӣ мебошанд, мавриди истифода қарор додааст.

Вожаи “**серьезно**” русӣ буда, аз ҳамин забон ба забони гуфтугӯии тоҷикӣ иқтибос шудааст. Дар “Русско-таджикский словарь” ба чунин маъниҳо омадааст:

“**Серьезно** – чиддан, бо чиддият, ба таври чиддӣ ... ; бе ҳазл, бе шӯҳӣ ...; ростӣ, ҳақиқатан” [14,1007].

Ин вожа низ яке аз вожаҳои серистеъмол дар нутқи гуфтугӯӣ ба шумор рафта, он дар саросари кишвар маъмул мебошад. Истифодаи ин калима бештар ба нутқи ҷавонон хос буда, онҳо вожаи мазкурро ҳамарӯза тақрибан дар ҳар як ҷумлаи худ истифода намуда, бад-ин васила чиддияти сухани худ ё мусоҳибро тасдиқ мекунад. Умуман, ин калима дар истифодаи ом қарор дорад ва онро дар нутқи гуфтугӯӣ ҳамагон ба кор мебаранд.

Вожаи “**армия**” аз забони русӣ ба забони тоҷикӣ иқтибос шудааст.

Дар “лугати “Русско-таджикский словарь” ба чунин маъно омадааст:

“**Армия** – армия, қушун ...; армия” [14, 38].

Ин вожа дар гузашта дар соҳаи ҳарбӣ истифода мешуд, аммо ҳамакнун онро камтар қорбасти намуда, ба ҷойи он вожаи “**артиш**”-ро ба қор мебаранд ва ҳангоми пур қардани ҳуҷҷатҳои ҳарбӣ ва муқолама низ аз қалимаи ахир, яъне артиш истифода мекунанд.

Шахси дигаре, ки ҳудро бо номи “Тоҷикистони” муаррифӣ қардааст, ҳангоми ибрази андеша аз хати лотинӣ истифода намудааст, ки шакли асли он ба тариқи зайл аст:

Ном: **Tojikistoni**

20.04.2016, 12:35

In chi artishest, ki hamasola boisi margi javonmardon megardad?! Oхir in bori avval nest, va chunin davom xohad kard, agar sari in mas'alla jiddi kor nabarand! Korbaron dar chi korand? Charo in mas'ala muddati ziyodest ki doghi ruz gashtaast, va mas'ulin hej nametavonand ki az in vahshat mardumro raho namoyand? Pas ma'lum meshavad, ki boloi in havodis kor burda nameshavad. Ba'd shikoyat mebarand, ki javonon az xizmati modar-vatan panohjui mekunand. Худ qazovat kuned mardum..., o ba'd az in marghoi muammopech dar artish, kiro xizmat xush meoyad??"

Дар қорбурди ҳар як низоми хат ва алифбо меъёрҳои муайян вучуд дорад. Чунон ки мебинем, нигоранда матнро бо хатти лотинӣ навиштааст ва ҳамзамон аз қалимаҳои иқтибосии арабӣ (“**масъул**” ва “**ҳаводис**”) истифода намудааст, ки ин барои хонандаи тоҷик хондани матнро душвор месозад. Сабаби бо хати лотинӣ навиштани матнҳои баҳсқунандагон ба омилҳои гуногун вобаста аст. Шояд яке меҳода бо ин роҳ бартарӣ ва инчунин пешқадамию донишмандии ҳудро нисбат ба дигарон нишон бидиҳад. Дигаре мумкин аст, дар кишваре қарор дорад, ки истифодаи алифбои кириллӣ маъмул нест ва ғайраву ҳоказо. Бад-ин тартиб, дар сомонаҳои шабакаҳои иҷтимоӣ иштибоҳот зиёд ба назар мерасанд, ки ин албатта, падидаи ногувору номақбул аст ва метавонад боиси ба забон ворид шудани унсурҳои бегона шавад.

Агар ба истифодаи вожаҳои иқтибосии арабӣ, ки дар забони тоҷикӣ душворфаҳманд тавачҷӯх намоем, вожаи “ҳаводис” дар “Фарҳанги арабӣ-тоҷикӣ” (мураттиб С. Сулаймонӣ) ба чунин маъно омадааст:

“**Ҳаводис** – рӯҳдод, ҳодиса, рӯйдод, пешомад; воқеаи ногувор; бадбахтӣ, фалокат, ҳодисаи ногаҳонӣ” [15, 237].

Мавриди зикр аст, ки дар ҳолати ба хати лотинӣ навиштани чунин қалимаи камистеъмоли иқтибосии арабӣ хондану фаҳмиданро барои хонанда боз ҳам душвор месозад.

Дар саҳифаи баҳсҳои сомонаи интернетии www.ozodi.tj шахси дигар ба таври зайл ибрази андеша қардааст:

Ном: **Меҳроб**
20.04.2016, 14:43

Посух

ДАР ВАТАНИ ХУДАМОН ИН ХЕЛ КОРО БИСЁР
РУХМЕДИХАД БАРОИ ХАМИН ЧАВОНОН АЗ ХИЗМАТИ ХАБИ
РУХ МЕГАР ДОНАН

Тавре ки дида мешавад, матн бо ҳарфҳои калон навишта шуда, пур аз галатҳои имлоиву услубӣ аст ва хатогии муаллиф дар он аст, ки калимаҳоро дурусту саҳеҳ нанавиштааст, ва матн мувофиқи меъёри забони адабии тоҷикӣ таҳия нашудааст. Дар баробари ин, андешаҳои ӯ низ баҳснок ва пурихтилоф аст, мақсади асосии муаллифро хонанда ба осонӣ дарёфта наметавонад. Лозим ба ёдоварист, ки як сабаби асосии ба чунин хатогихо роҳ додани баҳскунандагони форумҳои интернетӣ дар он мушоҳида мешавад, ки онҳо меҳоянд бо ин васила диққати мардумро ба сатрҳои худ ҷалб намоянд. Аз тарафи дигар, баъзе аз онҳо меъёри забони адабии тоҷикиро наметавонанд.

Шаҳсе, ки худро “Душанбегӣ” номидааст, дар матни паёми худ ба бисёр иштибоҳот роҳ додааст. Масалан, баъзе калима ва ибораҳоро бо ҳарфҳои калон навиштааст ва якчанд калимаи иқтибосии русиро низ дар матн ҷой додааст.

Ном: **Душанбегӣ**
21.04.2016, 14:20

Посух

К.Д.М дар ин ҷо духтурҳо гунаҳгор нестанд. Духтурон меган (ҳақиқат шидагӣ ин қор) касалира миёран, негоден менависем мегардонемшон , Вазномаҳо бошанд варакаи негоденро даронда годен менависан рои мекнан. Дар инҷо **ДУХТУРОН** гунаҳгор нестанд. **ВАЗОРАТИ МУДОФИА** гунаҳгор аст, ки назорат намебарад.

Бесаводии муаллифи ин матн дар он зоҳир мегардад, ки калимаҳои иқтибосии русиро ҳам ба услуби гуфтугӯ истифода мекунад. Масалан, муаллиф калимаҳои русии таҳрифшудаи “негоден”, “вазнома”, “годен” ва калимаҳои лаҳҷавии дағалонаи гуфтугӯиро ба монанди (*шидагӣ, миёран, касалира, мекнан*) дар матн худ истифода намудааст.

Дар ин ҷо бояд ёдовар гардид, ки ҳамаи иштирокдорони баҳс ба оилаи марҳум сабру таҳаммул ва ҳамдардии худро дар ин мусибат баён кардаанд. Дар рафти азназаргузаронии саҳифаи баҳсҳои ин мақола ба мо маълум шуд, ки ҳамаи иштирокдорони баҳсҳо ба ин фӯҷа, тақрибан яксон ибрази андеша намуда, аз оилаи марҳум пуштибонӣ кардаанд. Иштибоҳи асосии муаллифони саҳифаи баҳсҳо риоя нашудани меъёрҳои хат ва

имлои забони тоҷикӣ ҳангоми навишти матнҳои паёми онҳо мебошад. Масалан, ҳангоми иброи андешаҳои худ бештар аз сабки баёни лаҳҷавӣ, калимаҳои шевагӣ, хати лотинӣ, истифодаи ноҷои ҳарфҳои хурду калони алифбои тоҷикӣ истифода намуданд, ки барои хонандагонӣ гуногун мушкилӣ пеш меорад.

Як сабаби истифодаи фаровони калимаҳои хоси забони гуфтугӯӣ шояд дар он бошад, ки ин гуна форумҳо ва суҳбатҳо худ намоёнгари як навъ суҳбати оммавӣ ба воситаи шабакаҳои интернетӣ мебошад. Яъне, бевосита меҳоянд, ки назарҳои хешро оид ба ин мавзӯ баён созанд, вале чихати ифодаи хаттии фикрҳои худро, ки аксаран ба талаботи имло мувофиқ нест, ба назар нагирифтаанд. Аз ин ҷост, ки ҳангоми навиштани ибораву ҷумлаҳои худ дар матнҳо ба иштибоҳоти ҷиддӣ роҳ додаанд. Сабаби асосӣ дар он аст, ки мардуми мо дар муҳлати кӯтоҳ ба шабакаҳои иҷтимоӣ пайваستاанд ва ҳамзамон дар шабакаҳои иҷтимоӣ ҳеҷ гуна назорат нест, ҳама гуна тарзи иброи ақидаҳо дар шабакаҳо ҷой медиҳанд ва ба омма пешниҳод мекунанд. Сабаби дигари чунин вазъи асафбори матнҳо, албатта, паст будани сатҳи донишу фикронии баъзе иштироккунандагон аст. Ҳамакнун аксарият аз неъматӣ қорбурди забони адабии тоҷикӣ, хондани осори бадеии классикони адабиёт маҳруманд, забонро дар ҳама доираи минтақаи худ медонад ва аз ин ҷост, ки бештар аз лаҳҷаи маҳалли худ истифода мебаранд. Ба зами ин дар байни иддае аз ҷавонони имрӯза як одати нописанде пайдо шудааст, ки онҳо ҳангоми сухан гуфтан аз калимаҳои бегона зиёд истифода мебаранд ва бо ин роҳ меҳоянд шахси ба истилоҳ замонавӣ будан ва бад-ин васила худро аз дигарон афзалтар нишон диҳанд, ки ин ақидаи ботилу бебунёд аст. Хушбахтона, ин ақидаи номақбул на дар байни ҳамаи ҷавонони кишвар роиҷ аст ва фақат дар байни як гурӯҳи камшумори ҷавонон мушоҳида мешавад. Ин раванд аз он шаҳодат медиҳад, ки агар пеши роҳи ин зуҳуроти номатлуб гирифта нашавад, дар оянда мумкин аст, ки забони ноби тоҷикӣ ба мушкилиҳои зиёд рӯ ба рӯ шавад. Сараввал, зарур аст, ки сомонаҳои интернетии худро аз ин қабил суханронҳои пучу бемаънӣ пок сохта, бад-ин васила садди роҳи дағалона ва омиёна шудани забони тоҷикӣ ҳам дар шабакаҳои иҷтимоӣ ва ҳам дар дигар самтҳо бишавем. Ҳамчунин масъалаи мазкур дар пажӯҳиш ва таҳқиқоти гуногуни соҳаи интернет ва шабакаҳои иттилоотӣ, дар масоили мансуб ба назарияи муҳабирот ба таври муфассал дар ҳоли баррасӣ мебошад [1; 3; 4; 5; 7; 8].

Адабиёт:

1. Азаров А.А. Моделирование профиля уязвимостей пользователя в задачах оценки защищённости от социо-инженерных атак // Информационно-измерительные и управляющие системы. – М.: 2013. – № 9. – Т. 11. – С. 49-52.
2. Березин В.Н. Теория массовой коммуникации. -М.: 1994. – 143 с.

3. Бродовская Е.В. Формирование образа протестного поведения в Рунете: опыт прикладного исследования // Дни науки философского факультета – 2013. Междунар. науч. конф. - Киев: Киевск. национ. ун-т им. Т. Шевченко, 2013. – С. 16-18.

4. Варфоломеев, М.А. Социальный компьютеринг и проблемы повседневности в условиях глобализации / М.А. Варфоломеев// Социальный компьютеринг: основы, технологии развития, социально-гуманитарные эффекты. – Москва: 2012. - С. 103-111.

5. Мухторов З.М. Дискурсивный анализ и социальный компьютеринг // Вестник Худж. гос. ун.-та имени академик Б. Гафурова. №3(44). – Худжанд: 2015. – С. 190 – 197.

6. Мухторов З.М. О распознавании электронного текста с использованием контекстуальной позиции и структуры таджикского глагола // Вестник Тадж. нац. ун-та. Серия филология. – Душанбе: 2008. №8. С. 147 – 160.

7. Culture of the Internet / Ed. by S. Kiesler. -Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 1997.- 480 p.

8. Herring, S. C. (2004). Computer-mediated discourse analysis: An approach to researching online behavior. In: S. A. Barab, R. Kling, and J. H. Gray (Eds.), Designing for Virtual Communities in the Service of Learning (pp. 338-376). New York: Cambridge University Press.

9. James Surowiecki. The Wisdom of Crowds Why the Many Are Smarter than the Few and How Collective Wisdom Shapes Business, Economies, Societies, and Nations. – New York: 2004.

Манобеъ:

10. Гафоров, Р. Шеваи чанубии забони тоҷикӣ. -Душанбе, 1979. -380 с.

11. Лаҳҷаҳои чанубӣ. Ҷ.1. - Душанбе: Дониш, 1997. – 380 с.

12. Маҳмадназаров, А. Фарҳанги англисӣ-тоҷикӣ. - Душанбе: Эр-граф, 2011. – 1015 с.

13. Маҳмудов, М., Бердиев, Б. Луғати мухтасари лаҳҷаҳои Бухоро. – Душанбе: 1989. – 281 с.

14. Русско-таджикский словарь. – М.: Русский язык, 1985. - 1280 с.

15. Сулаймонӣ, С. Фарҳанги арабӣ-тоҷикӣ. -Душанбе: Эр-граф; 2010. - 1512с.

16. Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ (ибора аз 2 ҷилд) зери таҳрири Сайфиддин Назарзода, Аҳмадҷон Сангинов, Саид Каримов, Мирзо Ҳасани Султон. Душанбе: 2008. – 945 с.

РУШДИ ТАРБИЯИ ҶИСМОНӢ ВА ВАРЗИШ ДАР ДАВРОНИ ИСТИҚЛОЛИЯТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Шаҳбози Одина – сармӯзгори кафедраи технологияи иттилоотӣ ва илмҳои табиатишиносии Донишқадаи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 734003, шаҳри Душанбе, кӯчаи Саид Носир 33, тел.: (+ 992) 939 996 089

Аз қарори маълум, тарбияи ҷисмонӣ бахше аз фарҳанги умумӣ ва яке аз соҳаҳои муҳими фаъолияти иҷтимоӣ мебошад, ки ба таҳкими саломатӣ, инкишофи ҳамаҷонибаи қобилияти ҷисмонии инсон ва истифодаи он дар ҳаёти ҷомеа баҳри таҳкими саломатӣ ва рушди имкониятҳои ҷисмонии инсон равона карда шудааст.

Муаллифи мақола таъкид менамояд, ки тарбияи ҷисмонӣ ва варзиш аз ҷумлаи воситаҳои асосии рушди инкишофи ҷисмонии афроди ҷомеа, омодагории насли ҷавон ба меҳнати ғоиданоки ҷамъиятӣ ва мудофияи Ватан ба ҳисоб меравад.

Вожаҳои калидӣ: тарбияи ҷисмонӣ, варзиш, таҳкими саломатӣ, меҳнати ғоиданок, арзиши фарҳангӣ, омодагии ҷисмонӣ, тамрини пайваста, дави миллӣ, ташкили фарогат, ҷоизадор, маҳфилҳои варзишӣ, намудҳои варзиш

РАЗВИТИЕ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ И СПОРТА В ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН

Шаҳбози Одина – старший преподаватель кафедры информационной технологии и естественных наук Института государственного управления при Президенте Республики Таджикистан, 734003, г. Душанбе, ул. Саида Носира 33, тел.: (+ 992) 939 996 089

Как известно, физическая культура является частью общей культуры и важной отрасли общественной деятельности, которая направлена на укреплении здоровья, всестороннее развитие физической способности человека.

Автор статьи подчеркивает, что физкультура и спорт служат в качестве основного средства физической развитию членов общества, подготовки молодого поколения к общественному полезному труду и обороне Родины.

Ключевые слова: физическая культура, спорт, укрепления здоровья, полезный труд, культурная ценность, физическая подготовка, постоянная

тренировка, национальный бег, организация досуга, обладатель приза, спортивные кружки, виды спорта

DEVELOPMENT OF PHYSICAL CULTURE AND SPORT IN THE YEARS OF INDEPENDENCE OF THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN

Shahbozi Odina – head teacher of Information Technologies and Natural Sciences Department of the Institute of Public Administration under the President of the Republic of Tajikistan, 734003, Dushanbe, Said Nosir str., 33, phone: (+992)939 996 089.

As it is known, physical culture is a part of the general culture and an important branch of social activity, which aims at promoting health, the all-round development of a person's physical capacity.

The author of the article emphasizes that physical culture and sport serve as the main means of physical development of members of society, the preparation of the younger generation for public useful work and the defense of the Motherland.

Key words: physical culture, sport, health promotion, useful work, cultural value, physical training, constant training, national marathon, leisure organization, prize holder, sports clubs, sports

Варзиш муаррифгари давлату миллат мебошад. Варзиш яке аз роҳҳои асосии таъмини тандурустии инсон ба шумор меравад ва онро дарвоқеъ гарави саломатӣ меноманд. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои истиқлолият соҳаи тарбияи ҷисмонӣ ва варзиш баробари дигар соҳаҳои ҳаёти ҷамъиятӣ инкишоф ёфта, қомебиҳои назаррас ба даст оварда шуд. Аз қарори маълум, варзиш омил ва воситаи асоси ваҳдати халқҳо ва миллатҳо ба шумор меравад. Пешвои миллат варзишро чӯзӣ таркибии фарҳанг меномад ва таъкид мекунад, ки - «Варзиш чӯзӣ таркибӣ ва пураҳамияти низоми арзишҳои фарҳангии халқҳои миллатҳост». [6]

Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон бо роҳбарии Асосгузори сулҳу ваҳдати миллий - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон аз нахустин рӯзҳои фаъолияти худ тарбияи ҷисмонӣ ва варзишро ҳамчун яке аз воситаҳои асосии инкишофи ҷисмонӣ маънавий, ватандӯстӣ интернасионалӣ, омодагии мардум ба меҳнату муқофиаи Ватан ҳисобида, барои пешрафти он чораҳои заруриро меандешад. Бо дарназардошти аҳамияти масъалаи мазкур, Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон моҳи декабри соли 2004 таҳти № 512 «Дар бораи Консепсияи миллии инкишофи тарбияи ҷисмонӣ ва варзиши Ҷумҳурии Тоҷикистон» 2 декабри соли 2005 таҳти № 452 «Дар бораи Барномаи маҷмӯи рушди тарбияи ҷисмонӣ ва варзиш дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2006

– 2010» қарорҳо қабул намуда, 5 март соли 2007 таҳти № 243 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи тарбияи ҷисмонӣ ва варзиш», 14 октябри соли 2010 таҳти № 565 қарори раиси шаҳри Душанбе дар бораи «Барномаи рушди тарбияи ҷисмонӣ ва варзиш дар шаҳри Душанбе барои солҳои 2011 – 2014» ва 28 март соли 2013 таҳти №41-46 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи тайёрии варзишӣ» ба тасвиб расиданд, ки рушди ҳаракати варзиш дар мамлакатро таъмин намуда, ҳуқуқҳои конститусионии шаҳрвандонро дар ин соҳа муайян мекунад.

Чуноне ки маълум аст, тарбияи ҷисмонӣ як қисми фарҳанги умумӣ, яке аз соҳаҳои фаъолияти иҷтимоӣ мебошад, ки ба таҳкими саломатӣ, инкишофи ҳамаҷонибаи қобилияти ҷисмонии инсон ва истифодаи он дар ҳаёти ҷамъиятӣ баҳри мустақамгардонии саломатӣ ва вусъатбахшии имкониятҳои ҷисмонии инсон равона карда шудааст. Зеро ҳамагон орзуи неруманд, чолок, тобовар шудан ва андоми зебо доштанро доранд ва мехоҳанд дорой он малакаҳое бошанд, ки дар тӯли зиндагӣ лозим мегардад. Машғулиятҳои яқвақтаи донишҷӯён аз фанни тарбияи ҷисмонӣ танҳо ҷанбаи нигоҳдории омодагии ҷисмониро дошта, барои беҳдошти ҳамаҷонибаи саломатии организми ҷавон нокифоя мебошанд. Яке аз роҳҳои баланд бардоштани натиҷаҳои раванди тарбияи ҷисмонӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ, пеш аз ҳама, иштироки фаъолони донишҷӯён дар дарсҳо, маҳфилҳои варзишӣ ва машқу тамринҳои мустақилона берун аз дарс мебошад.

Ба даст овардани истиклолият ба Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи варзиш имкониятҳои густардаро фароҳам овард. Ташкили дурусти ин раванд имконият медиҳад, ки натиҷаҳои самарабахш ва назарраси тарбияи ҷисмонӣ ба даст оварда шавад. Варзиш мафҳуми умумии яке аз рӯкҳои тарбияи ҷисмонии ҷомеа мебошад, ки таърихан дар шакли фаъолияти мусобиқавӣ ва таҷрибаи махсуси тайёрии инсон барои таҳкими саломатӣ ба миён омадааст. Тарбияи ҷисмонӣ аз ҷумлаи воситаҳои ташкили фароғати аҳоли буда, ба таҳкими ҳамдигарфаҳмӣ, вусъати ҳамкориҳо ва сулҳу дӯстии байни халқҳо мусоидат менамояд. Дастоварди асосии истиклолият дар соҳаи тарбияи ҷисмонӣ ва варзиш иштироки мустақилонаи варзишгаронии Тоҷикистон дар арсаи варзиши байналмилалӣ мебошад. Варзиш дар баробарии тарзи ҳаёти солим, яке аз воситаҳои беҳтарини таҳкими дӯстии миёни инсонҳо ва кишварҳои ҷаҳон, инчунин баланд гардидани ҳисси ватандӯстӣ ва ифтихори миллӣ мебошад. Ҳамзамон варзиш яке, аз роҳҳои муаррифии халқу миллат ва наздик гардидани инсонҳо ва кишварҳои мухталифи сайёра мебошад. Яке аз падидаҳои рушди босуръати варзиши оммавӣ дар солҳои истиклолият ҳамасола рӯзи шанбеи ҳафтаи сеюми моҳи апрел бахшида ба Рӯзи пойтахт баргузор гардидани дави ниммарафон мебошад. Дар рӯзи якшанбеи ҳафтаи сеюми моҳи май дави миллӣ ва 9 май бахшида ба

рӯзи Ғалаба мусобикаҳои варзишии гуногун доир мегарданд. Рӯзи 9 – сентябр бахшида ба ҷашни Истиқлолият ва 24 – ноябр ҳамасола бахшида ба Рӯзи Парчами давлатӣ чорабиниҳои гуногуни варзишии оммавӣ баргузор мешаванд. Варзишгарони кишвар бо машқҳои пайваста маҳорати худро мунтазам тақмил дода, дар риштаҳои гуногуни варзиш саҳми арзанда мегузоранд. Дар давраи соҳибистиқлолии Тоҷикистон варзишгарони мамлакат ба дастовардҳои беназир сазовор шуданд, аз ҷумла Парвиз Собиров барандаи медали тило байни собиқадорони варзиш аз намуди гуштини дзю-до соли 2016 дар Иёлоти Муттаҳидаи Америка, Дилшод Назаров барандаи медали тило ва қаҳрамони Бозиҳои 31-уми олимпии Рио-де Женеиро соли 2016 аз намуди варзиши гурзпартой, Мавзуна Чориева барандаи медали биринҷӣ аз намуди бокс дар Бозиҳои 30-юми олимпии Лондон соли 2012, Расул Боқиев барандаи медали биринҷӣ аз намуди гуштини дзю-до дар Бозиҳои 29-юми олимпии шаҳри Пекин соли 2008, Андрей Абдувалиев барандаи медали тило, аз намуди гурзпартой дар Бозиҳои 25-уми олимпии шаҳри Барселона ва дигарон бо дастовардҳо дар мусобикаҳои варзишии байналмилалӣ Парчами Тоҷикистонро баланд бардоштанд ва Суруди миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон садо додаст.

Ҷойгоҳи басо намоёнро дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи тайёрии варзишӣ» ба тарбияи ҷисмонӣ варзиш ҷалб намудани ҷавонон, аз ҷумла донишҷӯён қайд карда шудааст: «Тарбияи ҷисмонии донишҷӯён дар мактабҳои оли ҳатмӣ буда, мутобиқи нақшаю барномаҳои таълимӣ гузаронида мешавад» [2]. Тарбияи ҷисмонӣ ва варзиш дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ ҳамчун воситаи ташаккулёбии сифатҳои иҷтимоӣ, касбӣ-амалӣ, ҳамчун ташвиққунандаи тарзи ҳаёти солими шахсият роҳандозӣ мешавад. Дар мактабҳои олии касбии кишвар ба ин масъала тавачҷуҳи ҷиддӣ дода шуда, толорҳои ҳозиразамон бунёд мегарданд, асосҳои илмию методии гузаронидани дарсҳои тарбияи ҷисмонӣ мукаммал карда шуда, дар самти ҷорӣ намудани низоми кредитии таҳсилот қадамҳои устувор гузошта мешавад. Инчунин ба тайёр намудани варзишгарони дараҷаи олии низ диққати ҷиддӣ равона гардидааст. Бояд таъкид намуд, ки дар раванди гузаронидани дарсҳои тарбияи ҷисмонӣ аз маҷмӯи методҳои пешрафтаи педагогӣ истифода гардида, барои муайян намудани инкишофи ҷисмонӣ, омӯзиши ҳолат ва ҳаракатҳои мушакҳои бадан ва ғайраҳо диққат дода мешавад. Модоме, ки фанни тарбияи ҷисмонӣ ҳамчун фанни тарбиядиҳандаи бадан бошад ва зехни инсонро аз тамоми андешаҳои зишту номақбул, аз истеъмоли машрубот ва маводи муҳаддир, аз тамокукашӣ эмин дорад, пас мутахассисони соҳаи варзишро зарур аст, ки тамоми кӯшишу ғайрати худро барои ҷалб намудани аҳли ҷомеа ва махсусан, ҷавонон ба тарбияи ҷисмонӣ ва варзиш равона созанд. Машғул шудан бо машқу тамринҳои варзишӣ талаботи ҳамарӯзаи ҳар

як шахс мебошад. Инкишофи ҷисмонӣ, омӯзиши маълумоти низоми соҳаи варзиш ва масъалаҳои ташакулли малакаҳои он мутахассисони ояндаро аз ҷиҳати руҳиву ҷисмонӣ ба фаъолияти касбӣ тайёр намуда, дар оянда барои истифодаи тарз ва усули тарбияи ҷисмонӣ баҳри коршоямии баланд, фаъолияти эҷодӣ ва меҳнат таъмин менамояд. Дар даврони истиқлолият махсусан, барои наврасону ҷавонони варзишгари тамоми шахру ноҳияҳои ҷумҳурӣ толору майдончаҳои варзишии сершумор сохта шуданд. Ҷунончи, дар ноҳияи Ҳисор мактаби махсуси варзишии футбол кушода шуд, дар дараи Сафедорак мактаби лижаронӣ ташкил карда шуд, ки ин ҳама боиси ифтихори варзишгарон мебошад. Суғдиён, ки аҷдоди қадими тоҷикон буда, байни ҳазораи аввали то милод ва асрҳои VII – IX милодӣ дар водии Зарафшон, шаҳрҳои Бухорою Самарқанд, Панҷакенту Истаравшан ва дар дигар манотиқи Мовароуннаҳр умр ба сар бурдаанд, тибқи маълумоти сарчашмаҳои таърихӣ дар аспасворӣ, шамшербозӣ, найзазанӣ, гуштингирӣ таҷрибаи беҳамто доштанд.

Ҳамон гуна, ки муҳаққиқони аврупоии охирҳои асри XIX ва аввали асри XX исбот кардаанд, варзиш, пеш аз ҳама, дар заминаи таҷрибаи меҳнати ҷисмонии одамон ба вучуд омодааст. Лозим ба ёдоварист, ки дар аҳди бостон варзиш воситаи вақтхушии аъёну ашроф ва табақаҳои болонишини ҷомеа ҳисоб мешуд.

Варзиш, воқеан, аз ҷанбаи густардаи тарбиявӣ бархӯрдор мебошад, ки инро таърихи бисёрсолаи он исбот кардааст. Таърихи варзиши тоҷиконро аз маъҳазу сарчашмаҳои таърихии мамолики Осиёву Африқо, ва Аврупою Амрико, махсусан, дар ватани таърихии онҳо Мовароуннаҳру Хуросон, яъне Осиёи Марказии имрӯза, дар қаламрави давлатҳои кишварҳои ҳамҷавори Тоҷикистон, ки замоне маҳалли сукунати аҷдоди тоҷикон, ба ҳисоб мерафт, инчунин аз китобхонаҳои машҳури Англия, Фаронса, Ҳиндустон, шаҳрҳои Нью-Йорк, Санкт-Петербург, Москва, Тошкент, Бағдод, Техрон, Кобул, давлатҳои арабӣ ва ғайра дарёфт намудан мумкин аст. Омӯзиши таърихи халқи тоҷик, сайри таърихии бозихо ва хунаҳои паҳлавонии онҳо, варзиши тоҷиконро метавон аз сафаҳои китобҳои таърихи қадим аз қабилҳои Авесто, Шоҳнома, достонҳои Гурғули, Абумуслим, рисолаҳои илмӣ ва китобҳои гирд овард, ки сайёҳони хориҷӣ давраҳои ҷудоғонаи таърихи тоҷиконро инъикос кардаанд.

Ҳар сол бевосита бо ташаббуси Ҳукумати Ҷумҳури Тоҷикистон дар айёми таҷлили ҷашни Наврӯзи байналмилалӣ мусобиқаи анъанавии гуштини миллӣ баргузор мегардад, ки варзишгарони мо дар он иштирок ва сазовори ҷойҳои намоён мегарданд.

Хулоса, дар Ҷумҳури Тоҷикистон дар солҳои истиқлолият соҳаи варзиш хеле рушд карда, намудҳои гуногуни нави бозихо варзишӣ пайдо

шуданд. Дар кишвар инфрасохтори густардаи варзишӣ сохта шуд, ки он имконият медиҳад, то ҷавонони кишвар бештар ба намудҳои гуногуни варзиш рӯ биёваранд. Дар пойтахти мамлакат мусобикаҳои оид ба футболҳои Лигаи кишварҳои Осиё баргузор мегарданд ва ин шаҳодати он аст, ки қомеъҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаҳои гуногуни варзиш аз тарафи кишварҳои минтақа ва маҳфили байналмилалӣ варзиш эътироф гардидааст. Дар кишвар бисёр мактабҳои варзишӣ фаъолият мекунанд, ки дастпарварони онҳо дар дохил ва хориҷи кишвар дар мусобикаҳо иштирок варзида, сазовори ҷойҳои намоён мегарданд. Донишаваҳои тарбияи ҷисмонӣ ба номи С. Раҳимов ягона муассисаи олии таълимии кишвар мебошад, ки дастпарварони он дар инкишофи намудҳои гуногуни варзиш дар мамлакат саҳми калон доранд.

Адабиёт:

1. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон, «Дар бораи тарбияи ҷисмонӣ ва варзиш» 5.03.2007. №243
2. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон, «Дар бораи тайёрии варзишӣ» 28.03.2013. №41-46
3. Намозов Т.Б. Дастур барои волидайн . Душанбе: 2012
4. Сафаров Ш.А. Бозиҳои миллӣ ва тамаддуни башарӣ . Душанбе: 2013
5. Намозов Т.Б. Маҷмуаи таълимию методӣ аз фанни тарбияи ҷисмонӣ. Душанбе: 2016
6. Паёми Пешвои миллат - Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, шаҳри Душанбе , 22 декабри соли 2016

ҚОИДАҲОИ ҚАБУЛИ МАВОД

«Идоракунии давлатӣ» - маҷаллаи илмӣ – сиёсии Донишкадаи идоракуни давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон буда, дар он маводи илмӣ, илмӣ – методӣ, таълимӣ доир ба соҳаи хизмати давлатӣ, идоракунии давлатӣ ва масоили марбут ба тақмили ихтисоси хизматчиёни давлатӣ интишор мешаванд.

Ба маҷалла мавод ба забони тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ қабул карда мешавад. Муаллифон бояд қоидаҳои муайянро риоя намоянд. Маводи пешниҳодшаванда бояд нав ва пеш аз ин дар дигар нашрияҳо чоп нашуда бошад. Ҳаҷми маводи чопӣ бояд аз 1500 аломати чопӣ зиёд набошад. Маводи ба маҷалла пешниҳодшаванда бояд пурра таҳриршуда ва он аз хатогиҳои имлоию грамматикӣ ва услубӣ орӣ бошад.

Талабот ба маводи пешниҳодшаванда

1. Матни мақола дар шакли чопӣ ва электронӣ бошад. Дар саҳифаи охири мақола муаллиф бояд имзо гузошта, нишони ҷойи қор ва манзили худро (бо рақами телефон ва e-mail) нишон диҳад. Матни электронӣ бояд дар муҳити Word-2007 ё баъдӣ (шрифти Times New Roman Tj, андозаи 14, фосилаи 1,0; хати сурх 0,5 см.) хуруфчинӣ шуда бошад. Дар зери сарлавҳаи мақола ному насаб, дараҷа ва унвони илмӣ, мансаб (вазифа), мақомот (ҷойи қор), нишонӣ ва рақами телефон барои иртибот нишон дода шуда, инчунин овардани аннотатсия ба забонҳои тоҷикӣ, русӣ, англисӣ ва вожаҳои калидӣ ҳатмист. Дар матн ҷадвал ё расмро бо риояи шартҳои зерин ҷой додан мумкин аст: ҷадвал бояд бе автоформат хуруфчинӣ шуда бошад (на ин ки ҳамчун тасвир, масалан, тавассути сканнер). Рақамҳои даҳӣ бояд бо вергул, бефосила навишта шаванд. Масалан, 19,6 на ин ки 19.6. Расмҳо бояд андозаи то 12x20 см, сиёҳ-сафед, дар қолаби *.jpg ё *.gif бошанд. Харита ва ё расмҳои мураккаб дар формати CorelDraw низ қобили қабуланд. Расмҳои қолаби дигардошта қобили қабул нестанд.

Рӯихати адабиёт дар охири матн аз рӯи алифбо, бо рақами тартибӣ оварда шуда, ишораҳо ба сарчашма дар дохили матн дар қавсӣ чоркунҷа [5,34] нишон дода мешаванд.

Қарор оид ба чопи мавод аз ҷониби ҳайати таҳририя қабул карда мешавад. Матни барои чоп тавсияшуда ба муаллиф барои мувофиқа ирсол карда мешавад. Маводи ба маҷалла пешниҳодгардида ба муаллифон баргардонида намешаванд.

**ИДОРАКУНИИ
ДАВЛАТӢ**

**МАҶАЛЛАИ ИЛМӢ – СИЁСИИ ДОНИШКАДАИ ИДОРАКУНИИ
ДАВЛАТИИ НАЗДИ ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН**

(№ 3) 2017

Нишонӣ:
734003, ш. Душанбе, кӯчаи Саид Носир 33.
Email: info@did.tj
Тел.: 224-83-93, 224-17-86 (факс)

Ба матбаа 6.11.2017 супурда шуд. Ба чоп 24.11.2017 имзо шуд.
Андозаи 70x100 1/16. Чопи офсетӣ. Ҷузъи чопии шартӣ 10.
Супориши № 157. Адади нашр 500 нусха

734018, ш. Душанбе, хиёбони Саъдии Шерозӣ, 16
КВД КТН "Шарқи озод"-и Дастгоҳи иҷроияи
Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон